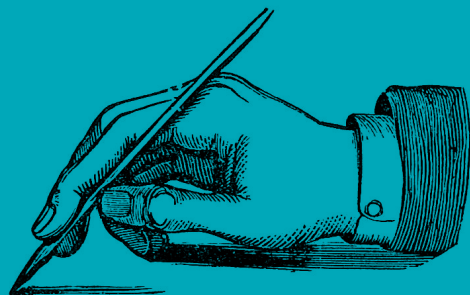

Kinga Izsóf Jurásová · Mária Dėdov

**Manuál k vypracovaniu záverečných
a kvalifikačných prác**

fftu

Vysokoškolsk učebnica
Trnava 2015

Recenzenti

prof. PhDr. Ján Grác, DrSc.
 doc. PhDr. Eva Naništová, CSc.
 doc. Mgr. Peter Halama, PhD.

Obsah

Predhovor ako apel na samostatnosť a tvorivosť študentov	5
Úvod	12
1 Príprava na písanie záverečných/kvalifikačných prác	14
1.1 Charakteristika jednotlivých typov záverečných/ kvalifikačných prác	15
1.2 Výber témy záverečných/kvalifikačných prác	16
1.3 Druhy záverečných/kvalifikačných prác	19
1.4 Konzultácie záverečných/kvalifikačných prác	24
1.5 Všeobecné zásady písania záverečných/kvalifikačných prác . .	28
1.6 Harmonogram prípravy záverečných/kvalifikačných prác . . .	30
2 Štruktúrálné členenie záverečných/kvalifikačných prác	34
2.1 Úvodná časť	34
2.1.1 Obal, titulný list, zadanie a podakovanie	35
2.1.2 Abstrakt	38
2.1.3 Obsah a zoznamy	41
2.2 Hlavná textová časť	44
2.2.1 Úvod práce	44
2.2.2 Jadro práce	47
2.2.3 Záver práce	66
2.2.4 Zoznam použitej literatúry	66
2.3 Prílohy	68
2.4 Záverečná časť	68

3 Citovanie a odkazovanie prameňov v záverečných a kvalifikačných prácach	70
3.1 Vymedzenie citovania v záverečných/kvalifikačných prácach .	70
3.2 Spôsoby citovania v záverečných/kvalifikačných prácach	73
3.3 Práca s bibliografickými odkazmi v záverečných/kvalifikačných prácach	82
3.4 Plagiátorstvo	87
4 Využitie elektronických informačných zdrojov	99
4.1 Charakteristika elektronických informačných zdrojov	99
4.2 Vybrané elektronické odborné databázy	106
5 Formálna stránka úpravy záverečných/kvalifikačných prác .	112
6 Kritéria hodnotenia a komunikačné zručnosti pri prezentácii záverečných/kvalifikačných prác	117
6.1 Priebeh obhajoby a vybrané kritéria hodnotenia záverečných/kvalifikačných prác	117
6.2 Verbálna stránka komunikácie pri prezentácii záverečných/kvalifikačných prác	118
6.3 Neverbálna komunikácia v rámci prezentácie záverečných/kvalifikačných prác	121
7 Širšie využitie záverečných/kvalifikačných prác	123
Záver	128
Zoznam použitej literatúry	129
Prílohy	134

Predhovor ako apel na samostatnosť a tvorivosť študentov

V záverečných prácach sa viac ako v ktorejkoľvek forme výstupnej kontroly odráža celková úroveň odbornej prípravy absolventov vysokej školy z aspektu požiadaviek súčasnej psychológie. Všeobecne sa usudzuje, že značné rezervy sú najmä v oblasti *samostatnosti a tvorivosti* pri vypracovávaní záverečných prác. Stále však zostáva otvorenou otázka, na aké rezervy upozorňujú obe požiadavky a čo z ich dôslednejšieho uplatňovania vyplýva.

Na túto otázku môže vari najzodpovednejšie odpovedať iba konzultant, pretože spravidla on je tvorca témy, ktorú študent riešil. Je teda aj kompetentný sa vyjadriť so znalosťou veci. Pri hodnotení nestačí však oba pojmy iba konštatčne uviesť, ale každý treba rozpísať, napr. v akej podobe študent prejavil *samostatnosť*. Ešte náročnejší je pojem *tvorivosť*, kde treba zasa presne vymedziť prejavenu kreativitu, resp. originalitu a okruh jej manifestovania sa. Od konzultanta sa teda žiada zodpovedný prístup v tom, aby napr. svoju participáciu na tvorbe záverečnej práce nepripísal študentovi.

Aj v práci s *literárnymi prameňmi* sa u viacerých študentov objavujú typické nedostatky. Stále pretrvávajú nepresná a neúplná citácia najmä v tom, že vo väčšine prác nie je jasne vyznačené, kde študent doslova cituje a kde voľne preberá určité myšlienky autora. Pri voľnom prebraní textov nie je zasa zrejmé, kde toto preberanie začína a kde končí. Tak sa stáva, že posudzovateľ nevie, ktoré časti študent považuje za svoje a ku ktorým sa iba hlási. Pri čítaní niektorých záverečných prác vzniká dojem, akoby sa ich tvorcovia domnievali, že parafrázovanie alebo plagizovanie cudzích textov oprávňuje študenta pripisovať si ich autorstvo.

Nie je zriedkavosťou, keď niektorí študenti pripisujú autorstvo všeobecne známym poučiek, princípov, pravidiel i zákonov tvorcom vysokoškolských učebníc alebo učebných textov, z ktorých ich prevzali. Riešenie načrtnutého problému si vyžaduje hlbší zásah do celkovej vysokoškolskej prípravy študenta, o.i. napr. aj v tom, aby sa na skúšky nepripravovali iba z učebnicových textov, ale aj z pôvodnej tvorby, reprezentovanej odbornými článkami, štúdiami a monografiami.

Pri hodnotení literárnych faktov treba odpovedať aj na otázku, ako je psychológia saturovaná odbornou literatúrou v tej oblasti, ktorú študent rieši a tiež sa treba zmieniť o prípadnej obtiažnosti prístupu k prameňom. Je potrebné zaujať stanovisko k presnosti a úplnosti citácií podľa stanovenej požiadavky. Diferencovať podiel primárnych a sekundárnych prameňov. Zhodnotiť rozsah citácií z internetu a možnosť ich aplikovateľnosti. Osobitne treba posúdiť správne uplatňovanie doslovných a voľných citácií. Najmä pri voľných citáciách posúdiť, či študent dodržal požiadavku jasného vymedzenia začiatku a konca citácie. Osobitne treba zhodnotiť citácie zahraničných autorov najmä za predpokladu, keď si ich študent sám preložil.

Významné miesto v každej záverečnej práci predstavuje tzv. *teoretická časť*. (V skutočnosti v praxi ide o analýzu literárnych faktov.) V nej má študent preukázať spôsobilosť orientovať sa v jestvujúcom poznatkovom systéme svojej tematiky a ujasniť si, čo vo vzťahu k nej je už známe, čo neznáme a čo treba riešiť. Formulovanie a zdôvodnenie príslušného problému alebo problémov je už samé osebe tak náročné, že v niektorých prípadoch môže predstavovať 30-40% heuristického úsilia diplomanta. Akonáhle bol problém formulovaný, utvára pre študenta možnosť, aby sa na základe svojej nápaditosti a invencií pokúsil o jeho samostatné riešenie. Východiskom riešenia je uplatňovanie adekvátnych analyticko-syntetických a induktívno-deduktívnych postupov v jestvujúcom súbore príslušných vedných poznatkov. Výsledkom je formulovanie jednotlivých hypotéz, ich teoretické zdôvodňovanie a definovanie ich premenných. Formulovanie hypotetických záverov na základe teoretických rozborov je niekedy tak náročná úloha, že môže na nižšej úrovni, napr. úrovni diplomových prác vyčerpať aj obsah celej záverečnej práce. Vtedy hovoríme, že diplomová práca je založená na analýze literárnych faktov.

Skúsenosti však ukazujú, že niektoré záverečné práce značne zaostávajú za načrtnutými požiadavkami. Namiesto vyvodzovania nových poznatkov už z existujúcich poznatkov sa neraz obmedzujú na jednoduché konštatačné prezentovanie faktov. Uplatňovanie konštatačného učebnicového štýlu pri prezentovaní faktov, namiesto heuristického štýlu zasa spôsobuje, že v teoretickej časti chýbajú pôvodné samostatné rozborov študentov. A tak parafrázovanie známych faktov sa často zamieňa za samostatnosť a ich kompilácia (neraz bez uplatnenia logického systému) za osobne svojráznu nápaditosť. Namiesto klasifikácie faktov (ktorá predpokladá ujasnenie si princípov delenia), sa často uplatňuje iba ich subjektivistické rozčleňovanie.

Hypotézy sa nevyvodzujú ani neodvodzujú, ale objavujú sa akoby zrazu obvykle slovami „dal som si ...“, resp. postavil som si ...“, a to často bez akejkoľvek odvodzovacej nadväznosti na analýzu prezentovaných literárnych faktov. Naviac, preferujú sa hypotézy zamerané na demografické javy (vek, pohlavie a pod.), a nie na psychologické javy (výkonnosť, vzťahovosť a pod.).

Uplatňovanie učebnicovo-dokumentačného spôsobu vyjadrovania sa študenta má za následok, že teoretická časť prezentuje iba to, čo si študent prečítal, a nie to, k čomu samostatne dospel. V dôsledku toho hrozí nebezpečenstvo, že niektorí študenti sa vo svojich prácach učia skôr mechanicky odpisovať a kompilovať, než tvorivo logicky vyvodzovať a odvodzovať poznatky.

Adekvátne hodnotenie záverečnej práce predpokladá zhodnotiť, o aký typ odbornej analýzy ide (orientačný prieskum, sondážny prieskum, participácia na špecifickej výskumnej úlohe, aplikácia diagnostických metód a pod.). V spojitosti s bakalárskym, ale do istej miery aj s magisterským štúdiom treba opatrne narábať aj s prívlastkom „vedecký“. Totiž požiadavka, že študent si má osvojiť poznatky „na úrovni súčasného vedeckého myslenia“ ešte neznamená, že študent je aj autorom vedeckých poznatkov. Zanedbávanie tohoto hľadiska vedie ku profanovaniu vedy aj v očiach jej absolventov.

Pri hodnotení teda nemožno zanedbávať požiadavku na diferencovanie medzi jednoduchým popisným charakterom práce, ktorý naviac vychádza z kompilácií, plagiátorstva, parafrázovania textov a medzi charakterom práce, ktorá vychádza zo špecifickeho pochopenia riešenej problematiky študentom, t.z. z jeho vlastného tvorivého prístupu. Treba tiež diferencovať, či sa od individuálne pochopenej problematiky študentom odvíja aj jeho vlastné logické vyvodzovanie a odvodzovanie prezentovaných faktov. Tiež treba odpovedať na otázku, či študent iba mechanicky preberá existujúce triedenia či klasifikácie poznatkov, alebo uplatňuje vlastné kritériá.

Ak v záverečnej práci sa rieši problematika, ktorá bola už v minulosti spracovaná aj na úrovni iných záverečných prác, je potrebné sa vyjadriť, ako študent nadväzuje na tieto práce a ako ďalej tvorivo posúva existujúce poznanie v danej oblasti.

Indikátorom intelektovej náročnosti je aj dostatočne rozvinuté zdôvodňovanie a odvodzovanie základných kategoriálnych pojmov, ktorými v záverečnej práci sú: problém, hypotéza a jej premenné, ako aj navrhnutá metodika a jej procesuálne osobitosti vo vzťahu k hypotézam a pod. Aj to, či záver práce je iba jej stručným obsahom, alebo či sa v ňom uvádzajú nové

poznatky, vyplývajúce zo širšieho zovšeobecnenia dielčích poznatkov, je indikátorom intelektovej náročnosti.

Existujú záverečné práce, ktoré nie sú intelektovo náročné na pochopenie riešenej tematiky, ale sú náročné na extenzivitu vykonanej práce. Ide nielen o práce, ktoré sú založené na aplikácii niektorých zložitých kvantitatívnych procedúr, teda ktorých realizácia je časovo náročná, ale aj o také, ktoré sú založené na aplikácii zložitejších kvalitatívnych analýz. V aplikácii na študenta nejestvuje zatiaľ spoľahlivé meradlo pre to, čo sa označuje ako „človeko-hodiny“. Celkovo však platí zásada, že časovú extenzivitu síce oceňujeme, ale nemala by nahradzovať alebo presahovať požiadavky kladené na intelektovú náročnosť práce.

Popri tomto všetkom pri posudzovaní práce treba zaujať stanovisko i k otázke, či základné psychologické pojmy, ktorými študent operuje, sú presne vymedzené, resp. či ich vymedzenie zodpovedá aj súčasne existujúcemu odbornému vymedzeniu v príslušných psychologických disciplínach.

K odbornosti patrí aj štylisticky jasné a logicky systémové vyjadrovanie sa, a to ako v jednotlivých sentenciách, tak i v celkovom usporiadaní práce. To predpokladá, aby záverečná práca vychádzala z odborne fundovanej náučnej a vedeckej literatúry a iba v odôvodnených prípadoch a v značne menšom rozsahu sa opierala aj o popularizačnú, či osvetovú literatúru. Dôležitým indikátorom odbornosti je aj práca študenta so psychometrickými údajmi. Patrí sem nielen správne zostavovanie numerických tabuliek a grafov a aplikovanie matematicko-štatistických operácií, ale aj ich adekvátna interpretácia. *Diplomová práca by teda nemala byť sumou individuálne subjektívnych názorov a presvedčení, ale sumou objektívne zdôvodnených poznatkov.*

Ak je záverečná práca založená na výskume empirických faktov, dôležitú časť v nej tvorí *charakteristika použitej metodiky*. Skúsenosti ukazujú, že najčastejšie sa aplikujú výskumné metodiky založené na dotazníku resp. ankete. Prednosťou týchto metodík je, že si ich študenti obvykle zostavujú sami, nedostatkom je ich metodológia. Niektorí diplomanti akoby sa domnievali, že podstata dotazníka spočíva v umení formulovať otázky s voľnými alebo viazanými odpoveďami. Avšak na to najdôležitejšie, že odpovede respondentov musia byť v priamom a ekvivalentnom vzťahu k premenným, ktoré definovali v jednotlivých hypotézach, za už zabúda. A tak neraz niečo iné sa tvrdí v hypotetických premenných a niečo iné sa zisťuje dotazníkom. To však študentovi obvykle nezabraňuje, aby sa v závere výskumu vyjadroval o platnosti či neplatnosti príslušných hypotéz.

Dosť často uplatňovanou metodikou sú aj štandardizované testy. Ich význam je nesporný, ak treba z určitého aspektu charakterizovať výberový súbor, komparovať viaceré súbory navzájom, poprípade podieľať sa na reštandardizovaní samotného testu. Zabúda sa pritom, že test, ak je štandardizovaný, umožňuje skôr odhaliť to, čo je už o psychickom jave známe, než to, čo by sa malo preskúmať. *Je teda skôr skupinovo diagnostickou, poprípade prieskumnou a iba v obmedzenom meradle výskumnou metodikou.* Keďže s diagnostickými pomôckami bude absolvent veľmi často pracovať, práce so štandardizáciou a reštandardizáciou časti existujúcich testov je tematika najmä v diplomových prácach veľmi vítaná. Záverečné práce tohto typu možno zaradiť do kategórie aplikovaného prieskumu.

Proporcionálne sa v záverečných prácach najmenej uplatňuje metóda experimentu. Je známe, že jej osobitosť je v zasahovaní do skúmaných javov a v ich menení. Ak sa v súčasnosti zdôrazňuje, že odborné bádanie, založené na súčasnom vedeckom poznaní, by malo prejsť od deskripcie psychologických javov k ich zámernej modifikácii a najmä utváraniu, potom uskutočnenie tejto požiadavky nie je spravidla možné bez aplikovania metódy experimentu. Proporcionálne zastúpenie tém záverečných prác, ktoré vychádzajú z experimentu, je nepriamym dokladom toho, ako sa táto požiadavka uplatňuje vo vysokoškolskej výučbe psychológie na našej katedre.

Dôležitou súčasťou záverečnej práce, opierajúcej sa o skúmanie empirických údajov je *prezentácia príslušných zistení*. Tie majú kvantitatívnu a kvalitatívnu podobu. Pri prezentovaní údajov je spravidla ťažko možné mechanicky odtrhnúť kvantitatívnu analýzu od kvalitatívnej. Je preto chybou, keď sa celá problematika zjednodušuje v tom zmysle, že prezentácia výsledkov v číslach sa chápe iba ako kvantitatívna analýza a verbalizácia číselných výsledkov ako kvalitatívna analýza. To všetko sa potom prejavuje v neschopnosti niektorých študentov pri analýze výsledkov plynule prechádzať z reči čísel do reči pojmov a opačne.

Treba vysoko ohodnotiť skutočnosť, že vo viacerých záverečných prácach sa empirické údaje analyzujú prostredníctvom moderných matematicko-štatistických operácií a počítačovej techniky. Vážnym nedostatkom však je, keď údaje z počítačov v podobe tabuliek a príslušných matematických koeficientov sa nechápu ako východiská k vlastnej kvalitatívnej analýze skúmaných javov, ale ako konečné výsledky. Tak sa stáva, že také informácie štatistických operácií, ako sú korelačné koeficienty (r , r_s) sigmy alebo testovacie kritériá (t , F , χ^2) a ďalšie, nie sú samé osebe východiskom

rozboru, ale sa uvádzajú spravidla na konci prezentovaných výsledkov ako ich apendix.

Jestvuje časť záverečných prác, v ktorých študenti akoby chceli ignorovať i najzákladnejšie poznatky takých disciplín, ako je logika a štatistika. Indikátorom uvedeného je napr. neúplnosť alebo nepresnosť v zostavovaní tabuliek a grafov (zabúda sa, že majú sa dať čítať samé osebe). Nedostatkom je aj nahradzovanie kvantitatívnych rozborov jednoduchou verbalizáciou čísel a pod. V niektorých záverečných prácach sa výsledky počítačovo-štatistického spracovania iba pripájajú k práci bez ďalšej analýzy. Chýbajú postupné rozborov jednotlivých kvantitatívnych údajov, ich komparácie s jestvujúcimi hypotézami, resp. s ich jednotlivými premennými ako i s existujúcimi poznatkami v úvode citovaných autorov. Takmer úplne absentuje postupné priebežné vyvodzovanie čiastkových záverov a aplikácií už na základe dielčích zistení. Všetko sa ponecháva na záverečnú kapitolu. Tu však vzniká známy problém, že bez predbežných, resp. čiastkových záverov je študent nespôsobilý formulovať výsledné všeobecné závery.

Požiadavka, aby sa formulovali zovšeobecňujúce závery na náležitej abstraktnej úrovni, sa v praxi zamieňa za tzv. resumé, t.z. za jednoduchý chronologický opis toho, čo študent urobil, čiže iba za opis obsahu záverečnej práce v podobe stručného výťahu alebo zhrnutia. Ak sa tu objaví subkapitola „diskusia“, nevie sa zasa s kým študent diskutuje.

V súvislosti s hodnotením priebehu obhajoby záverečných prác ťažisko informácií od študenta nemá byť na opise toho, čo riešil v jednotlivých kapitolách, ale na informácii, čo vyriešil a v spojitosti s tým aj na zdôvodňovaní postupu toho, čo vyriešil.

V spojitosti s hodnotením záverečných prác je vari najdôležitejšia ich *významnosť a aktuálnosť*. Sú to hľadiská, na ktoré by mal dať objektívnejšiu odpoveď oponent než konzultant. Každý konzultant totiž ako autor témy vidí spravidla svoju problematiku ako veľmi významnú. Pojem významnosť (upotrebitelnosť) spravidla súvisí aj s časovou *aktuálnosťou* tematiky, teda s tým, čo sa v danej dobe požaduje, aby psychológovia riešili. Pri posudzovaní významnosti je potrebné jej zdôvodnenie, a to odbornými výsledkami práce, t.j., čo študent objasnil resp. vyriešil. Sem patrí aj možnosť a šírka aplikácie výsledkov. Nie teda náhodou medzi najvyššie ocenenia významnosti patrí odporúčanie časti záverečnej práce na publikovanie.

Milí študenti, do rúk sa vám dostáva nová kniha mojich dvoch mladých ambiciózných kolegyň. Obsahuje pestrú paletu informácií o tom, ako

sa orientovať pri tvorbe vašej záverečnej práce. Prajem vám, aby na vašej osobnej ceste za objavovaním všetkého nového, o čom naša psychológia dosiaľ ešte nevie, ste v predloženej knihe našli významného facilitátora a pomocníka.

Prof. PhDr. Ján Grác, DrSc.
profesor emeritus

Úvod

Publikácia vo forme vysokoškolskej učebnice kladie za cieľ ponúknuť študentom pomocný materiál k príprave záverečných/kvalifikačných prác. Síce na knižnom trhu sú dostupné viaceré podobné publikácie (napr. Gonda, 2006; Meško a kol., 2005, Zbíral, 2009) i niektoré katedry vysokých škôl disponujú vlastnými príručkami, iniciatíva študentov i pedagógov Katedry psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave podnietila prípravu tejto učebnice. Učebnica však nie je jednoznačne určená len pre študentov danej katedry, poznatky v nej uvedené majú zväčša všeobecný charakter a môžu byť hodnotnou pomôckou i pre študentov z iných študijných odborov.

Príprava učebnice nadväzuje na publikácie podobného typu, z ktorých by sme vyzdvihli študijný materiál s názvom „Dokapsy“, ktorej autorom je prof. Ján Grác. Uvedená publikácia však bola vydaná v roku 2004 a tak ako i mnohé iné manuály vo viacerých aspektoch nie je v súlade s aktuálnymi požiadavkami kladenými na autorov záverečných/kvalifikačných prác. Prudký rozvoj informačných technológií umožnil získanie väčšieho prehľadu o vedeckom smerovaní u nás i vo svete, čo postupne viedlo k zvýšeným požiadavkám na obsahovú úroveň záverečných/kvalifikačných prác. Predkladaná učebnica ponúka sumár súčasne platných zásad prípravy záverečných/kvalifikačných prác. V tomto ohľade by sme upozornili na použitie modelu IMRAD pri štruktúrovaní jadra práce, ako i možnosti využitia elektronických informačných zdrojov pri písaní.

Publikácia sa delí na sedem hlavných kapitol. Sú v nej objasnené obsahové i formálne zásady, ktorých by sa mal autor držať pri príprave záverečných/kvalifikačných prác. Podobne sú detailne popísané a príkladmi ilustrované spôsoby citovania. V porovnaní s inými podobnými publikáciami sa tu venuje pozornosť i často podcenej prípravnej fáze, zásadám prezentácie záverečných/kvalifikačných prác, ako i možnostiam ich širšieho využitia.

Učebnica môže byť nápomocným manuálom pre študentov bakalárskeho, magisterského i doktorandského stupňa štúdia, tiež pre účastníkov

rigorózneho procesu. Jej obsahová korektnosť bola posúdená v rámci recenzného konania. Autorky vyjadrujú na tomto mieste svoje poďakovanie za odborné rady, usmernenia a konštruktívnu kritiku prof. PhDr. Jánovi Grácovi, DrSc., doc. PhDr. Eve Naništovej, CSc. a doc. Mgr. Petrovi Halamovi, PhD.

Dúfame, že učebnica bude nápomocná pre študentov v náročnom období prípravy záverečných/kvalifikačných prác, čím by sa naplnil primárny zámer autoriek.

Trnava, júl 2015

autorky

1 Príprava na písanie záverečných/kvalifikačných prác

Príprava záverečných/kvalifikačných prác predstavuje novú výzvu pre študentov vysokých škôl. V priebehu štúdia síce odovzdajú viac seminárnych prác, záverečné/kvalifikačné práce však vyžadujú vyšší stupeň odbornej činnosti, ich napísanie predstavuje dlhší časový úsek, skladajúci sa z viacerých etáp. Cieľom tejto kapitoly je objasnenie úvodných krokov, ktoré však nemôžu byť reálne posúdené ak sa prezentujú oddelene od všeobecných požiadaviek kladených na študenta v súvislosti s prípravou záverečných/kvalifikačných prác. Z daného dôvodu uvádzame **zhrnutie základných požiadaviek prípravy záverečných/kvalifikačných prác** v niekoľkých bodoch:

- a) Odborná vedecká zvedavosť.
- b) Zhromažďovanie, triedenie a spracovanie dostupnej literatúry sledujúc iniciálny vedecký zámer.
- c) Vyčlenenie úzkeho a jasne definovaného problémového okruhu zo širších súvislostí.
- d) Analýza, syntéza a kritická evaluácia teoretických podkladov i vlastných myšlienok.
- e) Senzitivita na nezrovnalosti, protirečenia, či zatiaľ neobjasnené skutočnosti.
- f) Operacionalizácia teoretických konceptov.
- g) Aplikácia správnej metodológie vzhľadom na charakteristiky skúmaných kľúčových pojmov a výskumný cieľ.
- h) Odborná erudícia pri interpretácii výsledkov.
- i) Vyústenie vedeckej práce k odhaleniu niečoho nového.
- j) Samostatná a tvorivá práca rešpektujúca autorské práva iných.
- k) Tvorba logického, zrozumiteľného a štruktúrovaného textu pri dodržaní gramatických a pravopisných pravidiel.
- l) Schopnosť rozložiť si etapy prípravy práce v čase a pridržovanie sa harmonogramu.

Uvedené požiadavky sa môžu splniť iba ak venuje študent náležitú pozornosť každej etape a komponentu prípravy záverečnej či kvalifikačnej

práce. V nasledujúcich podkapitolách venujeme pozornosť najmä výberu témy a názvu záverečnej či kvalifikačnej práce, jednotlivým druhom prác, zásadám konzultácie, všeobecným požiadavkám písania záverečných/kvalifikačných prác a na záver navrhujeme harmonogram prípravných postupov.

1.1 Charakteristika jednotlivých typov záverečných/kvalifikačných prác

Záverečná práca podľa Smernice rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác je školské dielo vytvorené študentom na splnenie študijných povinností vyplývajúcich z jeho právneho vzťahu k vysokej škole. Každá záverečná práca musí byť originálna, nesmie narúšať autorské práva iných autorov a nesmie mať charakter plagiátorstva. V zmysle zákona je záverečnou prácou bakalárska, diplomová alebo dizertačná práca. Podľa Meška a kol. (2004) sa pod **záverečnými prácami** rozumie bakalárska, diplomová, dizertačná práca, za **kvalifikačné práce** sú považované atestačná, rigorózna a habilitačná práca. Táto publikácia sa bližšie venuje záverečným prácam a rigoróznej práci.

1) Bakalárskou prácou sa overuje zvládnutie základov teórie a odbornej terminológie, základných štandardných vedeckých metód a úroveň vedomostí, znalostí a zručností, ktoré študent získal počas štúdia. Preukazuje ňou schopnosť samostatnej odbornej práce z obsahového a formálneho hľadiska. Môže mať prvky pôvodnosti, sumarizácie a kompilácie.

2) Diplomovou prácou sa overuje zvládnutie teórie a odbornej terminológie, aplikácia základných štandardných vedeckých metód a úroveň vedomostí, znalostí a zručností, ktoré študent získal počas štúdia, a jeho schopnosť používať ich pri riešení úloh študijného odboru. Preukazuje ňou schopnosť samostatnej odbornej práce z obsahového a formálneho hľadiska. Môže mať prvky pôvodnosti, sumarizácie a kompilácie.

3) Dizertačná práca má charakter vedeckej práce, v ktorej doktorand na základe priebežného výskumu a s využitím bohatého dokladového materiálu, ako aj vedeckých metód preukazuje schopnosť a pripravenosť samostatne vedecky a tvorivo pracovať v oblasti výskumu alebo vývoja, resp. pripravenosť na samostatnú teoretickú a tvorivú umeleckú činnosť,

na riešenie teoretických i praktických problémov vedného odboru. Autor prácou preukazuje schopnosť spracovať zvolený odborný problém s medziodborovým prístupom a s vypracovaním záveru.

4) **Rigoróznou prácou** sa overuje schopnosť uchádzača v rigoróznom konaní na základe samostatného štúdia preukázať, že v študijnom odbore má hlbšie vedomosti v jeho širšom základe a je spôsobilý osvojiť si samostatne nové poznatky vedy a praxe a schopný získať vedomosti aplikovať tvorivým spôsobom v praxi. Rigorózna práca má byť pôvodná, originálna. Nesmie byť upravená alebo prepracovaná diplomová alebo iná postupová a kvalifikačná práca. Rigorózna práca tvorí písomnú časť rigorózneho skúšky v študijnom odbore, v ktorom získal vysokoškolské vzdelanie.

Orientačný náčrt možných požiadaviek kladených na jednotlivé typy záverečných prác – vychádzajúc zo študijného materiálu „Dokapsy“ (Grác, 2004) – sa uvádza v prílohe A.

1.2 Výber témy záverečných/kvalifikačných prác

Výber témy záverečnej či kvalifikačnej práce predstavuje veľmi dôležité rozhodnutie, ktorého závažnosť a procesualný charakter sa žiaľ nie vždy uvedomuje. Dôsledkom nezodpovedného prístupu k tejto úlohe môže byť výber nevhodnej témy, ktorá ak študenta nezaujme, výrazne sťažuje prípravný proces záverečnej/kvalifikačnej práce. Zmení písanie záverečnej či kvalifikačnej práce na nezábavnú, nudnú až odpudivú činnosť, ktorá by mohla byť za iných okolností vnímaná ako príležitosť získavania obohacujúcich a rozvíjajúcich vedeckých skúseností.

Témy záverečných či kvalifikačných prác sa spravidla vypisujú vysokoškolskými pedagógmi, výskumnými pracovníkmi alebo odborníkmi z praxe, pôsobiacimi na danej katedre. Bez ohľadu na to, či je téma dopredu striktno stanovená alebo je skôr rámcová, študent má vždy možnosť prihlásiť sa na rozpracovanie takej témy, ktorá ho zaujíma, resp. má k nej nejaký vzťah. **Napriek tomu, že väčšina tém odráža výskumné zameranie konkrétneho vyučujúceho i katedry, spravidla je zachovaná možnosť prezentácie študentovho vlastného nápadu, čím sa podporuje iniciatíva študenta pri formulovaní témy.** Záujem študenta o určitý problémový okruh predstavuje však iba jeden z faktorov, ktoré vplývajú na výber témy. Ďalšími činiteľmi sú:

- a) osobnostné a odborné predpoklady študenta pre spracovanie témy;
- b) dostupnosť, množstvo a kvalita literárnych prameňov;
- c) vhodnosť témy vzhľadom na požadovanú úroveň záverečných/kvalifikačných prác;
- d) prístrojové, priestorové, časové, kapacitné a finančné možnosti pre spracovanie témy;
- e) vedeckovýskumná orientácia katedry.

Zo skúseností vyplýva, že mnoho študentov si vyberá tému záverečnej či kvalifikačnej práce na poslednú chvíľu, pod časovým tlakom. Rozhodnú sa pre istý problémový okruh bez toho, že by o ňom získali čo i len základné informácie. Väčšina žiadostí o zmenu tém v priebehu semestra pramení práve z toho, že po získaní základného prehľadu o problémovom okruhu si študent uvedomí, že nemá predpoklady k jeho rozpracovaniu. Z daného dôvodu je nutné študovať príslušnú odbornú literatúru ešte pred výberom konkrétnej témy. U. Eco (1997) zdôrazňuje, že hoci dĺžka prípravy diplomových prác sa pohybuje medzi šiestimi mesiacmi až tromi rokmi, prípravná fáza na samotné písanie je neoddeliteľná od práce študenta počas štúdia daného študijného odboru. Odporúča si zvoliť tému diplomovej práce na konci druhého ročníka, aby mal študent čas a príležitosť sa študijne profilovať na oblasť, ktorej sa téma týka. Vychádzajúc z toho, že v súčasnosti prebiehajú študijné programy na väčšine vysokých škôl v dvoch až troch stupňoch, študent je smerovaný k tomu, aby si vybral tému práce v kratšom časovom období. Na druhej strane je zachovaná možnosť osobnej orientácie na istý problémový segment, ktorý mieni študent následne hlbšie rozpracovať v záverečných prácach. Vychádzajúc z uvedených myšlienok načrtujeme možný proces výberu témy záverečnej/kvalifikačnej práce.

Proces výberu témy by mal vychádzať z predbežnej vedeckej otázky, ktorá je výsledkom heuristického úsilia študenta, ktorou preukazuje spôsobilosť orientovať sa v jestvujúcom poznatkovom systéme danej tematiky (Grác, 2004). Následne by sa malo pristúpiť k objasneniu toho, či je daná otázka vedecky rozpracovaná inými a ak áno akým spôsobom. Pri realizácii uvedeného kroku získa študent prehľad o základnej literatúre vzťahujúcej sa k problému a o nosných a kľúčových teoretických koncepciách, či výskumných zisteniach. V nadväznosti na to sa ponúka priestor pre užšie vymedzenie a spresnenie vedeckej otázky, ktorá tak nadobúda podobu konkrétnej témy. Odporúča sa pritom zúžiť problémový okruh na špecifický segment, nakoľko dôkladné rozpracovanie príliš širokej témy je vzhľadom

na obmedzený rozsah záverečných/kvalifikačných prác nemožné. Následne by sa mal študent zamerať na to, či je ním vymedzená vedecká otázka v súlade s vypísanými témami, resp. ako by sa dala s nimi prepojiť. V tomto bode sa spravidla realizuje prvá konzultácia medzi študentom a vyučujúcim, ktorý tému vypísal.

V priebehu prípravy záverečnej/kvalifikačnej práce sa téma zvyčajne ďalej spresňuje, avšak nie je možné uskutočniť jej radikálnu zmenu bez súhlasu konzultanta či vedúceho katedry. Napriek tomu, že časová etapa vymedzená na prípravu záverečných a kvalifikačných prác sa môže na prvý pohľad zdať pomerne dlhá, napísať kvalitnú prácu spravidla nie je možné za značne kratšie obdobie. Z daného dôvodu neodporúčame nedostatočne odôvodnenú a premyslenú zmenu témy v priebehu semestra, nakoľko hrozí, že zostávajúci čas nebude postačujúcim na spracovanie úplne novej témy. Treba teda venovať náležitú pozornosť výberu témy, aby nedochádzalo k unáhleným riešeniam uvedeného druhu.

Ďalšou úlohou študenta v súvislosti s výberom témy je jej krátke a stručné vyjadrenie vo forme názvu práce. Jedná sa o výstižný, informatívny a zrozumiteľný výrok, ktorý sumarizuje hlavnú myšlienku práce. Súlad medzi obsahom práce a jej názvom je samozrejmosťou, mal by označiť výskumný či teoretický problém a identifikovať skúmané premenné. Hlavnou výzvou pri jeho sformulovaní je nájdenie rovnováhy medzi výstižnosťou, zrozumiteľnosťou a atraktívnosťou. Upozorňujeme na to, že ak je názov nezrozumiteľný bez následného štúdia textu, signalizuje to jeho neadekvátnosť. V prípade potreby je možné pripojiť i podnázov práce. Je to aktuálne najmä vtedy, ak primárny názov je formulovaný ako všeobecná otázka, resp. známy výrok či citát. Nie je rozumné podceňovať formulovanie názvu, nakoľko podľa neho i podľa kľúčových slov sa vyhľadáva práca v databázach a knižničných systémoch.

Výber témy a názvu záverečnej/kvalifikačnej práce je určujúci pre ďalší priebeh vedeckej práce. Optimálne je, ak študent venuje svoj čas a energiu téme, ktorá je pre neho zaujímavá a motivuje ho k intenzívnemu bádaniu. Voľba témy a názvu predstavuje tiež prvý samostatný krok študenta a pripravuje ho k prevzatíu zodpovednosti za odbornú kvalitu svojej záverečnej či kvalifikačnej práce.

1.3 Druhy záverečných/kvalifikačných prác

Každá záverečná či kvalifikačná práca má spĺňať kritériá vedeckosti. Ak tie chýbajú, práca je neobhájiteľná. Tým, že by mali tvoriť „dôkaz o schopnosti spracovať odborné problémy pomocou vedeckých kritérií pod dohľadom školiteľa a dodržanie formálnych kritérií a zohľadnenia kritickéj reflexie výsledkov z praxe, tvoria jednu z prvých vedeckých prác na vysokej škole“ (Staroňová, Decsi, 2009, s. 38). Vychádzajúc z koncepcie Staroňovej a Decsiho (2009) môžeme určiť viaceré kritériá vedeckej práce. Téma vedeckej práce má byť jasne vymedzená a práca samotná má vychádzať z relevantných teoretických podkladov. Očakáva sa štruktúrovaná forma, vnútorná logickosť a z nich vyplývajúca zrozumiteľnosť. Je veľmi dôležité, aby práca nebola samoučelná ale užitočná, prinášajúca nové poznatky, ktoré majú všeobecnú platnosť.

Záverečné či kvalifikačné práce môžu mať podobu výskumných alebo prehľadových prác. Každá z nich sa vyznačuje istými špecifickými charakteristikami, ale ich primárne poslanie a cieľ je jednotný: **vychádzajúc z dostupných poznatkov, pomocou vedeckých postupov objaviť niečo nové**. Každý aspirant vysokoškolského vzdelania by mal v sebe pestovať túto formu vedeckej zvedavosti. Vysokoškolské štúdium totiž ponúka priestor na osvojenie si základných, bazálnych poznatkov o určitej vednej disciplíne, ale tie sú iba málo účelné, ak študent nemá snahu klásť si ďalšie doplnujúce otázky „prečo“, „ako“, „kedy“ a podobne.

a) Výskumná práca

Základným stavebným prvkom každej vednej disciplíny je aplikácia kvantitatívnych či kvalitatívnych metodologických postupov pre zachytenie charakteristik a zmien istého javu. Samozrejme sa tým nedevaluje hodnota teoretických myšlienkových úvah, ktoré sú logicky konzistentné a rozvíjané induktívnymi, deduktívnymi a analogickými postupmi, ale bez výskumného overenia je ich vedecká platnosť limitovaná. I niekoľko významných objavov aj v prípade prírodných vied vychádzalo z teoretickej koncepcie, ktorá však čakala na overenie. Nie je to vôbec prekvapujúce, nakoľko empiria a teória tvoria neoddeliteľný cyklický celok. Len na základe teoretických koncepcií je možné pristúpiť k tvorbe výskumného projektu, výsledky výskumu by mali byť následne interpretované zohľadňujúc

teoretické podklady. Platí, že **bez uvedenia si neoddeliteľnosti teórie a výskumu je nemožné pripraviť si kvalitnú a hodnotnú výskumnú záverečnú či kvalifikačnú prácu.**

Hlavnou koncepciou pri príprave výskumnej práce je stanovenie si výskumného problému na základe preštudovaných teoretických podkladov a jeho preskúmanie v súlade s metodologickými postupmi platnými v príslušnej vednej disciplíne. Tvorba teoretickej koncepcie si vyžaduje dlhodobú a sústredenú prípravnú fázu. Ak je vykonaná povrchno a nedbalo, ohrozi sa tým i hodnota výskumnej časti práce. Štúdium dostupných informácií má byť dôkladné, systematické, kritické a hodnotiace. Podklady sa neštudujú preto, aby študent získal dostatočné množstvo citačných odkazov na potvrdenie už existujúcej prekonceptie ale preto, aby sa prostredníctvom nich koncepcia postupne vytvárala a formovala. Štúdium dostupných informácií pomáha objasniť to, čo sa o istom probléme už vie, akými cestami sa k danému poznatku prišlo a čo je zatiaľ neodhalené. Iba vtedy je možné sformulovať výskumný problém, ak študent naozaj objavil istú nezrovnalosť či medzeru v poznaní, ktorá predstavuje prekážku v objasnení charakteristík skúmanej témy. Výskumný problém, ktorý nemá základ v teoretických podkladoch, je spravidla slabý a málo hodnotný. Samozrejme, v ojedinelých prípadoch je možné objaviť i úplne nový, zatiaľ neprebádaný problém pomocou heuristických myšlienkových procesov. Bolo by však mylné sa domnievať, že sa to uskutoční bez prítomnosti rozsiahlych a komplexných teoretických poznatkov. Práve naopak: inovatívny nápad je výsledkom inkubačnej myšlienkovvej fázy, ktorá pramení z osvojenia si rôznorodých informácií z početných zdrojov.

Výskumný problém po sformulovaní sa bližšie vyjadří vo forme výskumných otázok a hypotéz, ktoré facilitujú jeho empirické overenie. Benčo (2001, s. 31) považuje hypotézu za „výrok o vzťahu medzi javmi alebo ich určitými stránkami, ktorý tvorí prechod od poznaného k menej poznanému a nepoznanému...predpoklad o nevyhnutnej súvislosti medzi skúmanými javmi a procesmi“. Testovanie hypotéz, vychádzajúcich z teoretických literárnych zdrojov, predstavuje hlavný cieľ **kvantitatívneho výskumu**. Ten sa zameriava najmä na kvantifikáciu, na číselné vyjadrenie určitého javu a hľadá odpoveď najmä na otázku „koľko“. V prípade **kvalitatívneho výskumu** sa hypotézy nekladú, nakoľko nie je možné ich štatistické overenie. Kvalitatívny výskum je zameraný na deskripciu skúmaného javu, prípadne na objasnenie hĺbkových súvislostí pomocou

otázok „prečo“ a „ako“, ale namiesto hypotéz sa v tomto prípade formulujú exploračné výskumné otázky. Z uvedeného vyplýva, že výskumný proces môže byť kvantitatívne alebo kvalitatívne orientovaný (resp. ich kombinácia) podľa hlavných zámerov autora. Staroňová a Decsi (2009) rozpracovali a porovnali základné determinanty kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu. Kvantitatívny výskum spravidla vychádza z deduktívneho spôsobu výskumnej logiky, kým kvalitatívny výskum sa opiera najmä o indukčnú logiku. V prípade kvantitatívnych snáh sú vybrané premenné merané najmä štandardizovanými metódami, ktoré umožňujú kódovanie a numerické vyjadrenie. Na základe získaných výsledkov sa postúpi k prijatiu alebo odmietnutiu hypotézy. Závery výskumu sú generalizované na základe štatistických ukazovateľov, reliability a validity meracích nástrojov. Metódy získavania dát v prípade kvalitatívneho výskumu sú spravidla málo štandardizované, naproti tomu výskumník má intenzívnejší kontakt s terénom, so situáciou jednotlivcov a snaží sa o opis javu, o získanie hĺbkového, integrovaného pohľadu a o odhalenie pravidiel a vnútornej dynamiky. Po spracovaní dát dochádza k analytickému zovšeobecneniu, ktoré je podmienené špecifickou perspektívou výskumníka a môže vyústiť do formulácie výskumnej koncepcie či hypotéz. Zdôrazňujeme, že uvedené procesy nie je vhodné chápať ako striktne oddelené, nakoľko sa môžu vzájomne dopĺňať a obohacovať i v rámci jednej práce.

Zo skúseností žiakov vyplýva, že viacero študentov, ktorí sa rozhodli pre kvantitatívnu či už kvalitatívnu výskumnú prácu, podcení dôležitosť interpretácie výsledkov. Hlavné ťažisko práce vidia v zaznamenaní javov a v prezentácii získaných výsledkov, ktoré však nie sú hlbšie objasnené, analyzované a komparované so súvisiacimi poznatkami. Každá výskumná práca by mala odhaliť istú, hoci i parciálnu, zatiaľ neobjasnenú oblasť problémového okruhu a posúdenie toho, akým spôsobom sa to podarilo má byť vyjadrené v diskusii. **Hodnotu výskumnej práce neurčuje iba meranie či deskripcia javu, ale najmä spôsob vyhodnotenia získaných dát.** Ak študent nie je schopný popísať čo zistil a aký to má význam zo širšej perspektívy, je otázne, či si vôbec osvojil výskumnú koncepciu. Empíria bez prepojenia s teóriou predstavuje len mechanický zber dát, ktorý by mohol byť realizovaný aj prístrojom, kým analýza, syntéza a evaluácia dát je úlohou ľudského subjektu.

Na záver, ako zhrnutie kritérií vedecko-výskumnej práce, uvádzame myšlienky U. Eca (1997, s.49-54):

a) „Predmetom výskumu je pozorovateľný či identifikovateľný predmet, ktorý musí byť definovaný tak, aby bol pozorovateľný a identifikovateľný aj pre ostatných.“

b) Výskum musí o predmete nášho záujmu vypovedať také veci, ktoré ešte neboli povedané, resp. veci, ktoré pozorujeme z nového uhla pohľadu.

c) Výskum musí byť užitočný a prospešný aj pre ostatných.

d) Výskum musí poskytnúť predpoklady pre potvrdenie alebo vyvrátenie predpokladov, z ktorých vychádza.“

b) Prehľadová práca

Prehľadové práce majú mimoriadny význam v rozvoji vedných disciplín a z daného dôvodu sa vyznačujú vysokou vedeckou hodnotou. Žiaľ, mnoho študentov si vytvára vlastné implicitné teórie o obsahovej štruktúre prehľadových prác, v rámci ktorých ich podcenia alebo naopak precenia. V prvom prípade dochádza k zamieňaniu deskriptívnych seminárnych prác, ktorých úlohou je zhrnúť základné informácie o vybranom problémovom okruhu s prehľadovými prácami. Vytvorí sa falošná domnienka, že sumár dostupných informácií o istej téme spĺňa požiadavky kladené na prehľadové práce. Hoci termín „prehľad“ môže nabádať k daným úvahám, ale **od autora sa očakáva hĺbkové spracovanie početného množstva relevantných poznatkov a načrtnutie vysvetľujúcej koncepcie či odborného náhľadu**. Pri precenení prehľadovej práce sa študent domnieva, že nemá dostatočné predpoklady na jej napísanie. Samozrejme, vyslovená domnienka môže byť kongruentná s realitou ale v danom prípade je otázne, či má študent vôbec predpoklady k vytvoreniu akejkoľvek záverečnej či kvalifikačnej práce. Príprava prehľadovej práce skutočne vyžaduje rozsiahle vedomosti a schopnosť ich odbornej analýzy a syntézy (pozri kapitolu č. 2.2), ale pri adekvátnej snahe by mala byť táto úloha pre absolventa zvládnuteľná.

Písanie prehľadových prác je zvyčajne opodstatnené v dvoch situáciách, ako uvádza Webster a Watson (2002). V prvom prípade sa autor zameriava na problémový okruh, ktorý je intenzívne skúmaný a existuje početné množstvo relevantných zistení, ktoré čakajú na vytvorenie syntetizujúceho koncepčného modelu. Hlavnou hodnotou prehľadovej práce je v tomto prípade odborné zhrnutie informácií a vytvorenie si generálnej schémy na základe spracovaných vedeckých zdrojov. V druhom prípade

je hlavným zámerom autora poukázať na nový, zatiaľ nedostatočne preskúmaný problémový okruh. Aj v tomto prípade sa uvádzajú, analyzujú, syntetizujú a zhodnotia doterajšie výskumné zistenia o vybranej téme, ale hlavnou hodnotou prehľadovej práce je vytvorenie si teoretického modelu z vedeckých hypotéz, ktoré slúžia ako východiská pre budúce verifikačné či exploračné výskumy. Vytvorenie si vedeckej teórie predstavuje veľmi náročný proces, pri ktorom sa môže autor zameriavať na objasnenie vzájomných vzťahov medzi závislými a nezávislými premennými alebo sa môže zameriavať na dynamický proces zmeny istej premennej. Prevažná väčšina teórií predstavuje kombináciu oboch prístupov. Vytvorená teória má však byť v každom prípade prepracovaná, vnútorne konzistentná, skúmateľná, inovatívna a užitočná.

Očakáva sa, že pri práci s početným množstvom teoretických východísk sa budú analyzovať kľúčové koncepty tak, že **sa porovnajú viaceré výskumné práce či teoretické náhľady z hľadiska rôznych perspektív**. Je účelné na komparáciu využívať porovnávacie tabuľky, ktoré uľahčia následnú syntézu informácií. V prípade prehľadových prác je mimoriadne dôležité poukázať na silné i slabé stránky citovaných výskumov či teoretických koncepcií, nakoľko sa tým vytýči optimálny smer nasledujúcich vedeckých bádání. Ďalším cieľom prehľadovej práce je objasnenie toho, čo sa o vybranom problémovom okruhu už vie a aké oblasti sú zatiaľ nepreskúmané. Tiež je vhodné poukázať na protirečivé výskumné závery, či teoretické náhľady, ak sú prítomné.

Kvalitná prehľadová práca ponúka kompletný prehľad relevantnej literatúry o vybranom problémovom okruhu. Autor by mal čerpať zo širokého spektra informačných zdrojov, ktoré budú rôznorodé z perspektív, ako sú napr. vydavateľ, miesto vydania, rok vydania, autorský kolektív, atď., ale nie z hľadiska kvality. Kľúčové koncepcie či výskumné zistenia tvoriace kostru prehľadovej štúdie by mali byť zverejnené v renomovaných časopisoch s vysokým citačným indexom (pozri kapitolu č. 4.2). Autor smeruje ku kompletizovaniu teoretických východísk prehľadovej práce vtedy, ak ani po intenzívnom hľadaní sa nestretáva s novými koncepciami či náhľadmi na vybraný problémový okruh. Pri štúdiu literatúry je tiež potrebné si uvedomiť, že kvalita je i v tomto prípade dôležitejšia než kvantita. Jednak sa to týka charakteru zdroja, ale tiež i hĺbky jeho preštudovania. **Autor záverečnej/kvalifikačnej práce by mal vychádzať z literárnych prameňov, ktoré náležite pozná, prečítal ich.** Upozorňujeme na to, že

abstrakt má síce dôležitú informačnú funkciu, ale nie je ekvivalentom celej štúdie, nenahrádza ju. Z daného dôvodu nie je vhodné citovať abstrakt štúdie ak autor nemal prístup k celému textu, teda nemal reálnu možnosť kriticky posúdiť kvalitu teoretických východísk, metodologických postupov a interpretácií, ktoré spravidla nie sú hlbšie rozpracované v abstrakte.

Zo skúseností vyplýva, že študenti sa častejšie rozhodnú pre prípravu prehľadovej práce pri ukončení prvého stupňa vysokoškolského štúdia, nakoľko ju vnímajú ako prípravu pre výskumnú prácu na vyššom stupni. Samozrejme, je možné uvažovať daným spôsobom a mnohokrát je i žiaduce získať rozsiahlejšie a hlbšie poznatky o vybranom problémovom okruhu pred vytvorením vlastného výskumného projektu. Na druhej strane **i prehľadová práca má svoj teoretický problém, ktorý čaká na objasnenie ešte v rámci nej a nie je budúcou výskumnou prácou.** Inými slovami prehľadová práca má tvoriť komplexný, logicky konzistentný celok, ktorý je hodnotný sám osebe. Nemôže byť ukončený bez toho, že by sa neobjasnil teoretický problém v ňom uvedený. Na konci prehľadovej práce je samozrejme možné načrtnúť i relevantné výskumné postupy, ktoré sa môžu odvíjať od vyvedených teoretických koncepcií, ale tie prehľadovú prácu iba dopĺňajú ale netvoríajú jej hlavnú hodnotu.

Po voľbe témy záverečnej/kvalifikačnej práce by si mal študent následne zvoliť spôsob jej spracovania. Stanovený vedecký cieľ určuje výber medzi výskumnou či prehľadovou prácou. Ak hlavným cieľom je odhalenie objasňujúcich empirických dôkazov určitého problému, rozhodne sa pre výskumnú prácu. Ak študent mieni rozpracovať problémový okruh v celej jeho zložitosti a hĺbke, zvolí si formu prehľadovej práce. Výber určitého druhu vedeckého postupu však zároveň nevyklučuje súčasnú aplikáciu metód iného postupu.

1.4 Konzultácie záverečných/kvalifikačných prác

Konzultácie tvoria dôležitú súčasť prípravy záverečných/kvalifikačných prác a to najmä v prípade prvého, druhého a tretieho stupňa vysokoškolského štúdia. V prípade rigorózných prác prítomnosť konzultanta nie je podmienkou ale nevyklučuje sa. Napriek tomu, že každý vyučujúci si môže stanoviť vlastné kritériá konzultácie, je možné popísať niekoľko všeobecne platných zásad spolupráce.

Počas prípravy záverečnej práce sa od študenta očakáva samostatná, odborná práca, ktorá je sprevádzaná konzultantom. **Zodpovednosť za formálnu i obsahovú stránku práce nesie študent, ako autor práce, kým konzultant koordinuje a usmerňuje jeho činnosť z metodologickej stránky.** Pomáha študentovi orientovať sa v príslušnej literatúre, schvaľuje tému práce, pomáha pri tvorbe osnovy, zadania a časového harmonogramu. Kontroluje priebeh spracovania a upozorňuje na zásadné formálne, obsahové a metodologické chyby. Hodnotí kvalitu záverečnej práce i spôsob jej prípravy. Konzultant však nepíše prácu za študenta, nerobí za neho rozhodnutia, iba radí. Študent môže a nemusí postupovať v súlade s námetmi konzultanta, avšak v danom prípade je nutné, aby svoje stanovisko podporil a obhájil odbornými argumentmi.

Každý vyučujúci si môže stanoviť vlastné kritériá hodnotenia študenta počas prípravy záverečnej práce, avšak najčastejšie sa hodnotia nasledovné body:

- ▶ V prvej etape prípravy (spravidla sa jedná o koniec zimného semestra)
 - ▶ obsah a úvod práce, teoretické podklady pre výskum (celé kapitoly) resp. primárna teoretická analýza v prípade prehľadových prác (vychádzajúca z explicitne zadefinovaného teoretického problému), výskumný problém a cieľ, výskumné otázky a hypotézy, použitá literatúra
- ▶ V druhej etape prípravy (spravidla sa jedná o koniec letného semestra)
 - ▶ doplnenie a vycibrenie bodov hodnotených v prvej etape
 - ▶ v prípade výskumných prác – výskumné metódy a výskumný súbor, výsledky výskumu, diskusia výsledkov, záver, použitá literatúra a abstrakt, štylistická stránka textu, formálne prevedenie
 - ▶ v prípade prehľadových prác – komplexné teoretické rozpracovanie, analýza teoretického problému, diskusia výsledkov analýzy, záver, použitá literatúra a abstrakt, štylistická stránka textu, formálne prevedenie

Hladkej a prínosnej spolupráci prispieva, ak si študent a konzultant hneď v úvode spoločne stanoví jej **pravidlá**. Hlavným iniciátorom by mal byť konzultant, ktorý vzhľadom na svoje pracovné skúsenosti navrhne konkrétne postupy. Z množiny špecifických oblastí novej dohody sme si vybrali iba niektoré:

a) Počet a frekvencia konzultácií

Každý konzultant súčasne vedie viaceré záverečné práce. Svoj čas si musí rozdeliť medzi študentmi, pričom dĺžka konzultačných hodín je presne stanovená. Z uvedeného vyplýva, že počet a frekvencia konzultácií s konkrétnym študentom musia byť obmedzené, aby každý, kto s daným konzultantom spolupracuje mal možnosť sa s ním stretnúť. Je preto praktické, aby sa konzultant a študent dopredu dohodli na termínoch konzultácií. Presný dátum i obsah konzultácie je možné si zapísať do osobného listu študenta, ktorý je vedený konzultantom a do ktorého je tiež možné zaznamenať úlohy stanovené pre ďalšiu spoluprácu. Pri nasledujúcej konzultácii je následne možné posúdiť, či sa podarilo naplniť dané úlohy a akým spôsobom.

b) Forma konzultácií

Konzultácie môžu mať kontaktnú i nekontaktnú formu. Konzultant môže posúdiť obsah a formálnu stránku záverečnej práce i v elektronickej podobe a podobne je možné poskytnúť spätnú väzbu, resp. odpovede na študentove otázky využívaním novodobých technických vymožeností. Samozrejme, je potrebné sa dopredu dohodnúť, či je táto forma spolupráce prijateľná pre obe strany.

c) Pripravenosť na konzultácie

Kvôli efektívnemu využívaniu času určeného na konzultácie je potrebné, aby sa jej zúčastnili obe strany pripravené. Od študenta sa vyžaduje prezentácia svojho doterajšieho postupu pri príprave záverečnej práce a kladenie si premyslených a odôvodnených otázok. Všeobecné otázky vyplývajúce z ľahostajnosti a lenivosti študenta nie sú hodné vysokoškolskej pôdy. Konzultácií sa zúčastní študent a konzultant preto, aby na odbornej úrovni prediskutovali vynárajúce sa otázky v súvislosti s prípravou záverečnej práce. Ide o vymieňanie si názorov a prezentáciu argumentov, tento proces súčasne slúži aj ako príprava na obhajobu záverečnej práce. Pripravenosť sa očakáva samozrejme aj od konzultanta. Ten by mal byť zorientovaný v spracovanej téme a mal by poskytnúť komentáre k návrhom študenta a vo finálnej fáze prípravy i posúdenie záverečnej práce, rešpektujúci stupeň odbornej pripravenosti študenta.

d) Dôsledky vyplývajúce z nedodržania dohodnutých pravidiel

Študent a konzultant by sa mali dohodnúť i na tom, akým spôsobom sa bude v spolupráci pokračovať, ak by nastalo zásadné porušenie pravidiel konzultácie. Zo skúseností vyplýva, že študent, ktorý je ľahostajný voči konzultáciám má väčšinou nezodpovedný prístup i k písaniu záverečnej práce, čo sa odrazí na kvalite samotnej práce i na jej obhajobe. Na druhej strane, ak študent je dostatočne zrelý na to, aby si uvedomil prínosy konzultácie pre prípravu záverečnej práce, zásady spolupráce s konzultantom spravidla rešpektuje a nie je potrebné pristúpiť k sankciám rôzneho druhu.

Otázky a problémové okruhy, ktorým sa venuje pozornosť na konzultáciách sa menia v závislosti od konkrétneho študenta a tiež od samotnej práce. Je však možné vymedziť niekoľko všeobecných oblastí, ktoré by mali tvoriť súčasť konzultácií. Prvou z nich je výber témy a formulácia názvu práce. Študent a konzultant majú spoločne spresniť tému záverečnej práce, ktorá by mala odrážať koncepciu vyučujúceho i kreatívny a individuálny prínos študenta. Podobne by mal konzultant schváliť názov práce, resp. pomáhať pri jeho formulácii. Následne sa spravidla pristúpi k tvorbe osnovy práce. Primárnu iniciatívu by mal na seba prebrať študent, ktorý zostaví navrhovanú osnovu samostatne, kým úlohou konzultanta je jej úprava, pripomienkovanie a následné schválenie. Bez jasnej osnovy nie je možné postúpiť v podrobnom rozpracovaní jednotlivých častí záverečnej práce. Na báze osnovy je následne možné vypracovať anotáciu práce, ktorá tvorí súčasť zadania. Zadanie by malo byť tiež spoločne vypracované študentom a konzultantom a ďalej poslané na schválenie vedúcemu katedry, ak sa to vyžaduje na konkrétnej katedre. Po naplnení uvedených krokov sa intenzita spolupráce medzi študentom a konzultantom môže znížiť, nakoľko nasledujúcou úlohou študenta je spracovanie dostupných literárnych zdrojov, tvorba výskumnej či teoretickej koncepcie a návrh výskumného postupu alebo teoretického spracovania. Jedná sa o individuálny proces a iba jeho výstupy sú prezentované na konzultáciách. Po ich posúdení konzultantom sa študent spravidla pustí do realizácie plánovaného výskumu, teoretického rozboru či spracovania kazuistiky. Výsledky uvedených aktivít sú následne diskutované počas konzultácií, kedy sa spresní spôsob ich najvhodnejšej interpretácie vzhľadom na teoretické východiská. Na záver spolupráce vypracuje konzultant posudok záverečnej práce, v ktorom zhodnotí kvalitu práce z obsahového i formálneho hľadiska, posúdi spôsob

individuálnej práce študenta i jeho prístup ku konzultáciám. Výsledný počet konzultácií závisí od iniciatívy študenta, kapacitných možností konzultanta i od náročnosti spracovávanej témy, resp. metodológie výskumu.

Na záver zhrnieme **postupy, ktoré nie sú** žiaduce v procese spolupráce medzi študentom a konzultantom. Je netaktné žiadať o konzultáciu spornej otázky mimo konzultačných hodín, napríklad pri obede alebo cez prestávky medzi vyučovacími hodinami. Informácia o presnom čase konzultačných hodín je študentom prístupná na viacerých portáloch, ktoré by sa mali podľa možnosti akceptovať. Podobne je nevhodné žiadať konzultanta o podrobnú kontrolu textu záverečnej práce. Úlohou konzultanta nie je opravovať pravopisné a gramatické chyby študenta. Prácu pripomienkuje konzultant vzhľadom na jej odbornú úroveň, neposkytuje jazykovú korektúru. V ojedinelých prípadoch sa stáva, že študent od konzultanta očakáva, aby ho intenzívne viedol pri všetkých prípravných krokoch práce a uskutočnil zásadné rozhodnutia za neho. Uvedené tendencie môžu vyplývať z nepripravenosti študenta na vypracovanie záverečnej práce tak v osobnostnej, ako i v odbornej sfére. Príprava záverečnej práce je istý druh skúšky, ktorú ak niekto nezvládne je otázne, či je pripravený na praktické pôsobenie v študovanom odbore mimo priestorov vysokej školy.

1.5 Všeobecné zásady písania záverečných/kvalifikačných prác

Záverečné/kvalifikačné práce sú vedeckou prácou, ktorá má byť kvalitná nielen z odborného ale i zo štylistického hľadiska. V nasledujúcej kapitole priblížime niekoľko základných zásad, ktoré usmerňujú tvorbu vedeckého textu.

K samotnému písaniu záverečnej/kvalifikačnej práce má študent pristúpiť iba po prípravnej etape. Tá zahŕňa, medzi inými, spracovanie literárnych zdrojov a tvorbu teoretickej a vedeckej koncepcie vo forme osnovy práce. Pri tvorbe osnovy sa spresní štruktúra práce, poradie a členenie jednotlivých kapitol. V tejto fáze by mal mať autor práce už jasno v tom, z čoho vychádza a kam smeruje pri príprave práce. Členenie práce by malo byť logické a jasné, nakoľko iba tak môže prispieť k objasneniu teoretickej či výskumnej koncepcie.

Pre voľbu vhodného názvu kapitol a podkapitol platia rovnaké zásady ako pri formulácii názvu pre celú záverečnú či kvalifikačnú prácu.

Mal by byť výstižným a stručným vyjadrením obsahu kapitoly. Kapitola predstavuje obsahovo špecifický celok, v ktorom je rozpracovaná istá jasne vymedzená problematika. Každá kapitola sa člení na úvod, jadro a záver, ktoré však explicitne nie sú v práci vymenované. V úvode kapitoly by mal autor niekoľkými vetami uviesť tému, ktorú mieni v jadre rozpracovať. Jadro predstavuje najdlhší celok kapitoly, môže byť ďalej členený na odseky. Každý odsek predstavuje určitý myšlienkový celok, ktorý má byť komplexný a výstižný. Podobne ako každá kapitola i každý odsek má mať svoju hlavnú myšlienku, ktorú chce autor rozvinúť. Ak daná myšlienka nie je pre čitateľa jasná, ohrozi sa tým zrozumiteľnosť celého textu. Aby odsek tvoril obsahovo celistvú jednotku, odporúča sa v rámci neho rozpracovať iba jeden argument. Je veľmi dôležité, aby bola badateľná vzájomná prepojenosť medzi jednotlivými odsekmi, nakoľko ich špecifické poradie určuje obsahové členenie kapitoly. V závere kapitoly by mal autor zhrnúť najdôležitejšie informácie a uviesť z nich vyplývajúce závery.

Ďalšou výzvou pre autora práce je nájdenie vhodnej formy vyjadrenia vlastných myšlienok. Pri voľbe primeraného štýlu sa odporúča prihliadať na percipienta, ktorému je práca adresovaná. V prípade záverečných/kvalifikačných prác je to vedecká komunita. Z daného dôvodu sa preferuje využívanie spisovnej a odbornej terminológie. Pri písaní sa spravidla uplatňuje tzv. autorský plurál alebo plurál skromnosti, t.j. používanie prvej osoby množného čísla. Autor by mal venovať pozornosť i skladbe viet. Tie by mali byť zrozumiteľné, maximálne informatívne a vzájomne prepojené. Na vyjadrenie myšlienok sa odporúča používať skôr jednoduché, než zložité súvetia. Jednou z najťažších úloh pri písaní záverečných/kvalifikačných prác je vyjadrenie zložitých, komplexných a odborných záležitostí jednoduchým a zrozumiteľným spôsobom. Ak sa to autorovi práce podarí, je to znakom primeranej orientácie v problematike. Dostatočná pozornosť sa má venovať tiež prekladu cudzojazyčného textu, nakoľko v mnohých prípadoch je badateľný rozdiel medzi spôsobom spontánneho vyjadrovania sa autora a medzi parafrázovaním myšlienok z cudzojazyčného zdroja.

Pri zostavovaní harmonogramu prípravy záverečnej/kvalifikačnej práce sa odporúča vyčleniť etapu aj na revíziu textu. Sám autor by si mal napísaný text prečítať viackrát a v záverečnej fáze prípravy požiadať o kontrolu práce externého posudzovateľa. Napriek sústredenému úsiliu o pravopisnú, gramatickú a štylistickú presnosť autor spravidla prehliadne niekoľko chýb, ktoré môžu pôsobiť pre čitateľa rušivo. Dôvodom je zvyčajne

hlboké ponorenie sa do prípravy záverečnej/kvalifikačnej práce. Práve kvôli uvedenej príčine je vhodné začleniť do prípravy práce niekoľko oddychových etáp, kedy sa autor venuje iným činnostiam než písaniu. Po niekoľkých dňoch sa vráti k textu oddýchnutý a pri jeho čítaní skôr zaujme rolu publika než autora. V tejto fáze môže prehodnotiť obsah jednotlivých odsekov či kapitol, opraviť preklepy a spresniť primárnu autorskú koncepciu.

Príprava záverečnej/kvalifikačnej práce vyžaduje od autora sústredenosť, na cieľ zameranú vedeckú prácu. Kvalita práce odzrkadľuje odbornú úroveň autora ale i mieru jeho pracovitosti, tvorivosti a disciplinovanosti. Pri jej písaní nestačí sa sústreďiť iba na obsahovú stránku, ale primeraná pozornosť by mala byť venovaná i formálnym a štylistickým zásadám, nakoľko tie spoločne určujú mieru celkovej kvality práce.

1.6 Harmonogram prípravy záverečných/kvalifikačných prác

Zostavenie harmonogramu prípravy záverečnej/kvalifikačnej práce predstavuje mimoriadne dôležitý krok, ktorý by mal byť realizovaný každým študentom. Pri vytváraní časového plánu je totiž autor prinútený k tomu, aby si premyslel jednotlivé etapy prípravy, aby si určil ich poradie a odhadované trvanie v čase. Zostavením harmonogramu sa súčasne vyjasní i celá pracovná koncepcia a autor si vytvorí jasnú predstavu o tom, aké výzvy ho čakajú počas prípravy záverečnej/kvalifikačnej práce.

Nižšie je uvedený harmonogram pozostávajúci z najdôležitejších fáz prípravy spolu s ich časovým trvaním. Zdôrazňujeme, že sa jedná o vzorovú koncepciu a **každý autor si môže, ba čo viac, mal by si vytvoriť vlastný harmonogram, v ktorom si prispôsobí časové etapy osobnému tempu, náročnosti vedeckej koncepcie i priestorovým a kapacitným možnostiam.**

Príprava záverečnej/kvalifikačnej práce pozostáva z úvodnej, hlavnej i záverečnej fázy, pričom každá fáza sa ďalej delí na viaceré čiastkové úlohy. Počet a poradie jednotlivých krokov sa môže meniť v závislosti od:

- ▶ charakteristík vedeckej koncepcie;
- ▶ úrovne práce (bakalárska, diplomová, dizertačná, rigorózna);
- ▶ vlastností, schopností a zručností autora;
- ▶ od objektívnych externých okolností (napr. dostupnosť literárneho prameňa).

Harmonogram prezentovaný v tabuľke č. 1 vychádza zo 14 mesačnej prípravy práce. Tvorba záverečných/kvalifikačných fáz však môže trvať i oveľa dlhšiu dobu, najmä z dôvodu vykryštalizovania vedeckej koncepcie a zdĺhavému zberu dát.

Tabuľka č. 1 Harmonogram prípravy záverečnej/kvalifikačnej práce

Fáza	Praktické kroky	Časové trvanie v týždňoch
Prípravná fáza	Vyjasnenie si základnej vedeckej otázky, resp. štúdium vypísaných tém	2
	Primárne štúdium literatúry	5
	Výber a schválenie témy	1
	Vypracovanie osnovy práce a zadania	1
Hlavná fáza	Spracovanie literárnych zdrojov	10
	Spresnenie vedeckej koncepcie	2
	Realizácia výskumu/získavanie informácií pre vypracovanie kazuistiky/rozbor teoretického problému	10
	Analýza dát	6
	Kompletizácia textu práce z čiastkových poznámok a výsledkov vedeckej či teoretickej analýzy – pracovná verzia	8
	Finalizácia textu práce	4
Záverečná fáza	Revízia textu	2
	Spracovanie pripomienok a oprava chýb	2
	Tlač, zviazanie a odovzdanie práce	1
	Časová rezerva	2

Pridržiavanie sa vypracovaného harmonogramu spravidla uľahčí prípravu záverečnej/kvalifikačnej práce. Harmonogram má usmerňovacu, upokojujúcu a korektívnu funkciu. Pomocou neho autor vie, aké kroky ho čakajú v budúcnosti a v prípade predĺženia určitej etapy si môže dopredu vytvoriť plán nutných časových reštrikcií. Zostavili sme jednotný harmonogram bez

ohľadu na to, či sa jedná o bakalársku alebo diplomovú prácu. Domnievame sa totiž, že skúsenosti získané pri písaní bakalárskej práce by mali proces písania diplomovej práce uľahčiť a zrýchliť, ale na druhej strane diplomová práca by mala byť komplexnejšia a rozsiahlejšia ako bakalárska práca. Z uvedeného vyplýva, že príprava vedeckej práce na prvom a druhom stupni vysokoškolského štúdia predstavuje približne rovnako náročný proces, nakoľko požadovaná úroveň práce sa postupne zvyšuje a môže byť len čiastočne kompenzovaná nadobudnutými skúsenosťami. Upozorňujeme na to, že v prípade dizertačných či rigorózných prác treba rátať so značne dlhšou, až niekoľko ročnou prípravnou etapou, avšak nami uvedený časový pomer jednotlivých etáp môže byť i v danom prípade nápomocný.

Zhrnuli sme základné požiadavky prípravy záverečných/kvalifikačných prác. Venovali sme sa výberu témy a názvu práce a upozornili sme na to, že spracovanie zaujímavej a primeranej témy uľahčí a obohatí proces prípravy práce. Po voľbe témy sa má študent následne rozhodnúť, akým spôsobom ju chce rozpracovať, aký zámer bude jeho práca sledovať. Je možné postupovať v súlade s výskumnou či prehľadovou koncepciou. Každý druh práce sa vyznačuje špecifickými charakteristikami, avšak vo viacerých bodoch sa môžu i vzájomne prelínať. Bez ohľadu na to, pre ktorý druh sa rozhodne, pri rozpracovaní je dôležité dodržať všeobecné zásady písania záverečných/kvalifikačných prác. Upozornili sme tiež na to, že je nápomocné, ak si autor práce pripraví harmonogram činností. Pri posúdení jeho reálnosti a adekvátnosti je možné požiadať konzultanta o schválenie. Vyhotovenie kvalitnej záverečnej/kvalifikačnej práce predstavuje náročný proces, ktorý je však zvládateľný, ak autor venuje primeranú pozornosť prípravným krokom.

Kontrolné otázky

- ▶ Aké kritériá treba brať do úvahy pri výbere témy záverečnej/kvalifikačnej práce?
- ▶ Akým spôsobom je možné aplikovať kritériá kvalitnej prehľadovej práce na prípravu výskumnej či kazuistickej práce?
- ▶ Akým spôsobom môže prispievať konzultačný proces k príprave študenta na obhajobu záverečnej práce?
- ▶ Z akých dôvodov je opodstatnené pracovať s časovou rezervou pri zostavovaní harmonogramu prípravy záverečnej/kvalifikačnej práce?

Cvičenie

- ▶ Pripravte zoznam vedeckých otázok, ktoré vás zaujímajú! Následne posúďte, ktoré z nich by boli vhodné na vedecké skúmanie v rámci záverečnej/kvalifikačnej práce!
- ▶ Zhodnoťte kvalitu názvov výskumných a prehľadových štúdií, s ktorými ste sa stretli pri spracovaní literárnych prameňov! Skúste preformulovať nedostatočne kvalitné názvy tak, aby sa stali výstižnejšími!
- ▶ Vyčleňte samostatný zošit (textový dokument) určený konzultáciám! Zapíšte do neho termíny konzultácií, otázky z vašej strany, pripomienky a návrhy konzultanta, úlohy na spracovanie!
- ▶ Zostavte vlastný harmonogram prípravy záverečnej/kvalifikačnej práce!

2 Štruktúrne členenie záverečných/kvalifikačných prác

Obsahovú štruktúru záverečných/kvalifikačných prác spravidla vymedzuje príslušná smernica platná na jednotlivých vysokých školách. V tejto publikácii sa vychádza zo smernice rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác. Z hľadiska obsahového členia však nie sú markantné rozdiely medzi rôznymi smernicami, čo nám umožní popísať, objasniť a analyzovať štruktúrne komponenty záverečných/kvalifikačných prác vo i väčšej všeobecnosti. Pri ich aplikácii sa však odporúča prihliadať na špecifiká spojené s jednotlivými študijnými odbormi, ktoré môžu meniť obsahové kritériá pre uvedené štruktúrne body.

Základné štruktúrne komponenty záverečných/kvalifikačných prác a obligátnosť ich uvedenia sú znázornené v tabuľke č. 2.

V podkapitolách sa budeme venovať štruktúrnym komponentom, ktoré tvoria základnú kostru záverečných/kvalifikačných prác. Pri ich objasnení sa bude prihliadať na požiadavky spojené s jednotlivými druhmi záverečných/kvalifikačných prác.

2.1 Úvodná časť

Kritériá prípravy úvodnej časti záverečnej či kvalifikačnej práce sú spravidla jasne vymedzené a očakáva sa striktné dodržiavanie týchto kritérií bez využívania inovatívneho prístupu. Najväčší priestor pre vyjadrenie študentovej kreativity sa ponúka pri písaní abstraktu, avšak aj v danom prípade sa žiada dodržanie vymedzených obsahových a formálnych zásad.

Tabuľka č. 2 Štruktúrne komponenty záverečných/kvalifikačných prác a obligátnosť ich uvedenia.

Štruktúrne komponenty záverečných/kvalifikačných prác		Obligátnosť uvedenia	
Obal	Úvodná časť	Povinné	
Titulný list		Povinné	
Erráta		Nepovinné	
Zadanie		Povinné pri záverečných prácach	
Podakovanie		Nepovinné	
Abstrakt v štátnom jazyku		Povinné	
Abstrakt v anglickom jazyku		Povinné	
Obsah		Povinné	
Zoznam ilustrácií a tabuliek		Povinné, ak boli použité	
Zoznam skratiek a značiek		Povinné, ak boli použité	
Slovník		Nepovinné	
Úvod		Hlavná textová časť	Povinné
Jadro			Povinné
Záver	Povinné		
Resumé v štátnom jazyku	Povinné v prípade, ak je práca vypracovaná v inom, ako v štátnom jazyku		
Zoznam použitých archívnych prameňov	Povinné, ak boli použité		
Zoznam použitej literatúry	Povinné		
Prílohy	Prílohy		Nepovinné
Záverečná časť	Záverečná časť	Nepovinné	

2.1.1 Obal, titulný list, zadanie a podakovanie

Pri zviazaní záverečných a kvalifikačných prác sa vyžaduje použitie pevnej väzby do tvrdých dosiek s potlačou. V uvedenom prípade **obal** predstavuje

prvú stranu práce, teda tvrdú dosku s potlačou. Z obsahového hľadiska má byť maximálne informatívny, skladajúci sa z nasledovných bodov:

- ▶ názov univerzity
- ▶ názov fakulty
- ▶ evidenčné číslo (ak bolo určené)
- ▶ názov záverečnej/kvalifikačnej práce
- ▶ podnázov záverečnej/kvalifikačnej práce
- ▶ označenie záverečnej alebo kvalifikačnej práce (bakalárska, diplomová, dizertačná, rigorózna práca)
- ▶ meno, priezvisko, akademické a vedecko-pedagogické tituly autora
- ▶ rok predloženia záverečnej/kvalifikačnej práce.

Vzor obalu uvádzame v prílohe B. Z hľadiska vizuálneho prevedenia sa odporúča pridržovať sa klasického a elegantného štýlu a neexperimentovať s výraznými farbami. Obal má oboznámiť čitateľa so základnými identifikačnými údajmi práce a má zaujať skôr témou než farebnou pestrosťou. Cieľom je čitateľnosť a funkčnosť obalu.

Titulný list predstavuje druhý list práce, ktorý nie je identifikovaný číslom strany ale ráta sa do stránkovania. Údaje uvedené na titulnom liste sú takmer totožné s údajmi znázornenými na obale práce ale prácu charakterizujú podrobnejšie. Body titulného listu sú nasledovné:

- názov univerzity
- ▶ názov fakulty
- ▶ názov záverečnej/kvalifikačnej práce
- ▶ podnázov záverečnej/kvalifikačnej práce
- ▶ označenie záverečnej alebo kvalifikačnej práce (bakalárska, diplomová, dizertačná, rigorózna práca)
- ▶ názov študijného programu (pri rigorózných prácach sa neuvádza)
- ▶ názov školiaceho pracoviska
- ▶ názov a číslo študijného odboru
- ▶ meno, priezvisko, akademické vedecko-pedagogické tituly vedúceho práce (školiteľa) (pri rigorózných prácach sa neuvádza)
- ▶ meno, priezvisko, akademické vedecko-pedagogické tituly konzultanta (pri rigorózných prácach sa neuvádza)
- ▶ miesto a rok predloženia práce
- ▶ meno, priezvisko, akademické vedecko-pedagogické tituly autora.

Vzor titulného listu uvádzame v prílohe C.

Zadanie je dokument, prostredníctvom ktorého si stanoví univerzita povinnosti študenta v súvislosti s vypracovaním záverečnej/kvalifikačnej práce. Skladá sa z nasledovných bodov:

- ▶ označenie záverečnej alebo kvalifikačnej práce (bakalárska, diplomová, dizertačná)
- ▶ názov záverečnej/kvalifikačnej práce
- ▶ názov študijného programu
- ▶ názov školiaceho pracoviska
- ▶ meno, priezvisko, akademické vedecko-pedagogické tituly autora
- ▶ kód autora
- ▶ meno, priezvisko, akademické vedecko-pedagogické tituly vedúceho práce (školiteľa)
- ▶ meno, priezvisko, akademické vedecko-pedagogické tituly konzultanta, názov školiaceho pracoviska
- ▶ meno, priezvisko, akademické vedecko-pedagogické tituly vedúceho školiaceho pracoviska
- ▶ anotácia práce
- ▶ jazyk, v ktorom sa práca vypracuje
- ▶ dátum schválenia zadania.

Vzor zadania uvádzame v prílohe D.

Väčšina odovzdaných záverečných či kvalifikačných prác obsahuje **poďakovanie**, čo vyplýva skôr z tradície než z explicitne formulovaných štruktúrnych zásad. Pri úvahách o jeho možnom uvedení je vhodné zvážiť, či má autor skutočne komu sa poďakovať a či svoje vyjadrenie vie sformulovať primerane k úrovni záverečných, či kvalifikačných prác. Z obsahového hľadiska sa v poďakovaní spravidla uvedú osoby, resp. inštitúcie, ktoré prispeli k príprave záverečnej, či kvalifikačnej práce, ktorými sú napr. školiteľ, vyučujúci, respondenti, rodinní príslušníci, atď. Pri písaní poďakovania je potrebné taktne prehodnotiť, koho je vhodné vymenovať menovite a pri ktorých osobách by bolo uvedenie mena nevhodné. Poďakovanie má byť stručné, hutné a primerané vedeckej práci, bez teatrálnych a prázdnych fráz. Z formálneho hľadiska je poďakovanie spravidla uvedené na samostatnej strane, v spodnej časti listu, pri dodržaní formálnych zásad platných v celej práci.

2.1.2 Abstrakt

Abstrakt je povinným obsahovým komponentom každej záverečnej či kvalifikačnej práce. Úlohou abstraktu je hutne a stručne informovať o obsahu práce takým spôsobom, aby čitateľa zaujal a motivoval k hlbšiemu štúdiu práce. Napísanie kvalitného abstraktu vyžaduje dodržanie niekoľkých zásad obsahovej i formálnej povahy. Z formálneho hľadiska sa očakáva, aby sa dĺžka abstraktu pohybovala medzi 100 až 500 slovami. Daný limit sa dodrží ľahko, ak autor umiestni slovenský i cudzojazyčný abstrakt pod sebou na jeden list. Po nadpise „Abstrakt“ nasleduje uvedenie základných identifikačných údajov práce podľa nasledovného vzoru:

PRIEZVISKO, Meno: Názov práce. [Bakalárska/Diplomová/Dizertačná/Rigorózna práca] / Meno Priezvisko. – Názov univerzity. Názov fakulty a katedry. – Školiteľ: Meno a akademické tituly školiteľa. – Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár/Magister/ Philosophiae doctor. – Mesto: Názov fakulty, Rok, Počet strán.

Následne sa uvedie samotný text abstraktu, ktorý môže byť štruktúrovaný alebo neštruktúrovaný. Neštruktúrovaný abstrakt predstavuje jeden súvislý textový celok, ktorý nie je členený na odseky, kým štruktúrovaný abstrakt sa delí na odseky, ktoré zároveň kopírujú základné členenie práce (cieľ práce, metodika práce, výsledky, záver). V prípade záverečných/kvalifikačných prác sa spravidla preferujú neštruktúrované abstrakty. Abstrakt je ukončený kľúčovými slovami (od 5 do 10 slov), zoradenými podľa abecedy a oddelenými od seba bodkami. Kľúčové slová sa majú vybrať obozretne, nakoľko knižničné systémy a iné databázy ich používajú ako vodidlá pri vyhľadávaní prác. Mali by identifikovať základné premenné práce, respektíve odkazovať na jej metodologickú stránku. V prípade cudzojazyčného abstraktu sa doslovne preložia základné identifikačné údaje práce, samotný text abstraktu i kľúčové slová.

Z obsahového hľadiska môžu mať abstrakty lineárny alebo globálny, informatívny či indikatívny charakter. V prípade lineárnych abstraktov sú informácie uvádzané v takej postupnosti, ktorá je typická pre celý text práce (teoretické východiská, problém, súbor, metódy, výsledky, implikácie), kým v prípade globálneho abstraktu táto línia nie je zachovaná. Informatívny abstrakt v sebe zahŕňa aj výsledky, ku ktorým autor dospel, kým v prípade indikatívneho abstraktu sa uvádza iba problémový okruh a spôsob skúmania bez výsledných zistení (Čmejrková, Daneš, Světlá, 1999). Pri písaní abstraktu

záverečných/kvalifikačných prác odporúčame využitie kombinácie lineárneho a informatívneho rázu, nakoľko uvedené postupy v najväčšej miere zaručujú prehľadnosť a zrozumiteľnosť abstraktu. Pri zachovaní lineárneho rázu je možné tiež skombinovať informatívny a indikatívny charakter, abstrakt tu prezentuje globálne zhrnutie obsahu práce, ale iba isté výsledky a závery sú v ňom explicitne uvedené. V tomto ohľade je možné diferencovať i medzi abstraktom, anotáciou a resumé. V anotácii sa predostrie skúmaná problematika, bez uvedenia spôsobu riešenia, metodík a výsledkov výskumu. Resumé predstavuje súhrn najdôležitejších zistení a záverov, avšak bez konkrétnych dát. Upozorňuje tiež na prínos výskumu pre daný odbor.

Limitovaný rozsah abstraktu nutne vedie k požiadavke jeho maximálnej informatívnosti a hutnosti obsahu. Z druhej strany o krátkosť textu sa nemôžeme usilovať na úkor zrozumiteľnosti, čo znamená, že výzvou pri písaní abstraktu je nájsť rovnováhu medzi stručnosťou a objasňujúcou deskripciou. Do písania abstraktu sa môžeme pustiť tak, že stručne, maximálne dvoma až tromi vetami odpovieme na otázky uvedené v tabuľkách č. 3, 4 podľa toho, či ide o výskumnú či prehľadovú prácu.

Tabuľka č. 3 Pomocné otázky pri písaní abstraktu pre výskumnú prácu

Otázka	Objasnenie
Čo bolo cieľom práce a prečo?	Objasnenie základného teoretického konceptu, resp. výskumného problému a opísanie toho, prečo bol hodný skúmania. Čitateľ je uvedený do problematiky a vidí zmysel výskumu.
Aké boli metódy výskumu a kto sa výskumu zúčastnil?	Pomenovanie metodík a opis výskumnej procedúry, charakteristika výskumného súboru. Čitateľ si pomocou veľkosti výskumného súboru a povahy aplikovaných metodík vytvorí obraz o hĺbke prieniku do problematiky a o zovšeobecniteľnosti výsledkov.
Čo sa zistilo?	Opis výsledkov vzhľadom na výskumný cieľ. Závažnosť hlavných výsledkov informuje čitateľa o prínose práce do vedy.
Aké je implikačné hľadisko výsledkov?	Uvedenie záverov, aplikačných možností, prípadne limitácií práce. Čitateľ pochopí prínos práce zo širšej perspektívy.

Tabuľka č. 4 Pomocné otázky pri písaní abstraktu pre prehľadovú prácu

Otázka	Objasnenie
Čo bolo cieľom práce a prečo?	Objasnenie teoretického problému, opísanie toho, prečo bol hodný skúmania. Čitateľ je uvedený do problematiky a vidí zmysel prehľadového spracovania zvolenej témy.
Ako sa postupovalo pri deskripcii a hodnotení informácií?	Opis stratégie pri práci s dostupnými zdrojmi a spôsob aplikácie analýzy a syntézy pri ich spracovaní. Čitateľ si vytvorí obraz o šírke záberu prehľadovej práce a o hĺbke prieniku do teoretického problému.
Čo sa zistilo?	Opis záverov vzhľadom na teoretický problém. Čitateľ sa dozvie, čím obohatila prehľadová štúdia vedeckú teóriu.
Aké je implikačné hľadisko výsledkov?	Uvedenie aplikačných možností teoretických záverov pre výskum a prax; čitateľ pochopí prínos práce zo širšej perspektívy.

Abstrakt by mal byť písaný v tretej osobe jednotného čísla s použitím trpného rodu a minulého času. Odporúča sa zachovať si vecný pohľad na záverečnú či kvalifikačnú prácu, čo znamená, že by sa nemalo objavovať prehnané vyjadrovanie sa, komerčné prifarbovanie výsledkov či preceňovanie aplikačných možností práce. Abstrakt nemôže obsahovať informácie, ktoré nie sú súčasťou samotnej práce a na druhej strane nemôže objasniť celý obsah práce. Práve preto sa odporúča sústrediť sa iba na najrelevantnejšie výsledky, ktoré sa uvedú spolu so štatistickou signifikanciou. Pri opise výskumného súboru je nutné sa vyjadriť iba k základným charakteristikám, ktorými sú najčastejšie počet a priemerný vek respondentov. V súvislosti s výskumnými metodikami sa uvádza zväčša iba ich názov, nie však skratka názvu, ktorá je pre čitateľa bez objasnenia nezrozumiteľná. V prípade, ak autor rozširuje alebo replikuje predchádzajúci výskum, treba uviesť autorov replikovanej štúdie a rok jej publikácie. Z dôvodu dodržania stanoveného rozsahu abstraktu je možné používať číslice a bežne používané slovné skratky (napr., vs.). V prílohe E je uvedený príklad abstraktu pre výskumnú i prehľadovú prácu.

2.1.3 Obsah a zoznamy

Uvedenie **obsahu** do záverečnej/kvalifikačnej práce má dve hlavné funkcie. Prvou je uľahčiť čitateľovi orientáciu v práci tým, že sa uvedie presné znenie kapitol a podkapitol spolu s presným udaním čísla strán, ktorými sa začínajú vymenované štrukturálne celky. Druhou a nie menej dôležitou úlohou obsahu je predostrieť štruktúru práce, na základe ktorej si čitateľ vytvorí obraz o obsahovej šírke záverečnej/kvalifikačnej práce. Z uvedeného dôvodu je vhodné venovať čas a energiu výberu najvýstižnejších názvov kapitol a podkapitol a súčasne nepodceňovať dôležitosť spôsobu členenia práce na menšie obsahové celky.

Pri hľadaní vhodného názvu pre kapitoly a podkapitoly je možné postupovať nasledovným spôsobom: najprv sa odporúča určiť si pracovný názov hlavnej kapitoly, ktorý má byť dostatočne všeobecný, aby v prípade potreby mohol byť členený na ďalšie celky. Napriek všeobecnému charakteru názov hlavnej kapitoly by mal identifikovať iba istý segment problémového okruhu, o ktorom sa v danej kapitole pojednáva. Napríklad „Emócie“, ako názov hlavnej kapitoly, je nevhodný, lebo hoci umožní dostatočné členenie na podkapitoly je isté, že v danej hlavnej kapitole sa vyčerpávajúco neobjasnia všetky aspekty emócií ako komplexného problémového okruhu. Práve preto sa odporúča viac špecifikovať pomenovanie, napríklad nasledovne: „Emócie v spotrebiteľskom správaní“, „Emócie z hľadiska teórií osobnosti“, „Emócie z ontogenetickej perspektívy“, atď. Pri pomenovaní podkapitol sa odporúča pokračovať v špecifikácii, napríklad nasledovným spôsobom: „Funkcia emócií pri formovaní nákupných preferencií“, „Konceptia emócií v geštalt psychológii“, „Spôsoby vyjadrovania emócií u predškolských detí“. Podkapitoly druhej úrovne môžu podkapitoly prvej úrovne ďalej upresňovať, napríklad: „Pozitívna valencia emócií ako facilitátor výberu známej značky“, „Terapeutická práca s negatívnymi emóciami“, „Metódy rozvíjania emocionálneho prejavu u predškolských detí z rizikového prostredia“, atď. Hlavnou charakteristikou vhodne zvoleného názvu pre kapitoly a podkapitoly je citlivá kombinácia kreatívneho, inovatívneho a originálneho prístupu a požadovanej účelnosti, funkčnosti a zrozumiteľnosti.

Obsah ako štrukturálny komponent záverečnej či kvalifikačnej práce ponúka priestor pre prvotné zhodnotenie adekvátnej nadväznosti jednotlivých kapitol a podkapitol. Je potrebné venovať pozornosť tomu, v akom poradí budú jednotlivé hlavné kapitoly a podkapitoly v práci uvedené.

Hlavnou zásadou je smerovať od všeobecného k viac špecifickému tak, aby bol problémový okruh vymedzený čo najdôkladnejšie vzhľadom na výskumný či teoretický problém. Odporúča sa sprevádzať čitateľa pri oboznámení sa so spracovanou témou, z čoho vyplýva, že informácie získané v predošlých kapitolách mu majú pomôcť pochopiť nasledujúce kapitoly.

Z formálneho hľadiska má byť obsah ucelený, prehľadný, čitateľný a uvedený na samostatnej strane. Pri jeho tvorbe je možné využiť ponuku textových editorov, ako je napr. Microsoft Word.

Príklad

OBSAH

ÚVOD

1 NÁZOV PRVEJ KAPITOLY

- 1.1 Názov prvej podkapitoly
- 1.2 XY
- 1.2.1 XY

2 NÁZOV DRUHEJ KAPITOLY

3 METÓDA VÝSKUMU

- 3.1 Syntéza teoretických základov empirického výskumu
- 3.2 Výskumný problém a cieľ výskumu
- 3.3 Výskumné otázky a hypotézy
- 3.4 Výskumný súbor
- 3.5 Výskumné nástroje
- 3.6 Výskumný dizajn
- 3.7 Výskumná procedúra

4 VÝSLEDKY VÝSKUMU

- 4.1 Výsledky deskriptívnej štatistiky
- 4.2 Výsledky inferenčnej štatistiky

5 DISKUSIA

- 5.1 Analytická interpretácia výsledkov výskumu
- 5.2 Syntetická interpretácia výsledkov výskumu
- 5.3 Prínosy a obmedzenia výskumného plánu

ZÁVER

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

PRÍLOHY

Príloha A

V záverečných/kvalifikačných prácach sa uvádzajú i **zoznamy** ilustrácií, tabuliek, skratiek a značiek, ak boli v texte použité. Uvedené zoznamy nasledujú po obsahu, ale sú umiestnené na samostatnej strane. Spravidla nie sú súčasťou obsahu, nakoľko ten sa zvyčajne začína kapitolou „Úvod“. Členenie zoznamov môže byť rôznorodé, avšak hlavnou požiadavkou je, aby ich informatívny charakter bol zachovaný v čo najväčšej miere. Ilustrácie sa napríklad ďalej môžu deliť na obrázky a grafy, ak tie boli v texte prítomné.

Príklad

ZOZNAM TABULIEK A ILUSTRÁCIÍ

- Tabuľka č. 1 Názov tabuľky
- Tabuľka č. 2
- Graf č. 1 Názov grafu
- Obrázok č. 1 Názov obrázku

Aby zoznamy mohli spĺňať svoju funkciu je evidentné, že názov jednotliviek v zoznamoch musí byť totožný s názvami, ktoré sú uvedené v texte a podobná zhoda má byť prítomná i medzi číslami a stranami. Zoznamy skratiek a značiek sa vytvárajú na podobnom princípe. Obsahujú skratky, symboly, značky, označenia jednotiek alebo termíny, ktoré nie sú bežné a pre čitateľa nemusia byť hneď zrozumiteľné. V samotnom texte práce každá skratka alebo symbol musia byť vysvetlené pri prvom výskyte. Z daného dôvodu sa neodporúča uvádzať skratky inštitúcií, metodík, atď. v abstrakte, resp. v obsahu, lebo tie nie sú zrozumiteľné bez ich vysvetlenia. Odporúča sa uvádzať celé názvy bez skratky.

Príklad

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

- DMO – Detská mozgová obrna
- CNS – Centrálna nervová sústava
- N – počet respondentov
- Md – medián

V závere objasňovania obsahových prvkov úvodnej časti práce spomenieme nepovinné prvky, ktorými sú erráta a slovník. **Erráta** predstavuje samostatný list, ktorý sa vloží za titulný list, ak si autor všimne obsahovú či formálnu chybu po zviazaní záverečnej/ kvalifikačnej práce. Erráta sa môže vložiť aj ako príloha k záverečnej/kvalifikačnej práci do systému evidencie záverečných prác (EZP). Obsahuje identifikačné údaje práce (názov, meno autora, miesto a rok vypracovania), chybné údaje a ich opravenú podobu a tiež číslo strany a riadku, kde sa chyba nachádza. Upozorňujeme, že erráta sa má používať iba ako núdzové riešenie, chyby v práci by sa mali opraviť ešte pred a nie po zviazaní práce. **Slovník** termínov sa uvádza len v prípade potreby a v súvislosti s novými alebo neobvyklými slovnými výrazmi.

Úvodná časť obsahuje základné identifikačné údaje práce a oboznámi čitateľa s jej hlavnými štrukturálnymi komponentmi. Zo skúseností vyplýva, že mnoho študentov odsúva vypracovanie úvodnej časti práce paradoxne na záver prípravného procesu. Hlavným problémom je, že pod časovým tlakom nevenujú dostatočnú pozornosť jej príprave a z daného dôvodu nie sú jej jednotlivé časti vypracované dostatočne precízne (napr. chybné označenie kapitol v obsahu; nesúlad medzi číslami strán uvedenými v zoznamoch a samotnou prácou, atď.). Odporúčame preto vypracovať komponenty úvodnej časti v priebehu písania práce a ich podrobnú kontrolu v záverečnej fáze prípravy.

2.2 Hlavná textová časť

Najdôležitejšie informácie, ktoré záverečná či kvalifikačná práca môže poskytnúť sú uvedené v hlavnej textovej časti. Očakáva sa, že študent pri jej tvorbe preukáže schopnosť odborného, vedeckého a kreatívneho prístupu pri práci s dostupnými poznatkami. Napriek tomu, že sú stanovené isté formálne a obsahové kritériá pri príprave jadra práce, práve spôsob ich naplnenia činí prácu originálnou a určuje jej úroveň.

2.2.1 Úvod práce

Hlavnou úlohou kapitoly s názvom „Úvod“ je poskytnúť čitateľovi základné informácie o záverečnej či kvalifikačnej práci spôsobom, ktorý je pútavý a motivuje čitateľa k prehĺbeniu sa v spracovanej problematike. Podľa

Browna a Marshalla (2012) úvod má **tri hlavné rétorické funkcie: načrtnutie dostupných poznatkov o spracovanej problematike, poukázanie na nové zistenia, ktoré z práce môžu vyplývať a objasnenie kontextu, v ktorom sa problematika bude analyzovať**. Uvedené funkcie sa môžu naplniť, ak autor práce venuje pozornosť niekoľkým konštitučným elementom úvodu, ktoré sú stabilné a nezávislé od druhu záverečnej/kvalifikačnej práce.

Úvod sa spravidla začína krátkym popisom skúmaného problémového okruhu a zdôvodnením, prečo sa autor rozhodol venovať pozornosť danej téme. Je možné uviesť i osobnú motiváciu, avšak netreba zabúdať, že záverečnú/kvalifikačnú prácu má vedecký charakter a nie je slohovou prácou. Pri uvedení všeobecnejších motivačných faktorov autor plynulo prejde do druhého bodu úvodu a to k zdôvodneniu aktuálnosti a relevantnosti skúmanej problematiky. Jedným z faktorov, ktoré poukazujú na opodstatnenosť spracovania vybranej problematiky je jej interdisciplinárny charakter. V tomto bode sa odporúča vymenovať hlavných bádateľov, ktorí sa zaoberajú vybranou problematikou doma i v zahraničí a z hľadiska rôznych vedeckých disciplín. Uvedenie mien hlavných predstaviteľov skúmanej témy otvára priestor pre objasnenie ďalšieho bodu úvodu a tým je poukázanie na medzery v poznaní, resp. na nejednoznačnosť výskumných zistení. Opierajúc sa o uvedené skutočnosti je možné načrtnúť všeobecnú formuláciu výskumného či teoretického problému a výskumného či teoretického cieľa práce. Práca môže napríklad aspirovať na objasnenie istých nezrovnalostí, na objasnenie javu pre vybraný segment populácie, na revalidizáciu metodík, atď. Je možné opísať uvedené body aj kladením si otázok, na ktoré hľadá práca odpoveď. Ďalším bodom úvodu je popis spôsobov, ktorými sa bude v práci objasňovať teoretický či výskumný problém. V prípade výskumných štúdií je možné uviesť názvy metodík, resp. charakter výskumného plánu, kým v prípade prehľadových prác sa očakáva uvedenie sekvencie objasňujúcej analýzy a syntézy. V úvode by mali byť z obsahového hľadiska krátko charakterizované i jednotlivé kapitoly a ich prínos do celkového spracovania vybranej problematiky. Úvodnú kapitolu je vhodné ukončiť zdôvodnením, prečo je daná práca iná ako podobné práce, čo nové môže priniesť do vedeckej teórie a praxe. Existujú koncepcie (napr. Dayov model, Swalesov model), ktoré vyžadujú uvedenie i výsledkov výskumu, resp. teoretickej analýzy hneď v úvode a tiež opis ich limitácií a obmedzení. Ak sa autor záverečnej alebo kvalifikačnej práce

riadi danými modelmi, zabezpečuje tým vytvorenie si komplexného obrazu o práci u čitateľa, na druhej strane sa stráca motivačný rozmer úvodu pre ďalšie štúdium práce.

Rozsah úvodu sa mení v závislosti od komplexnosti skúmanej problematiky ale spravidla nie je dlhší ako dve strany. V úvode je možné objasniť skratky základných pojmov, ktoré sa budú v práci ďalej objavovať. Úvod je možné tiež začať citátom či výrokom, avšak treba byť obozretným pri posúdení jeho vhodnosti vzhľadom na vedecký charakter práce.

Na uľahčenie prípravy stručného, výstižného a pútavého úvodu uvedieme v tabuľke č. 5 niekoľko pomocných otázok, na ktoré sa majú pri jeho písaní hľadať odpovede.

Tabuľka č. 5 Pomocné otázky pri písaní úvodu

Otázka	Objasnenie
Čo a prečo chcem objasniť?	Opis skúmaného problému a zdôvodnenie jeho relevantnosti. Čitateľ si vytvorí mienku o tom, či je práca vhodná pre ďalšie čítanie.
Kto a ako to predo mnou objasňoval?	Uvedenie mien relevantných bádateľov a ich prístup ku skúmanému problému. Čitateľ si vytvorí obraz o hĺbke všeobecného prehĺbenia skúmaného problému.
Aká je medzera v poznaní?	Poukázanie na neodkryté fenomény a mechanizmy. Čitateľ si uvedomí zámery, aspirácie a ciele práce.
Čím a ako chcem túto medzeru vyplniť?	Opis postupov vedeckého skúmania a použitých metodík. Čitateľ si vytvorí obraz o tom, či môžu byť zámery, aspirácie a ciele reálne naplnené.
Prečo je môj postup unikátny?	Zdôvodnenie originalnosti postupu pri skúmaní vybraného problému; čitateľ si vytvorí mienku o inovačnej potencialite práce.
Čo nové môže moja práca priniesť?	Uvedenie odhadovaných teoretických a aplikačných konsekvencií výsledkov. Čitateľ pochopí prínos práce zo širšej perspektívy.

Na záver je potrebné vymedziť **rozdiely medzi abstraktom, úvodom a predhovorom**. Funkcia abstraktu a úvodu je podobná vo viacerých bodoch,

ktorými sú napríklad informatívnosť, vzbudenie záujmu, zhrnutie kľúčových bodov práce. Hlavný rozdiel medzi nimi je daný rozsahom a z toho vyplývajúcou hĺbkou prieniku. Úvod ponúka rozsiahlejšie informácie o záverečnej či klasifikačnej práci, avšak zvyčajne neobsahuje údaje o výsledkoch výskumu či teoretickej analýzy. Očakáva sa tiež, že pracovná verzia úvodu sa napíše v prípravnej fáze záverečnej či kvalifikačnej práce, kým abstrakt sa má pripraviť vo finálnej fáze. Odporúčame dodržanie uvedeného časového postupu, nakoľko vychádzajúc z myšlienky Umberta Eca (1997) študent, ktorý nie je schopný napísať úvod (a tiež obsah) svojej záverečnej či kvalifikačnej práce v prípravnej fáze, pravdepodobne jasne nevie, čo chce vlastne robiť. Na druhej strane pracovná verzia úvodu sa mení v procese prípravy záverečnej či kvalifikačnej práce a je opravovaná a upresňovaná vzhľadom na nové poznatky a zistenia. Z daného dôvodu je možné, že bude nakoniec finalizovaná v časovom úseku, v ktorom sa napíše i abstrakt práce.

Rozdiely medzi úvodom a predhovorom sú z hľadiska porovnania vymedzení rôznych autorov len nepatrné (napr. Katuščák, 2005; Gonda, 2006), nakoľko odporúčajú, aby sa v predhovore uvádzali základné charakteristiky záverečnej či kvalifikačnej práce, motivácia pre výber témy, cieľ a účel práce, použité metódy, atď. Súčasťou predhovoru môže byť tiež poďakovanie inštitúciám a osobám, ktoré poskytli pomoc pri príprave práce a čestné vyhlásenie o neplagiátnom charaktere práce. Z hľadiska toho, že došlo k centralizácii detekcie plagiátorstva (pozri kapitolu 3.4) a poďakovanie je nepovinnou súčasťou práce, nevidíme dôvod v replikácii informácií z predhovoru v úvode a preto odporúčame vynechať predhovor zo štruktúry záverečnej/kvalifikačnej práce.

2.2.2 Jadro práce

Staroňová a Decsi (2009) upozorňujú na to, že podľa klasického stredo-európskeho modelu hlavná textová časť sa člení na úvod, jadro, záver a zoznam bibliografických odkazov. Spôsob spracovania problematiky v jadre práce sa necháva na autora bez toho, že by sa hlbšie špecifikovala sekvencia funkčných krokov (porovnaj Katuščák, 2005; Gonda, 2006; Orendáč, 2008; Zbíral, 2009; Cibáková a kol, 2010; Palenčárová, Kročitý, 2012). Ak autor záverečnej alebo kvalifikačnej práce pridrižiava daného modelu, hrozí, že hoci uvedie všetky relevantné údaje a zistenia, homogénny charakter textu sťažuje ich pochopenie. Precíznejšia štruktúrovanosť jadra na druhej

strane vedie k väčšej prehľadnosti, k ľahšej orientácii v texte. Odborné, vedecké časopisy očakávajú od autorov štúdií, aby jadro svojej práce členili na body vymedzené anglosaským modelom IMRAD, ktorý je odporúčaný i asociáciami APA (American Psychological Association) a MLA (Modern Language Association of America).

Názov IMRAD je skratka a označuje štyri základné štrukturálne celky jadra práce, a to konkrétne: úvod (introduction) – metódy (materials and methods) – výsledky (results) – diskusia (discussion). Model IMRAD sa začal využívať v štyridsiatych rokoch dvadsiateho storočia a do šesťdesiatych rokov získal dominantné postavenie medzi štýlmi vedeckého písania. V osemdesiatych rokoch sa jeho pozícia definitívne upevnila a v súčasnosti predstavuje jednoznačne najvyužívanejší model pre členenie vedeckého textu (Sollaci, Pereira, 2004). Aplikácia modelu IMRAD je znakom erudície autorov vo vedeckom písomnom prejave a odporúča sa, aby boli i študenti – nová generácia výskumníkov – vedená k využívaniu danej štruktúry. Vynikajúcim priestorom pre realizáciu týchto snáh sú záverečné/kvalifikačné práce a práve preto z modelu IMRAD budeme vychádzať aj v tejto publikácii pri špecifikácii obsahových kritérií jadra práce.

a) Teoretické východiská

Napriek tomu, že prvý bod modelu IMRAD sa do slovenčiny prekladá ako „úvod“, pre túto kapitolu sa zdráhame používať dané označenie, nakoľko sa domnievame, že by mohlo pôsobiť zavádzajúco. S názvom „úvod“ sme označili prvú kapitolu záverečnej či kvalifikačnej práce, ktorej obsahové kritériá sa síce prelínajú s obsahovými kritériami prvého bodu modelu IMRAD (aký problém je študovaný a prečo, zhrnutie základných informácií o danej téme, formulácia cieľov práce) ale kvôli limitovanému rozsahu ich tam nie je možné objasniť do takej hĺbky, ktorá by bola žiaduca pre zadenovanie výskumného či teoretického problému. Z daného dôvodu preferujeme skôr označenie „teoretické východiská“ namiesto názvu „úvod“.

Teoretické východiská sú spravidla spracované vo viacerých kapitolách objasňujúcich stav riešenej problematiky doma i v zahraničí tým, že uvádzajú relevantné informácie z kľúčových informačných zdrojov. Prvým krokom spracovania je **vymedzenie kľúčových pojmov práce**. Doslovná citácia definícií od rôznych autorov je najjednoduchším, ale súčasne i najmenej kvalitným a odborným postupom. Neodporúčame tiež pomenovať kapitoly

či podkapitoly ako „Definícia“. Vychádzať z už existujúcich definícií je samozrejme možné, ale nie je jedno, akým spôsobom. Jednou z ciest je porovnávanie, konfrontácia viacerých definícií a výsledné zaujatie vlastného stanoviska, t.j., ako bude autor chápať pojem vo svojej záverečnej či kvalifikačnej práci. Ak nedôjde k zaujatiu vlastného stanoviska, nie je možné postúpiť k ďalšiemu bodu IMRAD, k výberu metodík na meranie premenných, resp. k metodologickému postupu kvalitatívnej analýzy (ak neviem odpovedať na otázku „čo zaznamenať“, nemôžem poznať odpoveď ani na otázku „ako zaznamenať“). Ďalšou cestou je uvádzanie genézy definícií, resp. poukázanie na interdisciplinárnu povahu skúmaného javu, nakoľko v rôznych obdobiach histórie vedy či v rôznych vedeckých disciplínach sa mohlo prihliadať na vybraný problémový okruh z odlišných perspektív. Odporúča sa tiež vymedziť kľúčový pojem tým, že sa odlíši od iných príbuzných pojmov.

Pri vymedzení kľúčových pojmov práce i počas hlbšej analýzy teoretických východísk je žiaduce venovať patričnú pozornosť domácim informačným zdrojom. Autor práce by mal zmapovať líniu slovenských vedeckých prác vzťahujúcich sa na vybrané premenné. Minimálne v jednom odstavci by mal uviesť mená i diela slovenských bádateľov, objasniť genézu výskumných prác a komparovať hlavné etapy a výsledky domácich a zahraničných vedeckých postupov skúmajúcich identifikované premenné.

Druhým krokom pri spracovaní teoretických východísk je objasnenie toho, čo sa o daných pojmoch vie, resp. čo sa v súvislosti s nimi predpokladá. Autor záverečnej či kvalifikačnej práce by mal venovať mimoriadnu pozornosť tejto časti práce. **Poukázanie na kontroverziu** medzi teóriami, resp. výskumnými zisteniami ponúka priestor pre zadenovanie výskumného či teoretického problému. Autor sa môže zaujímať o to, prečo prišli jednotliví výskumníci k odlišným výsledkom a sledovať, či boli prítomné rozdiely napr. v metodológii, nástrojoch merania, výskumnom súbore, vyhodnocovacích postupoch či v interpretácii. V procese analýzy doterajších poznatkov môže tiež autor záverečnej či kvalifikačnej práce **identifikovať medzery v poznaní**, poukázať na oblasti, ktoré neboli skúmané v súvislosti s vybraným problémovým okruhom. Môže sa preto sám usilovať o vyplnenie daných medzier pomocou výskumu či teoretickej analýzy. Poukázanie na kontroverziu či na medzery v poznaní je náročný proces a predtým, než by sme uviedli konkrétne postupy uľahčujúce ich naplnenie je potrebné objasniť, v čom sú podobné a čím sa odlišujú výskumné a prehľadové štúdie pri spracovaní teoretických východísk.

Domnienka, že výskumná práca sa delí na teoretickú a empirickú časť a prehľadová štúdia by mala byť napísaná ako teoretická časť výskumnej štúdie je mylná. Teoretickú časť od empirickej časti nie je možné striktné odlíšiť, nakoľko bez teórie nie je možná empiria a bez empirie nie je možné teóriu ďalej rozvíjať. **Teoretické východiská by mali byť spracované tak, aby z nich jasne vyplynul výskumný problém, na druhej strane výsledky výskumu by mali byť interpretované pomocou teórie.** Aj prehľadová štúdia má svoj problém, ktorý je síce teoretický, ale nie menej hodnotný než výskumný problém. Rozdiel medzi nimi je v tom, že po vymedzení výskumného problému autor prenesie svoju pozornosť na empiriu, kým po objasnení teoretického problému naďalej ostáva v oblasti teórie, bez aplikácie objektívnych nástrojov merania (metodík). Teoretické východiská v prípade prehľadovej štúdie sú spravidla menej rozsiahle a slúžia k zadefinovaniu teoretického problému, kým hlbšia teoretická analýza nasleduje po jeho zadefinovaní. V prípade výskumných štúdií úvodná i hlbšia teoretická analýza predchádza zadefinovaniu výskumného problému. Pre jasnejšie znázornenie **uvádzame odporúčanú štruktúru prehľadových prác:**

1. krátky úvod do problematiky, zahrňujúci stručný historický exkurz skúmania
2. problematiky najmä v domácom ale i zahraničnom kultúrnom diazgone;
3. definovanie teoretického problému a cieľa;
4. načrtnutie organizácie práce;
5. detailný popis analyzovaných štúdií/teórií;
6. komparácia a zhodnotenie štúdií/teórií;
7. diskusia implikácií prehľadovej štúdie.

Ak by sme chceli porovnať uvedenú koncepciu s modelom IMRAD, tak by sme mohli usúdiť, že v prípade prehľadových prác „úvodu“ (introduction) zodpovedajú body 1, 2 „metóde“ (methods) tretí bod, „výsledkom“ (results) štvrtý a piaty bod, kým „diskusii“ (discussion) posledný šiesty bod. V prípade výskumných prác by sme mohli zaradiť body od jedna po päť do sekcie „úvod“ (introduction). Postupy, ktoré budeme uvádzať pre prácu s teoretickými informáciami sa spravidla aplikujú v prehľadovej štúdií najmä po zadefinovaní teoretického problému, kým v prípade výskumnej štúdie pred vymedzením výskumného problému.

Informácie, z ktorých budeme vychádzať pri vymedzení a charakterizovaní kľúčových pojmov práce je potrebné selektovať veľmi precízne,

a to z viacerých hľadísk. Jednak sa hodnotí vedeckosť a odbornosť zdroja, v ktorom sú uvádzané a tiež je vhodné posúdiť ich adekvátnosť vzhľadom na segment problematiky, ktorému sa autor záverečnej či kvalifikačnej práce mieni venovať. Napríklad, ak problémový okruh je zameraný na rolu emócií v spotrebiteľskom správaní, tak sa neodporúča rozsiahlo opisovať fyziologické koreláty emócií či ich ontogenézu. Napriek tomu, že o vybranom pojme je dostupných veľa poznatkov, autor by mal vyberať najmä tie, ktoré úzko súvisia so zvoleným problémovým okruhom. V opačnom prípade záverečná či kvalifikačná práca nadobudne encyklopedický charakter, čo je nežiaduce.

Obozretná selekcia vhodných informácií však nezaručuje vždy kvalitné teoretické spracovanie. Je chybou, ak autor uvádza poznatky, výskumné zistenia či teoretické koncepcie plošne za sebou, bez toho, že by ich pre-pájal a zaujal k nim osobné stanovisko. **Hodnota záverečnej či kvalifikačnej práce nie je daná tým, že ponúka sumár, prehľad dostupných informácií na jednom mieste, ale je určená spôsobom, akým autor tieto podklady spracuje.** Očakáva sa, že dôjde k analýze, syntéze a ku kritickému zhodnoteniu uvedených informácií pomocou odborného, kreatívneho a inovatívneho postupu.

Spravidla prvým krokom pri práci s dostupnými informáciami je ich analýza, rozbor. Ide o deskriptívnu rovinu, kedy autor popíše a porovnáva teoretické koncepcie, či výskumné štúdie. Pri komparácii sa odporúča pracovať s rovnakými kritériami, ktorými môžu byť v prípade výskumných štúdií napr. aplikované metodiky, charakteristiky výskumného súboru, výsledky výskumu a podobne. Pri teoretických koncepciách je možné porovnávať napr. ich všeobecnosť, merateľnosť, prepojenosť s inými koncepciami, atď. Autor záverečnej či kvalifikačnej práce sa môže zamerať i na to, ako postupoval istý tím výskumníkov v objasnení kľúčových pojmov práce v sérii výskumov, resp. ako sa menili spôsoby merania, ktoré hypotézy sa potvrdili a ktoré sa vyvrátili, atď. Je nápomocné, ak pri spracovaní dostupných informácií hľadá autor odpovede na všeobecne známe metodologické otázky „čo, prečo, ako, kde a kto“ objasnil. Aby bola analýza prehľadná odporúča sa znázorniť popísané body vo forme tabuľky. Ako príklad uvádzame časť analýzy v tabuľkovom formáte od autorského kolektívu Mareš, Preiss a Skorunka (2014, s. 491) (tabuľka č. 6).

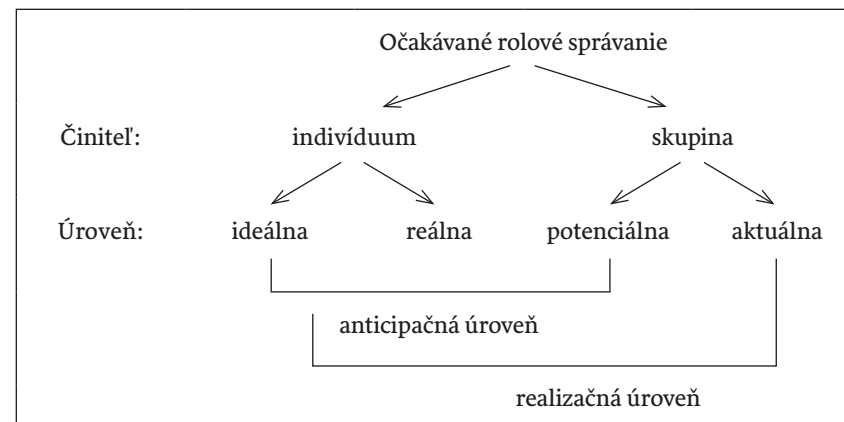
Tabuľka č. 6 Ukážka analýzy dostupných teoretických informácií v tabuľkovom formáte

Kritizované stanovisko	Kritizovaný autor	Kritici prezentovaného stanoviska
Prehliadanie prínosu predošlých bádateľov, niekedy až odmietanie historickej kontinuity	Seligman, Csíkszentmihályi (2000)	Rathunde (2001); Lazarus (2003b); Fernández-Ríos, Cornes (2009)
Tvrdenie, že humanistická psychológia nepracovala s bežnými empirickými metódami, že je nevedecká až antivedecká	Friends of positive psychology digest, 1999; Seligman, Csíkszentmihályi (2000)	Taylor (2001); Rich (2001)
Označenie väčšiny doterajších výskumov za „negatívnu psychológiu“	Gillhamová, Seligman (1999)	Lazarus (2003a); Šolcová (2005)

Mareš, Preiss, Skorunka (2014, s. 491)

Žiaľ, stáva sa, že autori záverečných či kvalifikačných prác zostávajú pri spracovaní dostupných informácií iba v rovine analýzy. Na začiatku odsekov uvádzajú mená výskumníkov, ktorí prišli k istému záveru bez toho, že by kriticky poukázali na silné či slabé stránky analyzovaného výskumu alebo vzájomne porovnávali citované výskumy či teoretické koncepcie. Uvádza sa tak iba deskriptívny sumár dostupných informácií bez uvedenia náhľadu, osobného postoja. Autor záverečnej či kvalifikačnej práce by mal plynulo **prejsť po analýze k syntéze informácií**, teda k zlúčeniu, spájaniu poznatkov. Tabuľka, ktorá pomáhala pri analýze informácií nemôže napríklad ostať bez syntetizujúceho popisu, autor by sa mal vyjadriť k tomu, čo z uvedených informácií vyplýva. Môže hľadať spoločné body v analyzovaných štúdiách, ktoré naznačujú istú tendenciu či zákonitosť, alebo sa môže zamerať aj na oblasti, ktoré sú zatiaľ neobjasnené v súvislosti s istým pojmom. Syntéza je neodmysliteľnou súčasťou pri formulovaní

výskumných hypotéz, kým v prípade prehľadových štúdií pomáha pri vytváraní globálneho náhľadu na problémový okruh. Syntéza poznatkov môže byť znázornená rôznymi schémami, v ktorých sa objasňujú napr. potvrdené či predpokladané vzťahy, hierarchia medzi premennými. Ako príklad uvádzame schému Gráca (2014, s. 48) o rolovom správaní z hľadiska jeho úrovne.

Grác (2014, s. 48)

Po analýze a syntéze informácií je spravidla vytvorený priestor pre zhodnotenie, evaluáciu, ktorá by mala mať dominantné postavenie najmä v diskusii, ale je aplikovateľná aj v úvodných častiach záverečnej či kvalifikačnej práce. V rámci zhodnotenia je možné poukázať na silné i slabé stránky teoretických koncepcií alebo analyzovaných výskumných štúdií a tiež sa sem radí kritické posúdenie vlastných syntetizujúcich záverov. Autori záverečných/kvalifikačných prác často zabúdajú, že zhodnotenie je nekomplexné, ak sa neuvedú aplikované kritériá pri jeho prevedení, sledovaný cieľ zhodnotenia a z neho vyplývajúce závery. Vyvedené závery by mali byť totiž hodnotné, teda poukazujúce na zatiaľ nereflektované skutočnosti.

Od autorov záverečných/kvalifikačných prác sa očakáva, že spôsob spracovania dostupných informácií bude kreatívny, inovatívny a originálny, ale zároveň odborný a funkčný. Predtým, ako by sa autor pustil do spracovania podkladov mal by mať vyjasnený cieľ práce s textom a tak postupovať podľa dopredu stanovenej koncepcie, ktorá sa však samozrejme

môže postupne meniť či dokresľovať. **Nesprávnou stratégiou je, ak autor rozpracuje najprv prvý kľúčový pojem práce, následne druhý kľúčový pojem práce a to oddelene od seba.** Ak cieľom je poukázať na ich prepojenosť, je potrebné, aby sa aj ich individuálne vymedzenie nieslo v tomto duchu. Autor by mal preštudovať primerané množstvo dostupných informácií o všetkých kľúčových pojmoch práce ešte pred spracovaním teoretických východísk.

Podľa modelu IMRAD pri spracovaní východísk má autor predostrieť problematiku a zdôvodniť jej opodstatnenosť, uviesť čitateľa do súvislosti (čo sa o probléme vie a čo je ešte neodhalené) a na záver má jasne vymedziť, ako chce práca prispieť k hlbšiemu objasneniu problematiky. Z uvedeného vyplýva, že **spracovanie teoretických východísk má vyústiť k zadefinovaniu výskumného problému a cieľa výskumu.** Objasnenie výskumného problému a cieľa, podobne i hypotéz a výskumných otázok prepája „teoretickú časť“ práce s „empirickou časťou“. Z daného dôvodu je možné polemizovať o tom, či vymedzenie cieľa a problému práce, podobne i otázok a hypotéz by sa nemalo zaradiť do metodologickej časti práce. Tým, že model IMRAD bol primárne vytvorený pre štruktúrovanie výskumných štúdií za účelom publikácie vo vedeckých časopisoch a nie pre členenie záverečných/kvalifikačných prác, nie je pre ne jednoznačným návodom. V záverečných/kvalifikačných prácach sa z didaktického hľadiska očakáva intenzívnejšie členenie práce a podrobný opis každej sekcie, kým vo vedeckých štúdiách je možná väčšia voľnosť. Odporúčame uvádzať výskumný problém, cieľ, otázky a hypotézy po zhodnotení teoretických východísk, ale ešte pred uvedením výskumného postupu. Ich organizačné zaradenie do kapitol a podkapitol závisí od zvyklostí platných pre konkrétny študijný odbor.

Pred zadefinovaním výskumného problému a cieľa, výskumných otázok a hypotéz sa odporúča krátko a hutne (cca. na 1-2 stranách) **rekapitulovať najdôležitejšie zistenia vyplývajúce zo spracovania teoretických východísk.** Ide o syntézu teoretických podkladov empirického výskumu. Následne je možné sformulovať výskumný problém a cieľ výskumu, ktoré sú neoddeliteľne prepojené, ale predsa by mali byť obsahovo odlišné. Výskumný problém je zhrnutím toho, čo sa chce pomocou výskumu objasniť. Na túto otázku by mal autor poznať odpoveď samozrejme ešte pred tým, ako sa pustil do písania danej časti záverečnej či kvalifikačnej práce. Už aj v úvode sa očakáva načrtnutie výskumného problému i cieľa a tiež by nimi mala byť regulovaná a usmerňovaná práca s teoretickými podkladmi.

V tejto sekcii sa však od autora očakáva veľmi konkrétne a špecifické vymedzenie problému z hľadiska doterajšej práce s dostupnými informáciami. Rozsah výskumného problému by nemal presiahnuť pár viet a pri jeho formulácii by sa mal autor usilovať o čo najväčšiu zrozumiteľnosť a jasnosť. Spravidla sa jedná o oznamovacie vety, v ktorých sa identifikujú kľúčové premenné a hľadané súvislosti či rozdiely medzi nimi. Je vhodné si uvedomiť, že výskumný problém vyjadruje vzťah medzi známym a neznámym. Zadefinovanie výskumného problému je možné aj pomocou otázok (mali by byť všeobecnejšie než sú konkrétne výskumné otázky), ktoré vykresľujú medzery v poznaní a tak načrtnú výskumný problém. Hľadanie odpovedí na uvedené otázky následne predstavuje cieľ výskumu. Výskum môže mať teoretický (napr. objasnenie protirečení v koncepciách), aplikačný (napr. vytvorenie si preventívneho programu), empiricko-výskumný (napr. objasnenie korelácie medzi premennými) či metodologický cieľ (napr. validácia meracieho nástroja), resp. sa môže jednať o ich kombináciu. Výskumný cieľ je zväčša uvedený po výskumnom probléme, je tvorený niekoľkými oznamovacími vetami, ktoré môžu byť uvedené aj v odrážkach. Autor záverečnej či klasifikačnej práce by mal venovať patričnú pozornosť zadefinovaniu výskumného problému a cieľa, nakoľko sa od nich odvíja výber metodík, spôsob vyhodnotenia získaných údajov a tiež by sa k nim mal vrátiť pri interpretácii výsledkov v diskusnej časti práce.

Aj prehľadové práce majú svoj teoretický problém a cieľ, ktoré by mali byť uvedené po úvodnej definícii kľúčových pojmov, koncepcií, teórií ale ešte pred hlbším teoretickým rozpracovaním pomocou analýzy, syntézy a zhodnotenia. Zadefinovanie teoretického problému a cieľa je mimoriadne dôležité aj v prehľadových prácach, nakoľko v záverečnej časti sa má autor jasne vyjadriť k tomu, či sa mu podarilo naplniť stanovený cieľ a či dospel k objasneniu teoretického problému. Ak je prehľadová práca napísaná bez explicitného vyjadrenia sa k teoretickému problému a cieľu, stráca sa koncepcia a línia práce a redukuje sa jej hodnota. Hrozí, že sa uvedie sumár dostupných informácií o vybraných fenoménoch bez toho, že by záverečná/kvalifikačná práca obohatila teóriu o nové náhľady a závery.

Ako príklad vymedzenia výskumného problému a cieľa uvádzame úryvok od Jurásovej (2012, s. 75): „Východiskovým problémom pre náš výskum bola nejednoznačnosť vzťahu medzi emóciami a riešením analogických úloh. Nebolo dostatočne zrejmé či je analogické usudzovanie ovplyvnené rôznymi emocionálnymi stavmi pri riešení analogických

problémov a ak áno, akým spôsobom. Vychádzajúc z daného problému naším primárnym výskumným cieľom bolo objasniť spojitosť medzi rôznymi emocionálnymi stavmi a usudzovaním pri riešení analogických problémov. Naším sekundárnym cieľom bolo objasnenie toho do akej miery vplýva prítomnosť či neprítomnosť zdrojového problému na následné riešenie analogického problému. Za terciárny cieľ sme si zvolili praktické preverenie toho, aké následky má uprednostnenie pragmatického kritéria a kritéria pravdy v rozhodovacom procese na usudzovanie pri riešení analogických problémov“.

Po vymedzení výskumného problému a cieľa spravidla nasleduje **uve-
denie výskumných otázok a hypotéz**. Výskumný proces môže mať **kon-
firmačný alebo exploračný zámer**. V prípade konfirmačného zámeru má autor snahu potvrdiť určitú domnienku, ktorá sa sformulovala po spracovaní teoretických východísk. Autor si uvedomil medzeru v poznaní alebo protirečenie v koncepciách či výskumných záveroch a má snahu dané nejasnosti vyšetriť. Ako prvý krok si sformuluje výskumnú otázku, v ktorej sa pýta na vzťahy a rozdiely medzi premennými. Výskumné otázky majú spravidla skratku „O“, číslujú sa arabskými číslami (napr. O1, O2, O3,... atď.) a majú formu opytovacej vety. Následne, ako odpoveď na výskumnú otázku sformuluje autor výskumnú hypotézu. Ide o oznamovaciu vetu, o jasne sformulovaný, prediktívny výrok, ktorý vyjadruje predpokladané vzťahy a rozdiely medzi premennými a ich očakávanú mieru. Hypotéza má charakter predpokladu, ktorá následne čaká na verifikáciu pomocou vedeckého skúmania. Pri sformulovaní výskumných hypotéz má autor uviesť citačné odkazy na konkrétne výskumné štúdie či teoretické koncepcie, na základe ktorých dospel k uvedenej hypotéze. Autorova domnienka by mala byť čiastočne zdôvodnená doterajšími vedeckými poznatkami, ktoré sú spravidla hlbšie rozpracované v teoretických podkladoch záverečnej či kvalifikačnej práce. V prípade konfirmačného zámeru je teda hypotéza derivovaná od výskumnej otázky a má prediktívnu funkciu. Zdôrazňujeme, že výskumná otázka môže byť formulovaná i všeobecnejšie, z čoho vyplýva, že je možné z nej derivovať súčasne i viacero hypotéz. Hypotézy je však možné sformulovať iba vtedy, ak na overenie ich platnosti je možné aplikovať inferenčnú štatistiku. Pri overovaní štatistických hypotéz vždy porovnávame dve hypotézy, nulovú a pracovnú. Nulová hypotéza vyjadruje nezávislosť premenných, kým pracovná hypotéza vyjadruje štatistickú závislosť. Cieľom väčšiny bakalárskych a magisterských záverečných prác je

overiť pravdivosť pracovnej hypotézy. Dokazuje sa to však vždy iba nepriamo tým, že sa preukáže nepravdepodobnosť nulovej hypotézy. Hypotézy sa v texte uvádzajú pomocou skratky „H“ a číslujú sa tiež arabskými číslami (napr. H1, H2, H3,... atď.). Uvádžame príklad na formuláciu výskumnej otázky a hypotézy na základe rigorózneho práce od Jurásovej (2011):

Uviedli sme, že jedným z hlavných problémov využitia filmových úryvkov na navodenie rôznych emocionálnych stavov zo zahraničných zoznamov je nedostupnosť jazykovo primeraného dabingu. Optimálnym riešením by bolo využívanie úryvku bez textu. Na druhej strane sa predpokladá, že filmové úryvky sú úspešné v navodení rôznych emócií práve kvôli prezentovaniu kognitívne komplexného stimulu (Rottemberg, Ray, Gross, 2007). Z dôvodu objasnenia uvedenej nejednoznačnosti sme sformulovali výskumnú otázku i hypotézu.

O1: Existujú významné rozdiely v miere navodených cieľových emócií medzi nemými a textovými filmovými úryvkami?

H1: Vychádzajúc zo skutočnosti, že na navodenie rôznych emocionálnych stavov sa využívajú i obrázky (napr. metodika IAPS) (Bradley, Lang, 2007; Colden, Bruder, Manstead, 2008), predpokladáme, neprítomnosť významných rozdielov v miere navodených cieľových emócií medzi nemými a textovými filmovými úryvkami.

V prípade exploračného zámeru sa sformuluje iba výskumná otázka, nakoľko na vyvodenie výskumných hypotéz nie sú k dispozícii žiadne relevantné podklady v teórii. Autor sa nemôže oprieť o doterajšie výskumné zistenia či teoretické koncepcie, pomocou ktorých by mohol vyjadriť domnienku o tom, aké výsledky prinesie vedecká analýza. Hľadajú sa odpovede na otázky, ktoré sú nové, inovatívne a snažia sa objasniť zatiaľ nepreskúmané alebo nejednoznačne objasnené problémové okruhy. Exploračný zámer je príznačný pre kvalitatívne výskumy a je prítomný aj pri aplikácii deskriptívnej štatistiky pre vyhodnotenie zozbieraných dát. Staroňová a Decsi (2009) upozorňujú na to, že výskumná otázka má byť dostatočne konkrétna a jednoduchá, realizovateľná, originálna a zaujímavá. Ak je otázka sformulovaná vágne, bez zohľadnenia charakteristík použitej metodológie, nie je možné pre ňu nájsť jasnú odpoveď, čo je v rozpore so všeobecným cieľom empirického výskumu. Nie je dôvod sformulovať otázky, ktoré nie sú aspoň čiastočne originálne a dostatočne zaujímavé, nakoľko sa nimi ohrozí hodnota záverečnej a kvalifikačnej práce a napriek námahe autora prínos výskumu pre vedu bude chabý.

Objasnili sme, že vychádzajúc z modelu IMRAD, prvá časť jadra práce má slúžiť k predstaveniu teoretických východísk výskumného či teoretického problému, kedy autor má pomocou analýzy, syntézy a zhodnotenia načrtnúť, čo sa o vybranej problematike vie a čo je zatiaľ neobjasnené. Spracovanie dostupných podkladov má vyústiť k zadefinovaniu výskumného problému a cieľa práce a tiež k odvodeniu výskumných otázok a hypotéz.

b) Metódy

Druhý bod modelu IMRAD predstavuje metódy, pomocou ktorých je možné pracovať s vybranými premennými v empirickej rovine. **V prípade prehľadových prác sa sem radí opis organizácie práce, kde autor uvedie, podľa akej postupnosti a stratégie sa bude objasňovať teoretický problém práce.** Načrtne, či sa budú hľadať podobnosti alebo odlišnosti medzi koncepciami, na základe akých kritérií sa budú porovnávať, v akej postupnosti, atď. Mal by tiež explicitne uviesť hranice prehľadu, čiže oblasti, ktorým bude a nebude venovaná pozornosť. Podobne je vhodné sa zmieniť o hodnotovej báze, cez ktorú sa selektujú zdroje prehľadu a ktorá určuje smer syntézy a tvorby generalizujúcej koncepcie.

Pred opisom konkrétnych výskumných metód a metodík by sa mal autor záverečnej/ kvalifikačnej práce venovať charakteristikám **výskumného súboru**. Detailný opis charakteristík výskumného súboru je veľmi dôležitý, nakoľko vypovedá o tom, „koho“ sa výsledky výskumu týkajú. Ak napríklad výskumný súbor bol tvorený vysokoškolskými študentmi s priemerným vekom 20,5 rokov, je zrejmé, že zovšeobecnenie získaných výsledkov na celú populáciu nie je možné. Práve z daného dôvodu sa odporúča venovať patričnú pozornosť charakteristikám účastníkov a tiež spôsobu ich zaradenia do výskumu. Pri posúdení veľkosti výskumného súboru sa berú do úvahy faktory ako je dostupnosť účastníkov, ich špecifické požiadavky, náročnosť výskumnej procedúry, úroveň záverečnej či kvalifikačnej práce, spôsob oslovenia zúčastnených a podobne. Očakáva sa, že autor práce pri popise súboru uvedie základné demografické údaje (počet mužov, počet žien, priemerný vek spolu so štandardnou odchýlkou) a tiež údaje relevantné vzhľadom na výskumný problém (napr. stupeň vzdelania, vierovyznanie, zdravotný stav, rodinný stav, národnosť, socioekonomický status, štátna príslušnosť, región, rasa, atď.). Pre väčšiu prehľadnosť charakteristík výskumného súboru je možné znázorniť hodnoty aj pomocou grafov či tabuliek. Autor

záverečnej či kvalifikačnej práce by mal uviesť, akým spôsobom boli účastníci výskumu oslovení (napr. osobne, pomocou inzerátu, sociálnych sietí, atď.), o aký typ výberu sa jedná (napr. náhodný, príležitostný, lavínový, atď.), aké boli kritériá pre zaradenie a pre vylúčenie z výskumu a či sa bral ohľad na etické aspekty výskumu v podobe poskytnutia informovaného súhlasu účastníkom, resp., ich zákonným zástupcom. V odôvodnených prípadoch je vhodné sa zmieniť i tom, čím boli členovia výskumného súboru odmenení za účasť vo výskume, na základe akého princípu sa im prideliť identifikačné čísla a na základe akých kritérií sa ďalej delili na skupiny, či podskupiny. Pri popise výskumného súboru je potrebné dbať i na používanie správnej terminológie. Upozorňujeme na požiadavku presného používania terminológie v súvislosti s pojmami „gender“ a „pohlavie“. Ak sa vo výskume nasledoval „gender“ ako konštrukt na to zostavenými dotazníkmi a škálami, ale sa sledovali rozdiely medzi mužmi a ženami, je žiaduce používať označenie „medzipohlavné rozdiely“. Označenie „kontrolná skupina“ sa používa v súvislosti s experimentálnymi výskumnými plánmi, kedy daná skupina účastníkov nie je podrobená pôsobeniu nezávislej premennej. Skupina účastníkov, ktorá podlieha experimentálnemu pôsobeniu sa nazýva „experimentálna skupina“. Ak sa dve alebo viaceré skupiny porovnávajú vzhľadom na vybrané premenné bez toho, že by došlo k zámerným zmenám ich úrovne (napr. porovnanie žien a mužov v úrovni praktickej inteligencie), preferuje sa označenie „porovnávacie skupiny“. V súvislosti s označením účastníkov výskumu sa v prípade experimentálnych výskumných plánov uprednostňuje termín „proband“, v prípade kvalitatívneho výskumu skôr „participant“, kým pri kvantitatívnom prístupe „respondent“. Je potrebné dodať, že uvedené termíny sú z obsahového hľadiska veľmi podobné a môže dôjsť k ich zamieňaniu (v anglických štúdiách sa štandardne uvádza termín „participants“), najmä v zmiešaných výskumných plánoch.

V ďalšej časti záverečnej a kvalifikačnej práce by mal autor **venovať pozornosť objasneniu použitých výskumných nástrojov pomocou ktorých došlo k meraniu vybraných premenných v prípade kvantitatívneho výskumu, alebo opisu metód získania údajov a ich analýze v prípade kvalitatívneho výskumu**. Očakáva sa vyčerpávajúci popis aplikovaných nástrojov merania, pri ktorom by sa mal autor práce vyjadriť k nasledovným bodom:

- ▶ originálny názov výskumného nástroja a jeho preklad;
- ▶ mená autorov a rok vydania;

- ▶ definícia meraného fenoménu a jeho dimenzie;
- ▶ prípadné zmeny a modifikácie originálneho nástroja;
- ▶ položky a škály merania;
- ▶ hodnoty reliability, validity, prípadne iné psychometrické vlastnosti;
- ▶ časové trvanie práce s výskumným nástrojom;
- ▶ silné a slabé stránky;
- ▶ kritériá výberu daného nástroja zo skupiny podobných nástrojov.

Je vhodné zvážiť opodstatnenosť uvedenia ukážky meracieho nástroja v prílohe. Aktuálne je to najmä pri meracích nástrojoch, ktoré vytvoril sám autor záverečnej/kvalifikačnej práce. V danom prípade sa odporúča uviesť kompletný výskumný nástroj, aby oponent práce i verejnosť vedeli posúdiť jeho adekvátnosť. Ak autor pracoval s už revidovanými nástrojmi, stačí uviesť iba ukážku niekoľkých jeho položiek v prílohe, resp. v texte.

Napriek tomu, že spôsob administrácie meracieho nástroja je skôr metodologickou otázkou, než otázkou bezprostredne súvisiacou so štruktúrnym členením záverečných/kvalifikačných prác, považujeme za dôležité v krátkosti sa vyjadriť k online dotazníkom. Študenti čoraz častejšie využívajú možnosť distribúcie dotazníkov na internete, napr. na rôznych sociálnych sieťach. Výhodou uvedeného postupu je rýchlosť a ľahkosť distribúcie dotazníka, ktorý sa tak dostane k veľkému počtu záujemcov, tiež radikálne zníženie finančných nákladov spojených s jeho prípravou a šírením. Málakedy sa však uvedomujú riziká spojené so zverejnením dotazníkov na internete. Prvým sporným bodom je porušenie autorských práv, ak tvorcovia dotazníka napríklad neschválili jeho preklad a súčasné zverejnenie na internete. Ďalším problémom je generovanie tzv. zaškolených respondentov. Môže sa stať, že istá skupina osôb vyplní ten istý dotazník viac krát za krátky časový úsek, čo zníži reliabilitu a validitu daného meracieho nástroja a redukuje jeho použiteľnosť v odbornej praxi. Zástancovia online dotazníkov by mohli argumentovať tým, že počet zaškolených pracovníkov môže narastať i v prípade osobnej distribúcie dotazníkov. Samozrejme je to ťažko kontrolovateľný proces, avšak v prípade osobnej distribúcie je ľahšie predísť kopírovaniu, uloženiu a ďalšiemu rozmnožovaniu či šíreniu dotazníka. Treba si uvedomiť, že obsah, ktorý sa raz stane súčasťou virtuálneho sveta, v danom svete aj trvalo zostáva a je nemožné kontrolovať jeho šírenie medzi používateľmi internetu. Je osobnou zodpovednosťou autora záverečnej/kvalifikačnej práce, aby bral do úvahy uvedené skutočnosti pri voľbe spôsobu distribúcie použitých meracích nástrojov.

Po vymedzení charakteristík výskumných nástrojov nasleduje **popis výskumnej procedúry**, kde autor záverečnej či kvalifikačnej práce podrobne opíše postupnosť vykonania výskumu. Každá výskumná procedúra by mala byť opakovateľná, čoho predpokladom je, aby sa mohlo postupovať podľa detailného „návodu“. Očakáva sa opis celej výskumnej procedúry počnúc oslovením potenciálnych účastníkov až k zbieraniu údajov pomocou zvolenej výskumnej metódy. V prípade ústne podaných inštrukcií je vhodné doložiť ich prepis do prílohy a podobne je potrebné uviesť kedy, kde a za akých priestorových a personálnych podmienok prebehla výskumná procedúra. Nie je napríklad jedno, či sa stretli účastníci výskumu s meracími nástrojmi osamote, v prítomnosti výskumníka alebo v kolektíve. Čím podrobnejšie je postup výskumu dokumentovaný, tým jasnejší obraz si vytvorí čitateľ o jeho priebehu, čo uľahčí zhodnotenie kvality metodológie výskumu. V prípade zložitejších experimentálnych plánov je možné sa vyjadriť i k **výskumnému designu**. Spravidla sa jedná o grafický náčrt vzájomnej pozície medzi závislými a nezávislými premennými.

Ak autor práce vychádza z modelu IMRAD, mal by do sekcie metód zahrnúť i opis tých štatistických analýz, ktoré sa budú aplikovať na vyhodnotenie získaných dát. Odporúča sa uviesť názov a číslo verzie štatistického programu, pomocou ktorého sa vykonajú konkrétne štatistické analýzy. Výstupy štatistických analýz sa však uvádzajú v sekcii „výsledky“. V prípade kvalitatívneho výskumu je potrebné uviesť aplikované postupy popisu, triedenia a analýzy získaných údajov.

c) Výsledky

Tretí bod modelu IMRAD sa vzťahuje k výsledkom (results) vedeckej analýzy. V tejto sekcii jadra práce **sa vyžaduje logické usporiadanie, prehľadné znázornenie a sumarizácia výsledkov empirickej analýzy**. Autor práce by sa mal vyjadriť k tomu, či získané výsledky potvrdzujú stanovené hypotézy alebo nie. Je potrebné si uvedomiť, že i neočakávané výsledky môžu mať významnú vedeckú hodnotu, najmä ak boli získané pomocou metodologicky korektného výskumu. Autor práce by sa mal vyjadriť k jednotlivým hypotézam a výskumným otázkam postupne, v takej následnosti, ako boli sformulované po teoretických východiskách. Vizualne členenie uvádzaných výsledkov je mimoriadne dôležité, nakoľko uľahčí orientáciu v texte a podporuje pochopenie uvedených informácií.

Odporúčame štruktúrovať jednotlivé odseky totožným spôsobom, podľa rovnakých princípov. Po rekapitulácii výskumnej otázky či hypotézy sa odporúča uviesť číselnú hodnotu výsledku, resp. obsahovú kategóriu pri kvalitatívnych výskumoch a v prípade aplikácii inferenčnej štatistiky je vhodné ukončiť odsek pri vysokoškolských záverečných prácach vyjadrením o potvrdení či nepotvrdení výskumnej hypotézy. Pri štatistických analýzach sa môžu znázorniť konkrétne číselné hodnoty i pomocou grafov či tabuliek. Na druhej strane by sa nemali uvádzať tie isté hodnoty duplicitne a podobne je zbytočné siahnuť po zložitejšej vizuálnej prezentácii výsledkov, ak tie sú jasne vyjadriteľné aj cez verbálny opis. Vyhodnotenie získaných dát pomocou štatistickej analýzy má svoje vlastné zákonitosti a pravidlá podobne ako spracovanie získaných informácií pomocou kvalitatívnej analýzy. Z dôvodu rozsiahlosti, špecifickosti a komplexnosti informácií nie je v tejto publikácii priestor pre ich podrobnú analýzu, ale odporúčame ich naštudovanie napríklad z učebnice od Halamu, Špajdela a Žitného (2014) či Ritomského (1999) v prípade štatistického spracovania a z publikácie Miovského (2006), Hendla (2005) či Silvermana (2005) v prípade kvalitatívneho výskumu.

Po uvedení hlavných výsledkov vedeckej analýzy, ktoré sa vzťahujú k sformulovaným výskumným otázkam a hypotézam je možné prezentovať i výsledky doplnujúcej vedeckej analýzy. Sú to parciálne výsledky na ktoré sa nevzťahovali primárne hypotézy, ktoré ale pomáhajú spresniť hlavné zistenia. V ďalších štruktúrálnych častiach záverečnej/kvalifikačnej práce by sa nemali uvádzať žiadne výsledky, teda autor by mal dôkladne zvážiť, čo a s akým zámerom sa uvedie v tejto sekcii práce. Na druhej strane nie je žiaduca ani prehnaná podrobnosť pri uvádzaní výsledkov empirickej analýzy. Nie je vhodné prezentovať banálne, irelevantné zistenia, ktoré sa nevzťahujú k výskumnému problému.

V prípade prehľadových štúdií, ktoré vychádzajú z modelu IM-RAD, sekcii „výsledky“ zodpovedá detailný opis a komparácia výskumných štúdií, resp. teórií. Hlavnou zásadou, ktorá by mala byť dodržaná v súvislosti s modelom IMRAD a to bez ohľadu na to, či sa jedná o výskumnú či teoretickú prácu, je uvádzanie výsledkov bez interpretácie a diskusie. Autor práce by sa mal vyjadriť iba k tomu, či získané výsledky vedeckú hypotézu potvrdili a akým spôsobom odpovedajú na výskumné otázky ale hlbšie úvahy o dôvodoch a limitáciách by sa mali uvádzať v diskusnej časti záverečnej/kvalifikačnej práce.

d) *Diskusia*

Finálnym komponentom jadra práce je diskusia, ktorá má mimoriadne dôležitú funkciu. **Predstavuje sumár hlavných myšlienok práce, v ktorom autor rozvinie úvahu o význame výsledkov pre vedu a prax z užšej i širšej perspektívy.** Diskusia predstavuje samostatný celok v rámci záverečnej či kvalifikačnej práce a očakáva sa preto, aby bola komplexná, štruktúrovaná a maximálne informatívna. Je možné vymedziť niekoľko konštitučných elementov diskusie, ktoré by mali byť autorom hlbšie rozpracované. Mierne rozdiely sú badateľné medzi požiadavkami pre výskumné a prehľadové práce a z daného dôvodu ich budeme uvádzať oddelene i my.

V úvode diskusie **výskumnej práce** sa odporúča krátke zhrnutie a objasnenie najdôležitejších poznatkov o vybranom problémovom okruhu. Dôležité je opätovné uvedenie výskumného cieľa a výskumného problému, nakoľko v závere diskusie sa očakáva jednoznačné vyjadrenie sa k miere ich naplnenia a zodpovedania pomocou výskumných zistení. Následne je vhodné sa vyjadriť k jednotlivým výskumným otázkam a hypotézam z perspektívy získaných výsledkov. Pre čitateľa musí byť zrejmé, ktoré výroky sa vzťahujú k objektívnym výsledkom a ktoré odrážajú interpretačné tendencie. Zdôrazňujeme, že v diskusii sa už neuvádzajú žiadne číselné hodnoty v podobe percent, priemerov či signifikancie. Samozrejme, **je potrebné popísať, čo sa zistilo po analýze získaných dát ale hlavný dôraz sa kladie na ich rozbor, zdôvodnenie, vysvetlenie a kritické zhodnotenie.** Autor záverečnej či kvalifikačnej práce by mal explicitne uviesť, či sú alebo nie sú výsledky v zhode s teoretickými východiskami a či podporujú závery iných výskumníkov. V prípade potvrdenia výskumnej hypotézy, ktorá sa opiera o predošlé výsledky, je vhodné ďalej uvažovať o tom, či sa jedná o jasne potvrdenú teoretickú koncepciu, ktorá tak získa úroveň faktu. Ak výsledky hypotézu nepotvrdili, resp. nie sú v súlade s doterajšími koncepciami a vedeckými závermi, je nutné sa vyjadriť k predpokladaným dôvodom danej skutočnosti. Autor práce by mal z retrospektívneho hľadiska preskúmať napr. v práci aplikovanú metodológiu, zloženie výskumného súboru, či realizované štatistické postupy. Analýzu je nutné vykonať čo najobjektívnejšie, bez snahy o zakrývanie či bagatelizovanie nedokonalostí práce. Práve poukázanie na skresľujúce okolnosti môže objasniť krehkosť teoretického konceptu a jeho obmedzenú aplikovateľnosť na reálne životné podmienky. V uvedenej časti diskusie sa teda autor vracia k teoretickým

východiskám práce a interpretuje svoje vlastné zistenia vzhľadom na ne. Pomocou citačných odkazov by mal identifikovať práce, ktoré sú nejakým spôsobom prepojené so záverečnou/kvalifikačnou prácou a slúžia ako referenčný bod pri interpretácii zistení. Preukáže sa pri tom schopnosť prepájania teórie a empirie kreatívnym a odborným spôsobom. Čím podrobnejšia bola analýza doterajších koncepcií, tým ľahšia, dôkladnejšia a komplexnejšia môže byť interpretácia vlastných výsledkov.

V nasledujúcej časti diskusie by sa mal zhodnotiť **význam získaných výsledkov** tým, že ich autor spresní a prešetrí. Väčšina výsledkov sa môže interpretovať z rôznych perspektív a je optimálne, ak autor záverečnej/kvalifikačnej práce objasní viaceré cesty. V skutočnom dôsledku sa jedná o formuláciu nových hypotéz a výskumných otázok, ktoré môžu slúžiť ako východiská pre budúce výskumy. Pri ich vytváraní sa očakáva od autora záverečnej/kvalifikačnej práce odborná kreativita, čo znamená, že i nové, inovatívne a neobvyklé interpretácie by mali byť zakorenené vo vedeckých poznatkoch. Pri sformulovaní úvah by mali dominovať najmä myšlienkové procesy, ktorými sú analýza, syntéza a analógia, než heuristické mechanizmy. Hlavnou úlohou autora v tejto časti diskusie je teda zodpovedanie niekoľkých otázok: čo zo získaných výsledkov vyplýva, aké javy vysvetľujú, kedy a za akých okolností sa objavujú, aký je ich vnútorný mechanizmus, atď. Vyjadrenie vlastnej interpretácie však samo osebe postačujúce nie je, nakoľko je mimoriadne dôležité zdôvodniť, prečo a na základe akých úvah prišiel autor k uvedeným záverom.

Po zhodnotení výsledkov je nutné sa vyjadriť k miere a povahe ich teoretického a aplikačného dopadu. Podmienkou uskutočnenia uvedeného kroku je však objektívne **zhodnotenie limitácií, obmedzení a slabých stránok práce**. Napriek úsiliu o čo najvyššiu vedeckú úroveň každý výskum sa vyznačuje nedokonalosťami, ktoré je nutné identifikovať a pomenovať, aby sa im v budúcnosti mohlo zabrániť. Validita záverov je samozrejme tým vyššia, čím „čistejší“ je vykonaný výskum. Autor práce by sa mal teda vyjadriť k tomu, čo vyplýva zo získaných výsledkov pre teóriou a prax bez ich bezdôvodného precenenia.

Uvedené časti diskusie sa môžu považovať za spôsoby analytickej interpretácie, pri ktorej prevážuje rozbor a zhodnotenie výsledkov. Pri syntetickej interpretácii dochádza k vytvoreniu originálnej koncepcie, či teórie, ktorá ponúka objasňujúce vysvetlenie pre skúmaný problémový okruh. Vlastnú syntézu myšlienok je možné znázorniť aj pomocou schém, podobne ako

sa to odporúčalo pri spracovaní teoretických východísk práce. Syntetická interpretácia výsledkov však nie je vždy možná a odôvodnená, nakoľko iba istá časť výskumných záverečných/kvalifikačných prác prenikne do skúmaného problému v takej hĺbke, aby autor práce vedel sformulovať originálnu teóriu o zákonitostiach analyzovaného javu. Na druhej strane, aj v prípade absencie syntetickej interpretácie **by mal autor jasne uviesť, čím sa práca odlišuje od iných výskumov, ako obohacuje doterajšie poznanie a aký je jej inovačný potenciál**.

V prípade **prehľadových prác by sa malo v diskusnej časti venovať implikáciám teoretickej analýzy**. Po krátkom úvode do skúmanej problematiky a po uvedení teoretického problému a cieľa sa očakáva zhrnutie zistení vyplývajúcich z rozboru teoretických koncepcií či výskumných štúdií. Autor práce by mal uviesť hutný, výstižný, vnútorne logický a zrozumiteľný náhľad na skúmanú problematiku. V prípade menej preskúmaných tém by mala teoretická analýza vyústiť do formulácie vysvetľujúcej koncepcie, ktorá je inovatívna ale logicky vyplýva z preštudovaných informačných zdrojov. Aj v prípade prehľadových prác sa očakáva vyjadrenie k limitáciám spracovania, ako i k jeho silným stránkam. Najdôležitejším bodom je však poukázanie na to, aké nové zistenia vyplývajú z uskutočneného teoretického prehľadu.

Na záver diskusie tak vo výskumných ako aj v prehľadových prácach by mal autor uviesť, či sa podarilo naplniť cieľ práce a či sa objasnil výskumný/teoretický problém. V prípade neúspechu je vhodné vymenovať a popísať okolnosti, ktoré k tomu viedli a navrhnúť opatrenia, ktoré by facilitovali objasnenie výskumného/teoretického problému v budúcnosti. Autor by mal tiež načrtnúť nové cesty, pomocou ktorých by sa mohol hlbšie a širšie objasniť skúmaný problém.

Odporúčame nenechať spracovanie diskusie na poslednú chvíľu, nakoľko tá predstavuje veľmi dôležitý komponent záverečných/kvalifikačných prác. Platí však, že **dobrá diskusia môže byť napísaná iba vtedy, ak autor disponuje širokým prehľadom skúmanej témy ale súčasne chápe i vnútornú dynamiku, dôvody a súvislosti**. Ak by sme porovnali písanie záverečnej či kvalifikačnej práce k expedícii na zdanie istej hory, diskusia by predstavovala výstup na vrchol. Práve preto podcenenie jej významu je neadaptívne.

2.2.3 Záver práce

Úlohou kapitoly „Záver“ je ukončenie, uzavretie vedeckej činnosti, ktorá bola koncipovaná do podoby záverečnej/kvalifikačnej práce. Implicitná predstava o sumarizačnej funkcii záveru je však iba z časti platná. Tak ako aj úvod, či abstrakt, i záver ponúka zhrnutie hlavných myšlienok práce, avšak na vyššej odbornej úrovni. V úvode práce autor sa spravidla nevenuje konkrétnym zisteniam vedeckej analýzy, teda sumarizácia nemôžeme byť kompletná. V prípade abstraktu sa ponúka komplexnejšie zhrnutie informácií, ale jeho značne limitovaný rozsah bráni hlbšiemu rozvinutiu myšlienkových úvah. Úlohou záveru je podať resumé celej práce, ktoré však má bázu v diskusii výsledkov, je jej metaanalýzou. Zhrnutie informácií je obohatené o širší pohľad, až nadhľad na skúmané premenné, čo umožní predostretie geniálnejších zovšeobecnení, ktoré majú základ v teoretickej analýze fenoménov, v konkrétnych zisteniach i v ich odbornej interpretácii. Vychádzajúc z daných myšlienkových úvah je možné uvádzať tu odporúčania pre prax, popisovať zatiaľ neobjasnené otázky, uviesť do pozornosti nové fenomény, inovatívne metodologické či štatistické postupy a meracie nástroje. **Záver je následne vhodné ukončiť vyzdvihnutím prínosov práce, ktoré jej dodávajú vedeckú hodnotu.**

2.2.4 Zoznam použitej literatúry

Zoznam použitej literatúry uzatvára hlavnú textovú časť práce a ako každá hlavná kapitola začína sa na novej strane. Obsahuje úplný zoznam tých bibliografických odkazov, ktoré autor práce reálne celé preštudoval, teda je nevhodné citovať len abstrakty. Literárne zdroje by mali byť zoradené podľa abecedy. Odkazy sa spravidla nečíslujú a pri ich uvádzaní sa má vychádzať z platnej citačnej normy. Upozorňujeme, že každý literárny odkaz, ktorý je súčasťou textu záverečnej/kvalifikačnej práce má byť zahrnutý do zoznamu použitej literatúry a zároveň každý komponent zoznamu musí korešpondovať s citáciami použitými v texte.

Zhrnutie

Jadro práce sa podľa modelu IMRAD člení na viaceré konštitučné elementy. Opísali sme obsahové kritériá pre ich tvorbu a upozornili sme na možné

chyby či nedokonalosti. Na záver uvádzame náhľady Froesa, Ganzta a Henryho (1998), ktorí zhrnuli **najčastejšie chyby, ktorých sa študenti dopúšťajú pri písaní záverečných/kvalifikačných prác**. Prvou chybou je nesprávny výber témy, ktorá je príliš všeobecná a tým pádom i nedostatočne definovaná. Študenti si zvyčajne vyberú jeden kľúčový pojem, ktorý mienia objasniť vzhľadom na deskriptívne charakteristiky, než by hľadali súvislosti medzi viacerými fenoménmi na základe teoretických východísk. Ďalšou chybou je povrchnosť analýz dostupných výskumných štúdií. Študenti nie sú dostatočne senzitívni na detaily, ktoré tú ktorú výskumnú štúdiu odlišujú od iných podobných štúdií. Zameranie sa iba na výsledky výskumu môže byť zradné, ak si študent neuvedomí, pomocou akých nástrojov boli dáta zbierané a kto sa zúčastnil výskumu. Treťou, veľmi častou chybou je zhrnutie hlavných bodov výskumných štúdií po sebe bez toho, že by sa aspirovalo o integráciu zistení. Poslednou chybou je nedostatočná miera hodnotiaceho postoja študentov, ktorí sa vyhýbajú vyjadreniu vlastného názoru na analyzované práce.

Pripájame tiež zhrnutie hlavných konštitučných bodov jadra, ktoré tvoria kostru záverečnej/kvalifikačnej práce:

- ▶ Definovanie kľúčových pojmov.
- ▶ Analýza, syntéza a kritické zhodnotenie teoretických východísk.
- ▶ Kritický, kreatívny a inovatívny prístup pri práci s dostupnými informáciami.
- ▶ Vyjadrenie vlastného stanoviska.
- ▶ Identifikácia kľúčových zdrojov, z ktorých vyplynie teoretický či výskumný problém.
- ▶ Vymedzenie zmysluplného, realistického, originálneho a prínosného výskumného/teoretického problému, výskumného/teoretického cieľa, výskumných otázok a hypotéz.
- ▶ Detailný opis výskumného súboru a odôvodnenie jeho zloženia.
- ▶ Detailný opis meracích nástrojov, metód získavania údajov a odôvodnenie ich výberu.
- ▶ Podrobný popis výskumnej procedúry, ktorý umožní jej replikáciu.
- ▶ Prezentácia výsledkov výskumu vzhľadom na výskumné otázky a hypotézy.
- ▶ Kreatívna a odborná interpretácia získaných výsledkov vzhľadom na teoretické východiská.

- ▶ Vyjadrenie sa k výskumnému/teoretickému problému, výskumnému/teoretickému cieľu, otázkam a hypotézam z perspektívy získaných výsledkov.
- ▶ Identifikácia nedostatkov a limitácií práce ale i súčasne poukázanie na originálny prínos výskumu/teoretického prehľadu
- ▶ Uvedenie aplikačných možností získaných výsledkov a odporúčaní pre ďalšie výskumy/teoretické prehľady.

2.3 Prílohy

Prílohy môžu ale nemusia byť súčasťou záverečnej/kvalifikačnej práce. Odkaz na ne sa uvádza v texte práce, čím sa objasní ich relevantnosť k rozpracovanej problematike. Vzhľadom na to, že strany príloh sa nerátajú do rozsahu práce, môžu tu byť umiestnené i rozsiahlejšie materiály. Spravidla sa jedná o dotazníky, prepisy zvukových nahrávok, dopĺňujúce obrázky, schémy, tabuľky a grafy. Prílohy sa zvyčajne kategorizujú pomocou písmen, napr. Príloha A, Príloha B, atď. Odkaz na prílohy sa uvádza už v texte práce

2.4 Záverečná časť

Záverečná časť nie je povinným komponentom záverečnej/kvalifikačnej práce a nie je zoradená ani do obsahu práce. Môže byť tvorená bibliografickými údajmi o autorovi a tiež jednotkami, ktoré majú odlišnú fyzickú formu (napr. CD, mapy, obrazy).

Objasnili sme štrukturálne členenie záverečných a kvalifikačných prác. Upozorňujeme, že pri ich spracovaní sme vychádzali zo smernice rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác a tiež z modelu IMRAD. Opísané zásady majú však zväčša všeobecnú platnosť a pri ich dodržiavaní sa spravidla docieli logická štruktúra a obsahová komplexnosť záverečnej/kvalifikačnej práce.

Kontrolné otázky

- ▶ Aká je úloha abstraktu v záverečných/kvalifikačných prácach?
- ▶ Akými charakteristikami sa vyznačuje kvalitne napísaný úvod?
- ▶ Aký je rozdiel medzi exploračným a konfirmačným výskumným zámerom?
- ▶ Prečo je dôležitý dôkladný popis výskumnej procedúry?
- ▶ Čo znamená „kreatívna odbornosť“ pri interpretácii získaných výsledkov?
- ▶ Prečo sa uvádza výskumný/teoretický problém a výskumná/teoretická otázka v úvode práce i v diskusii?

Cvičenie

- ▶ Analyzujte výskumné štúdie podľa nasledovných bodov:
 - h) Stanovený výskumný cieľ, problém, otázky a hypotézy
 - i) Teoretické východiská výskumného cieľa, problému, otázok a hypotéz
 - j) Metódy skúmania a charakteristiky výskumného súboru
 - k) Postup analýzy dát
 - l) Konfirmačná a exploračná povaha výsledkov
 - m) Limitácie výskumu a aplikačné možnosti výsledkov
 - n) Prepojenie medzi spracovanou výskumnou štúdiou a vlastnou záverečnou či kvalifikačnou prácou
- ▶ Pripravte vizuálne vyjadrenie vzťahov medzi vybranými pojmami, či premennými na základe dostupných teoretických východísk!
- ▶ Vytvorte lineárnu schému, ktorá by znázornila postupnosť objasňovania skúmaného kľúčového pojmu v rôznych rokoch, resp. dekádach, storočiach v domácom i zahraničnom kultúrnom diapazone!
- ▶ Komparujte analyzovaný pojem s inými príbuznými pojmami a objasnite, či sa nejedná iba o terminologickú rôznorodosť!

3 Citovanie a odkazovanie prameňov v záverečných a kvalifikačných prácach

3.1 Vymedzenie citovania v záverečných/kvalifikačných prácach

Vedecké písanie je jedným zo základných spôsobov komunikácie v akademickej komunite, kde si jednotliví odborníci (si) vymieňajú a zdieľajú svoje podnety, výskumné zistenia prostredníctvom článkov a publikácií. Pri písaní odborného textu je nevyhnutné, aby sa pisateľ vymedzil vo vzťahu k existujúcej publikovanej literatúre. Predkladanie vlastných výskumných argumentov v súčinnosti s využitím primárnej a sekundárnej literatúry poukazuje na zorientovanosť výskumníka v danom odbore, ale aj na kumuláciu vedy, v ktorej odpovedá na predchádzajúci výskum a ponúka nové podnety a myšlienky iným vedcom na reflexiu. Citácia zahŕňa predovšetkým sledovanie a diskutovanie nových informácií, podnetov a prístupov, čo tvorí základ v akademickom diskurze.

K základným cieľom citovania patrí (Staroňová, 2011):

a) dôkaz pre tvrdenie v našej argumentácii

Každý odborný text si vyžaduje dôkaz. Dôkazy môže autor čerpať z vlastného empirického výskumu (analýza dokumentov, štatistík, kvalitatívna analýza rozhovorov) alebo aj z výskumov iných autorov. Väčšinou uvádzacia veta odseku je tvrdením, ktoré pomocou citovania autor podkladá dôkazmi. V ďalšom postupe môže uviesť autora, ktorý s daným výrokom nesúhlasí a týmto spôsobom začať polemiku. Je to najčastejší dôvod citovania. Citovaný text sám o sebe nemá žiadnu hodnotu, je len podporným dôkazom v celkovej argumentácii.

b) poukázanie na argument v existujúcej literatúre

Týmto spôsobom pisateľ poukazuje na najvýznamnejšie autority v danej oblasti vedy a výskumu a ich hlavnú argumentačnú líniu vzťahujúcu

sa k oblasti, ktorú odborne rieši. Následne na ňu nadväzuje vlastnou argumentáciou a teoretickými a výskumnými zisteniami, čím poskytuje nový uhol pohľadu na existujúcu argumentáciu. Takýto argument sa môže stať teoretickým rámcom pre jeho výskum, vychádzať z neho pri formulácii hypotéz, otázok, ktoré výskumom buď potvrdí, alebo vyvráti. Typickými uvádzacími slovesami sú „xy tvrdí, argumentuje, ukazuje, poukazuje, navrhuje, vysvetľuje“.

Základom tohto postupu je, že autor prebral tvrdenie z existujúcej literatúry a v rámci výskumu hľadá dôkazy jeho platnosti v jedinečnej situácii jeho výskumu. Pridanou hodnotou výskumu a odborného textu je aplikácia tvrdenia na špecifickú situáciu a objasnenie detailov platnosti tohto tvrdenia.

c) uvedenie a porovnanie existujúcich uhlov pohľadu

V tomto ciele citovania ide o komparáciu rôznych uhlov pohľadu dvoch a viacerých autorít na danú problematiku. Snahou je poukázať na fakty, v ktorých sa zhodujú, a naopak, v ktorých majú rozdielne pohľady. Očakáva sa aj vlastný vstup pisateľa v tom zmysle, že poukáže, čo diskurz znamená pre samotný príspevok pisateľa.

d) odvolávanie sa na vyššiu autoritu

Citovanie tohto typu sa používa na zdôraznenie svojho postoja, argumentácie, či už súhlasnej alebo nesúhlasnej. V odbornom texte formuluje svoju konkrétnu myšlienku, argument, pričom sa odvoláva na iných autorov, ktorí majú totožný názor a ktorí sú uznávanými odborníkmi v danej oblasti. Je tu možnosť využiť aj opačný efekt, poukázať na argument odborníka, autoritu, s ktorou nesúhlasí a viesť celkovú argumentáciu nesúhlasu. Takéto citovanie sa označuje jazykovými frázami: “ako hovorí xy, hodnotí, charakterizuje, v súlade s xy...”

V priebehu štúdia odbornej literatúry a spracovania písomného textu sa o každom zdroji informácie, ktorá bola použitá, robí záznam v podobe tzv. bibliografickej citácie. Na základe správnej a úplnej citácie je možné kedykoľvek príslušný dokument, zdroj spoľahlivo identifikovať. Využívanie citácie má viaceré opodstatnenia (Benešová a kol., 2013): a) bibliografická citácia je zdrojom informácií pre čitateľa, recenzenta, oponenta dokumentu; b) autor dokazuje vlastné poznanie spracovaného textu; c)

umožňuje identifikáciu a spätné vyhľadávanie dokumentu, prípadne zdroj odkazu na ďalšiu literatúru.

K základným zásadám citovania patrí (Benešová a kol., 2013):

- ▶ prehľadnosť a jednotnosť údajov,
- ▶ presnosť údajov,
- ▶ úplnosť údajov (čím viac údajov, tým rýchlejšia je identifikácia dokumentu),
- ▶ použitie primárnych prameňov (citovať údaje iba z publikácii, ktoré máme v ruke),
- ▶ neskracovať slová obsiahnuté v údajoch o citovanej publikácii,
- ▶ zásada zachovania pravopisných noriem pre daný jazyk,
- ▶ zásada zachovania jazyka knihy (napr. neprekladáme údaje o názve; autorovi, vydaní- 1st edition, mená nakladateľov a iné),
- ▶ uviesť všetkých autorov; v prípade, že publikácia má viac než troch autorov, je potrebné uviesť len prvého z nich a doplniť ho skratkou „a kol.“, alebo „et al.“.

V rámci rozhodovania sa v problematike citovania, je nutné zväziť, ako čo najsprávnejšie citovať. Nápomocným môže byť zohľadnenie týchto bodov (Staroňová, 2011):

- a) typ citovania, ktorý sa využije vo vedeckej práci: doslovný citát, parafrázovanie, sumarizácia,
- b) ak sa autor rozhodne necitovať doslovne, akým spôsobom parafrázovať alebo sumarizovať pôvodný text,
- c) akým spôsobom jednotlivé typy citovania integrovať do odborného textu.

Existujú **tri spôsoby citovania**: doslovný citát, parafrázovanie a sumarizácia (výťah). Tieto tri spôsoby citovania vyjadrujú mieru totožnosti sa citácie v texte k originálnemu zdroju. Jednotlivé spôsoby citovania možno vo vedeckom texte vzájomne kombinovať, a to i vrámci jedného odseku. V prácach sa využíva najmä parafrázovanie v kombinácii s krátkymi výstužnými doslovnými citátmi definícií a fráz. Všeobecnou zásadou citovania je citovať vždy z originálneho (pôvodného) textu. Za absolútne nevhodné sa považujú citáty z Wikipédie.

3.2 Spôsoby citovania v záverečných/kvalifikačných prácach

V priebehu spracovania záverečných/kvalifikačných prác je nevyhnutné, aby študent pracoval s rôznymi informačnými zdrojmi, ktoré je nutné správne citovať, ako aj uviesť bibliografický odkaz do zoznamu použitej literatúry. Informačné zdroje možno citovať nasledujúcimi spôsobmi.

Prvou možnosťou sú **doslovné citáty**. Citát je „text, ktorý sa doslovne prevezme z nejakého dokumentu, informačného zdroja. Píše sa v úvodzovkách. Ak má citát viac ako štyri riadky, oddeľuje sa od textu a odsadzuje od ľavého okraja“ (Katuščák, 2008, s. 84). Tento text obsahuje presnú identifikáciu zdroja, z ktorého pochádza. Doslovný citát sa využíva ak autor chce zachovať nezvyčajný, provokatívny, mimoriadne výstižný originál, ktorý je dôležitý vo voľbe slov. Najfrekvencovanejším dôvodom používania doslovných citátov je **preberanie kľúčových slov alebo fráz určitej myšlienky** originálneho textu, ktoré ho vystihujú. Doslovný citát sa uprednostňuje pri reprodukovani výstupov (rozhovor, obsahová analýza) empirického výskumu. Pri kvalitatívnej analýze rozhovoru je dôležité dať dôraz kľúčovým slovám danej výpovede. Ďalším dôvodom doslovného citátu môže byť **samotná formulácia** a nielen obsah, ktorá môže parafrázovaním zmeniť význam. Ide prevažne o textové analýzy.

Druhou možnosťou je **parafrázovanie** (nepriama citácia), znamená používanie vlastných slov pri zachovaní obsahu a zmyslu pôvodného textu. Parafráza je legitímny spôsob prerazprávania cudzích myšlienok vlastnými slovami s uvedením originálneho zdroja. Parafrázovaním autor deklaruje, že text kognitívne spracoval, porozumel a je schopný ho voľne formulovať v texte. Parafrázovanie je jedným z najčastejších spôsobov odkazovania na iných autorov spôsobom vlastným každému autorovi, čím sa zvyšuje koherencia textu vhodnou integráciou tretích subjektov do textu a zabraňuje nadbytočnému množstvu doslovných citátov.

Medzi **základné pravidlá správneho parafrázovania** patrí (Staroňová, 2011):

- a) uchovať pôvodný význam textu, ako i vzťah medzi hlavnou myšlienkou a podpornými argumentmi,
- b) využiť čo najviac synonym na vyjadrenie pôvodnej myšlienky (okrem kľúčových slov a fráz, ktoré sa ponechávajú v pôvodnom tvare),
- c) pôvodné kľúčové slová a frázy dať do úvodzoviek,

d) meniť pôvodnú syntax a gramatickú štruktúru vety (napr. dlhšie a zložitejšie vety meniť na kratšie, zrozumiteľnejšie, obmieňať slovné druhy, pasívne vety na aktívne),

e) zameniť poradie a spôsob prezentovania informácií a dát bez toho, aby sa zmenil význam,

f) snažiť sa vystihnúť mieru istoty pôvodného autora, ako i svoje stožnenie, zaujatie postoja k parafráze pomocou uvádzacích slovies a fráz,

g) zaznamenať si odkaz na pôvodný zdroj (autor, rok, strana), aby autor mohol odkázať parafrázu na pôvodný zdroj.

Môže sa stať, že parafráza je niekedy dlhšia ako pôvodný, originálny text, ale nesmie obsahovať vlastné myšlienky autora záverečnej/kvalifikačnej práce, pôvodný obsah musí byť bezpodmienečne zachovaný. Parafráza sa nedáva do úvodzoviek a rovnako sa odvoláva na pôvodný zdroj, z ktorého boli informácie použité, inak sa pisateľ dopúšťa plagiátorstva.

Tretou možnosťou je **sumarizácia (výťah)**. Ide o podstatnú redukciu, ktorá obsahuje zhrnutie myšlienok niekoľkými slovami či vetami z viac ako jedného pôvodného autora, alebo zhrnutie viacerých myšlienok z veľkého počtu strán až celej publikácie jedného autora. Ide o syntézu podstaty hlavnej myšlienky, čo znamená vynechanie nepodstatných detailov a koncentrácia na hutné, skrátené vyjadrenie podstaty. **Sumarizácia sa využíva na:**

a) vytvorenie prehľadu východísk odborného textu alebo prehľadu dostupnej odbornej literatúry na danú problematiku,

b) poskytnutie prehľadu všeobecne známych faktov k danej problematike z viacerých zdrojov,

c) vystihnúť podstaty diela jedného zdroja.

Miera zosťučnenia textu je variabilná avšak výsledný text je podstatne kratší než pôvodný text, z ktorého sa čerpá. Sumarizáciu možno cvičiť už pri kritickom čítaní textu v podobe vymedzenia hlavných bodov čítaného textu. Obsahuje len hlavné myšlienky prevzatého textu, rovnako tu nie sú zakomponované vlastné názory.

Pri doslovnom citáte, parafráze, sumarizácii (výťahu) sa musí uviesť prameň (dokument), z ktorého autor práce čerpal. Označenie tohto prameňa v texte sa robí skrátenou formou a nazýva sa citácia. **Citácia** je forma skráteného odkazu a vyjadruje vzťah medzi záznamom dokumentu v zozname použitej literatúry a miestom v texte záverečnej/kvalifikačnej práce, kde na daný dokument autor záverečnej/kvalifikačnej práce odkazuje,

na ktorom mieste je citovaná položka (citát, parafráza). Norma STN ISO 690 uvádza **tri metódy citovania** (Mäsiar, Kvapil, 2010):

1. metóda meno a dátum,
2. metóda číselných citácií,
3. citácie v poznámkach.

Prostredníctvom citácií je umožnené nájsť príslušný záznam v zozname použitej literatúry a citovanú pasáž v pôvodnom dokumente. V jednej práci možno použiť len jednu metódu citovania. V záverečných prácach sa odporúča uprednostňovať metódu meno a dátum, ktorá patrí k najvhodnejším metódam citovania.

Metóda meno a dátum sa správne nazýva metóda prvého údaja a dátumu. Prvým údajom býva spravidla meno autora, preto citovanie podľa tejto metódy je vlastne citovanie podľa mena a dátumu. Táto metóda zahŕňa rozličné spôsoby citovania.

Pri využití **doslovej citácie** je potrebné v zátvorkách za **menom** a **rokom** uviesť aj čísla strán, aby sa čitateľ záverečných/kvalifikačných prác mohol pohoťovo zorientovať v pôvodnom dokumente. Citovaný text sa píše v **úvodzovkách**.

Príklad

Smith et al. (2008, s. 376), vymedzili kyberšikanovanie ako „agresívne, úmyselné a opakované správanie skupiny alebo jednotlivca, namierené proti obeti, ktorá sa nemôže brániť, za použitia informačných technológií“.

„Násilie znamená najčastejšie označenie jednorazového fyzického aktu, resp. postupu, pri ktorom človek spôsobuje ujmu druhému človeku. Násilie možno označiť tiež ako špecifické ľudské správanie, smerujúce k vynucovaniu splnenia prianí, záujmov, zákonov, príkazov a podobne“ (Ondrejkošovič a kol., 2001, s. 74).

Ďalším zo spôsobov citovania je **parafrázovanie**, ktoré sa v prácach môže uviesť rôznymi možnosťami. Jedným z nich je **citovaním autora priamo v texte mimo zátvorky**, kde sa rok publikovania práce uvádza hneď za ním v zátvorke, v prípade citovania viacerých prác naraz sa uvádza rok hneď za danými autormi.

Príklad

Lovaš (2010) za hlavnú príčinu reaktívnej agresie považuje vonkajšiu okolnosť, vyvolávajúcu afekt ako intenzívne prežívaný emocionálny stav. Preto býva reaktívna agresia označovaná aj ako hostilná alebo zlostná.

Šikanovanie sa chápe z pohľadu Červeného a Kubešovej (1996) ako jedna z foriem agresie v medzil'udských vzťahoch.

Podľa Ruiselovej (1994) interakcionistický prístup zdôrazňuje vzájomné pôsobenie osobnosti a situácie. Predpokladá, že správanie je výsledkom interakcie kognitívnych, motivačných, emočných faktorov osobnosti a subjektívneho psychologického významu situácie.

Iným príkladom parafrázovania je **citovanie autora v zátvorkách spolu s rokom publikovania práce**. V prípade, že autor uvádza v zátvorke viacerých autorov, oddelujú sa jednotliví autori s rokom publikovania od seba **bodkočiarkou**. Roky publikovania prác jedného autora aj mená autorov jednej publikácie sa oddelujú iba čiarkou.

Príklad

Presvedčenie ľudí o svojej účinnosti je možné rozvíjať prostredníctvom štyroch základných zdrojov. Najefektívnejší spôsob ako zvýšiť sebaúčinnosť je cez autentickú skúsenosť – zážitok majstrovstva (Bandura, 1994).

Udalosti samé o sebe nie sú náročné alebo ohrozujúce. Záleží na tom, aký význam pripíše jednotlivec danej situácii. Podľa hodnotenia situácie si zvolí typ stratégie, ktorú použije (Lazarus, 1993).

Medzi pasívne stratégie zvládania patrí ignorovanie, vyhýbanie, zľahčovanie situácie. Tento jav sa vyskytuje u obetí, ktoré si neuvedomujú, že elektronické šikanovanie je zlé, lebo sa odohráva mimo realitu. Neberú situáciu vážne, myslia si, že ide o bežný problém, ktorý sa deje neustále a rôznym ľuďom (Campfield, 2009; Šléglová, Černá, 2011).

Jednotlivec pociťuje určitú mieru osobnej kontroly nad náročnou situáciou a snaží sa ju prekonať. Medzi aktívne stratégie možno zaradiť vyhľadávanie informácií, kladenie otázok, priame riešenie problému, hľadanie sociálnej opory (Peterson, 1989; Clarke, 2006).

Ak sa cituje naraz **viac prác jedného autora**, oddelujú sa roky publikovania prác v zátvorke čiarkou. Uvádzanie iniciál krstného mena priamo v texte sa nevyžaduje. Je potrebné iba v prípade, že sú v práci použité zdroje od autorov s rovnakým priezviskom a mohlo by prísť k zámene či omylu na strane čitateľa.

Príklad

Vo svojich výskumoch týkajúcich sa životnej zmysluplnosti používa Balcar (1993, 1995, 1996) Lukasovej Logo-test.

Jednotlivci s nízkou mierou sebaúčinnosti vnímajú náročné úlohy ako hrozby a vyhýbajú sa im. Vyznačujú sa nízkymi ambíciami a slabým záväzkom voči osobným cieľom. Pri riešení náročných situácií sa nadmerne zaoberajú svojimi nedostatkami, potenciálnymi prekážkami a nežiaducimi výsledkami. Strácajú vieru vo vlastné schopnosti a po zlyhaní obnovujú úroveň sebaúčinnosti veľmi pomaly (Bandura, 1982, 1994).

V situácii **citácie viacerých autorov**, t.j. max. traja, je nutné ich v texte pri citácii spomenúť všetkých. Ak sú štyria a viacerí, je možné uviesť len prvého z nich a doplniť skratkou „**a kol.**“ alebo latinský ekvivalent „**et al.**“.

Príklad

Mladá dospelosť je neľahkým obdobím ovplyvňujúcim psychiku a taktiež subjektívnu pohodu, v priebehu ktorého sa vplyv rodičov výrazne znižuje a slobodné rozhodovanie, samostatné riešenie problémov, autonómia a zodpovednosť zvyšuje (Iedema, Becker, Sanders, 1997).

Vďaka anonymite dochádza tiež k javu deindividualizácie.

U kyberagresora je potlačený strach z odhalenia, mizne u neho pocit zodpovednosti a cíti sa nepolapiteľný (Vašutová a kol., 2010).

Chronické užívanie drog môže zhoršiť schopnosť mozgu optimálne reagovať na situácie, kedy sa vyžaduje riešenie konfliktov (Battisti et al., 2010).

Podľa Nocentiniho et al. (2010). ďalším špecifickým znakom online šikanovania je publicita. Na rozdiel od tradičného šikanovania, ktorého sú svedkom len niekoľkí rovesníci, publikum v kyberpriestore je nekonečné.

V prípade **sekundárnej citácie** výroku či výsledku výskumu, ktorý bol citovaný v inom zdroji, sa používa v zátvorke **výraz „in“**. Rok primárnej (pôvodnej) publikácie sa neuvádza. V zozname použitej literatúry sa uvádza iba zdroj, z ktorého citácia pochádza a nie pôvodný primárny zdroj.

Príklad

Pri afektívnej agresii je v jadre negatívny emocionálny stav, ktorý Buss (in Lovaš, 2010) chápe ako zlosť vyvolanú provokáciou alebo konkrétnou okolnosťou. Zlosť nevedie vždy k agresii, ako aj prítomnosť zlosti nemusí byť jedinou príčinou agresívneho správania.

Správanie agresorov je asociované škálou prejavov maladjustácie v dospelosti, vrátane kriminality, nezamestnanosti, depresie a závislosti nielen na omamných látkach, ale aj na budúcich partneroch (Farrington, in Bosacki et al., 2006).

Pri citácii v texte možno využiť rôzne **skratky**. Skratka **„tamtiež“** alebo jej latinský ekvivalent **„ibid.“** – uvádza sa ak sa cituje za sebou z toho istého zdroja. Ak medzi citáciami z toho istého zdroja leží iná citácia, prípadne sa tieto citácie nenachádzajú dostatočne blízko seba, používa sa pre lepšiu zrozumiteľnosť plná citácia.

Príklad

Známe sú Gardnerom (1999) navrhnuté relatívne nezávislé ľudské inteligencie – lingvistická, logicko-matematická, hudobná, telesno-kinestetická, priestorová, interpersonálna a intrapersonálna. Tento počet však nie je konečný, sám Gardner (tamtiež) pripúšťa možnosť, že existujú aj iné formy inteligencie a stanovuje osem kritérií, ktoré by mala každá nová forma inteligencie spĺňať, aby bola zaradená do zoznamu inteligencií.

Mérelle et al. (2003) vo svojej štúdií, porovnávajúcej vplyv skorej a neskorej diagnostiky, zistili, že rodičia detí s cystickou fibrózou prežívali skorú diagnózu menej negatívne ako neskoršiu. Podľa Mérelle (ibid.) je skorá diagnostika spojená s väčšou dôverou zdravotnému personálu. Z hľadiska dlhodobej dôvery nebol zistený vplyv skorej či neskorej diagnostiky.

Skratka **„napr.“** alebo jej latinský ekvivalent **„e. g.“** sa používa, ak na faktickú skutočnosť alebo názor poukazuje viacero prác jedného či viacerých autorov a pisateľ chce zdôrazniť, že citovanú prácu či práce uvádza ako príklad z viacerých relevantných zdrojov. Uvedený príklad možno považovať za spôsob citovania označený ako **sumarizácia** (výťah).

Príklad

Viacerí autori (napr. Olweus, 1993; Říčan, 1993, 1995; Kolář, 1997, 2005; Gajdošová, 2006 a pod.) poukazujú, že osobnosť agresorov významne ovplyvňuje rozvoj šikanujúceho správania. Skutočnosť, že status iniciátorov šikanovania je značne stabilná a nie je len situačnou záležitosťou, nás prirodzene vedie k analyzovaniu ich osobnosti.

Užívanie návykových látok patrí spolu s ranou sexuálnou aktivitou, nezdravými stravovacími návykmi a antisociálnym správaním k základným zdrojom rizikového vývoja psychiky mladého človeka a celkovo rizikového vývoja v adolescencii (e. g. DiClemente, Hansen, Ponton, 1996; Macek, 2003).

Skratka **„pozri“** alebo jej latinský ekvivalent **„c. f.“** sa využíva na poukázanie na uvedený názor, výsledok či komentár, ktorý je diskutovaný v inej literatúre a vo svojej práci autor zdôrazňuje dôležitosť tohto zdroja pre potvrdenie, prípadne bližšie popísanie, pochopenie či vysvetlenie daného javu. Niekedy sa používa aj **„pozri tiež“**, príp. **„porovnaj“** alebo **„bližšie“**.

Príklad

Niektorí autori (pozri Čermák, 1998; Bendl, 2003) zdôrazňujú, že agresori sú väčšinou neúzkostní, sociálne pružní a vykazujú vysoký stupeň sebavedomia.

Psychologická diagnostika mladých ľudí, ktorí uskutočňujú rôzne formy násillia odhalila nasledovné osobnostné charakteristiky (porovnaj Říčan, 1993; Elliottová, 1995; Fontana, 2003; Gajdošová, 2002, 2006 a iní) ako zníženú úroveň inteligencie; vysokú impulzivitu; nesústredenosť; znížené sebaovládanie a sebakontrolu; emocionálnu labilitu a vzrušivosť; nedostatok vypestovaných zábran; narušenú morálku, nie morálne názory, postoje, ale zvnútornenie morálneho usudzovania.

Šikanovanie sa považuje za skupinový fenomén, v ktorom väčšina detí zo školskej triedy má vymedzené role pri šikanovaní (bližšie Salmivalli, 1995, 1999; Sutton, Smith, 1999).

Ak sa v práci citujú **viaceré práce toho istého autora** publikované **v rovnakom roku** je nutné zabezpečiť presnú identifikáciu využitých zdrojov. Uskutočňuje sa to tak, že za menom autora a rokom publikovania sa uvedú malé písmená abecedy. Týmto spôsobom sa zabezpečuje ľahká identifikácia zdroja v zozname použitej literatúry.

Príklad

Výskum Balcara (1995b), uvádza, že osobnostné premenné, ktoré sa v priebehu života vytvárajú, postoje a spôsoby správania, sklon k antisociálnemu správaniu i k drogovej závislosti, vykazujú s mierou existenciálnej frustrácie pozitívny vzťah. Rovnako poukazuje na porušenie, či ohrozenie človeka v smere existenciálnej nenaplnenosti v súvislosti s nízkou úrovňou noodynamiky (Balcar, 1995a).

V záverečných/kvalifikačných prácach možno pracovať aj s **literatúrou**, ktorá doposiaľ **nevyšla v (printovej) tlačenej alebo elektronickej podobe**. V texte za menom autora sa uvádza „**v tlači**“, alebo anglický ekvivalent „**in press**“.

Príklad

V súčasnej dobe často nie je možné previesť porovnanie výsledkov získaných v rôznych kontextoch z dôvodu nejednotnej metodológie alebo jej neúplného popisu. Zároveň možno upozorniť na odlišnosti v perspektívach šikanujúcich a šikanovaných, ktoré sú ďalším faktorom ovplyvňujúcim výskumné nálezy (Janošová, Kollerová, Zábrowská, v tlači).

Ak je v dokumente **neuvedený rok publikovania** je možné ho citovať tak, že za menom autora sa napíše výraz „**bez udania roku**“ alebo latinskú skratku „**sine anno**“ (s. a.).

Príklad

Nápomocným prvkom pre preventívne programy je pozitívne prostredie školy, ktoré je predurčované vzťahmi medzi žiakmi a pracovníkmi školy. Existujú aj mnohé činitele súvisiace so školou, ktoré tiež môžu ovplyvňovať vznik šikanovania v škole (Szijjártóová, s. a.).

KiVA sa snaží vytvoriť prijímajúcu, pre dravé učenie vhodnú klímu, kde sú zahrnutí učiteľia aj žiaci a v ktorej sa zdôrazňuje komunikácia medzi žiakmi, učiteľmi a rodičmi. Cieľom je kohézia a súdržnosť (KiVA, s. a.)

Ak autor pracuje s literatúrou, v ktorej **nie je známe meno autora publikácie**, potom citácia sa uvádza pomocou **názvu dokumentu alebo organizácie**, ktorá daný dokument vydala.

Príklad

Jedným z kreatívnych cvičení je organizovanie súťaže o najlepší plagát proti šikanovaniu. Najtvorivejšie plagáty by mali byť odmenené cenami a absolútne víťazný plagát by mal byť vytlačený v kópiách a vyvesený v každej triede (Učenie o šikanovaní a zvládání, s. a.)

Nápady ako riešiť šikanovanie by mohli poskytovať schránky proti šikanovaniu, je dôležité, aby budovanie sebadôvery a vedomie vlastnej hodnoty boli začlenené priamo do učebných osnov, tým by sa taktiež znížil výskyt šikanovania (Šikanovanie: Príručka pre pedagógov ZŠ, s. a.).

V psychologickej literatúre sú citácie menej využívané, väčšinou sú zdroje parafrázované. Priamu citáciu je nutné využiť v prípade, ak je text „nemeniteľný“ (zákon, definície, kategorizácie) alebo je nejaký výrok predmetom ďalšej diskusie a presný text je podmienkou, aby diskusia bola korektná a rovnako v prípadoch, ak ide o skutočne zásadnú myšlienku pre danú prácu. Všetky zdroje, ktoré sú použité v odbornom texte, t. j. v záverečnej/kvalifikačnej práci, či už citované, alebo parafrázované musia byť uvedené v zozname použitej literatúry.

3.3 Práca s bibliografickými odkazmi v záverečných/kvalifikačných prácach

Bibliografické odkazy sú záznamy o dokumentoch (prameňoch), ktoré sú uvedené v zozname použitej literatúry. Spôsob práce s bibliografickými odkazmi sa odvoláva na Smernicu rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác. Smernica vychádza zo štandardov STN ISO 690: 1998. Dokumentácia – Bibliografické odkazy – Obsah, forma a štruktúra; STN ISO 690-2: 2001. Informácie a dokumentácia. Bibliografické citácie. Časť 2: Elektronické dokumenty alebo ich časti. Opiera sa o Zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon). Poradie údajov je v bibliografických odkazoch záväzné. Zoznam použitej literatúry na konci práce obsahuje zásadne iba práce a materiály citované v texte práce, podobne v texte práce je možné citovať iba tie zdroje, ktoré sú uvedené v zozname na jej konci. Zásadou je, že každý zdroj citovaný v odbornom texte má byť uvedený a jednoznačne identifikovateľný v zozname citovaných zdrojov na konci. Rodné mená autorov môžu byť v bibliografických odkazoch nahradené iniciálami skratkami, ak to nespôsobí nejasnosti v identifikácii autorov. Ak sú autormi dokumentu dvaja alebo traja autori, v bibliografickom odkaze sa uvedú všetci. V prípade, že prameň má viacerých autorov je povinnosťou ich všetkých uviesť.

Pri **monografii** či inej publikácii v knižnej forme schéma odkazu obsahuje tieto údaje: Autor. Rok. Názov. Poradie vydania. Miesto vydania: Vydavateľstvo, Počet strán. Štandardné číslo (ISBN). Názov monografie je zvýraznený kurzívou.

Príklad

GRÁC, J. (2009). *Kapitoly edukačnej psychológie: teória a aplikácie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 257 s. ISBN 978-80-8082-234-7.
 HALAMA, P. (2007). *Zmysel života z pohľadu psychológie*. Bratislava: Slovak Academic Press, 223 s. ISBN 978-80-8095-023-1.
 MEADOW, M. J. – KAHOE, R. D. (1984). *Psychology of Religion*. 3. vyd. New York: Harper & Row Publishers, 250 s. ISBN 80- 5647-587.

Pri článku alebo kapitole z editovanej knihy, kolektívnej monografie alebo zborníka bibliografický odkaz obsahuje tieto náležitosti: Autor(i). Rok. Názov článku. In: editor(i), alebo autori knihy (Ed./Eds.). Názov knihy, kolektívnej monografie, zborníka. Strany článku uvedené v zátvorke. Poradie vydania. Miesto vydania: Vydavateľstvo, Počet strán knihy. Štandardné číslo (ISBN). Kurzívou sa označuje názov knihy, či zborníka.

Ak sa na spracovaní zborníka podieľa jeden autor uvádza sa pojem editor (Ed. – skratka z anglického výrazu „editor“), ak sú viacerí editori používa sa označenie editors (Eds.- skratka „editors“). V zozname použitej literatúry je potrebné uviesť všetkých autorov (editorov) daného bibliografického zdroja. V prípade slovenských a českých publikácií uprednostňujeme pred údajom o stranách skratku s. (strany), u zahraničných skratku pp. (per pages).

Príklad

KUKUČKOVÁ, K. (2002). Ako starí rodičia prežívajú svoju starorodičovskú rolu. In: I. Sarmány- Schuller, M. Košč (Eds.). *Psychológia na rázcestí. Zborník príspevkov X. zjazdu slovenských psychológov* (s. 130- 139). Bratislava: Stimul, 503 s. ISBN 80-1235-569.
 COSTA, P. T. (1980). Theoretical perspective, dimensions and measurement of existential meaning. In: G. T. Reker – K. Chamberlain (Eds.). *Exploring existential meaning* (pp. 39-55). London: Sage Publications, 503 pp. ISBN 3-540-43057-1.

Článok z časopisu obsahuje v rámci bibliografického odkazu tieto údaje: Autor. Rok. Názov článku. Názov časopisu, Ročník, Číslo, Rozsah strán. Štandardné číslo (ISSN). Kurzívou sa označuje názov časopisu a ročník.

Príklad

BALCAR, K. (1995). Životní smysluplnost, duševní pohoda a zdraví. *Československá psychologie*, roč. 39, č. 5, s. 420-424. ISSN 4087-4567.
 KNOX, S. – HESS, S. – PETERSEN, D. – HILL, C. C (1997). A Qualitative Analysis of Client Perceptions of the Effects of Helpful Therapist Self-Disclosure in Long-Term Therapy. *Journal of Counseling Psychology*, vol. 44, no. 5, pp. 274-283. ISSN 8045-2356.

V situácii, keď autor publikoval v **jednom roku viaceré práce** je potrebné ich od seba diferencovať. Možno tak urobiť označením malými písmenami v abecednom poradí za rokom publikácie.

Príklad

BALCAR, K. (1995a). Logoterapie a existenciální analýza Viktora E. Frankla. *Československá psychologie*, roč. 39, č. 2, s. 127-142. ISSN 56- 4598-28.
BALCAR, K. (1995b). Životní smysluplnost, duševní pohoda a zdraví. *Československá psychologie*, roč. 39, č. 5, s. 420-424. ISSN 66- 8052-456.

V zozname použitej literatúry možno uvádzať aj **bakalárske, diplomové, rigorózne či dizertačné práce**. Poradie bibliografických údajov je nasledovné: Autor. Rok. Názov práce. Miesto vydania: Názov nakladateľstva. Počet strán. Kurzívou sa označuje názov záverečnej práce.

Príklad

PODMAJERSKÁ, M. (2010). *Vplyv náboženskej konverzie na zmeny osobnosti z pohľadu konvertitov a im blízkych osôb* (bakalárska práca). Trnava: Katedra psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. 56 s.
PODMAJERSKÁ, M. (2012). *Vnímanie domova u adolescentov vzhľadom na typ pripútania a participáciu v rovesníckych skupinách* (diplomová práca). Trnava: Katedra psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. 83 s.
HULMANOVÁ, A. (2013). *Hodnoty v pracovnej činnosti vo vzťahu k spokojnosti u zamestnancov a dobrovoľníkov vo vybraných organizáciách* (dizertačná práca). Trnava: Katedra psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. 115 s.
ŽEMLOVÁ, S. (2012). *Miera neuropsychickej záťaže u príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže* (rigorózna práca). Trnava: Katedra psychológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. 225 s.

Rovnako môže nastať prípad, keď **autorom publikácie** nie je konkrétna osoba alebo viac osôb, ale je za neho považovaná **organizácia**, prípadne viac organizácií, ktoré sa podieľali na vzniku diela. Daná organizácia je následne uvedená na obálke, prípadne na titulnom liste a je považovaná

za autora publikácie. V zozname použitej literatúry sa uvádza daná organizácia za autora a podľa jej názvu je citovaný zdroj zaradený do abecedného poradia.

Príklad

American Educational Research Association, American Psychological Association, National Council on Measurement in Education (2001). *Standards pro pedagogické a psychologické testování*. Praha: Testcentrum, 250 s. ISBN 856428-56.

Pri spracovaní psychologických informácií možno využiť aj **dokumenty** (pramene), ktoré ešte sú **nepublikované**. Tieto práce sa dajú získať od autorov, z vedeckých štúdií, časopisov, internetových stránok a pod. Neodpublikované práce majú namiesto roku publikovania uvedený výraz „v tlači“ alebo anglický ekvivalent „in press“. Pri týchto prácach je potrebné uviesť názov časopisu, prípadne vydavateľstva, v ktorom práca bude publikovaná. Upozornenie, štúdia, ktorá bola zaslaná do časopisu na uverejnenie, ale neprešla recenzným konaním a nebola schválená a prijatá k najbližšiemu uverejneniu v periodiku, nemožno označiť ako prameň v tlači.

Príklad

RYLAND, E. – GREENFELD, S. (v tlači). Work stress and well-being: An investigation of Antonovsky's Sense of Coherence model. *Journal of Social Behavior and Personality*.

V prípade, že **nie je známe meno autora publikácie**, tento údaj sa vynechá a bibliografický odkaz sa začne názvom dokumentu.

Príklad

Intelligence. (1992). 2 ed. San Diego: Academic Press, 395 pp. ISBN 0121342514.

V situácii **absentovania roku publikovania** diela je možné v zozname použitej literatúry uviesť do zátvorky za meno autora **výraz (bez udania roku)** alebo uviesť skratkou v nominálnej zátvorke **sine anno (s. a.)**.

Príklad

RITOMSKÝ, A. (bez udania roku). *Otázky merania spoločenskej atmosféry sídel*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 150 s. ISBN 5-870-43677-2.
NOVÁK, P. – ŽITNÝ, P. (s. a.). *Zmysel života*. 2. vyd. Bratislava: Portál, 132 s. ISBN 3-540-43057-1.

Ak pri uvádzaní bibliografických odkazov **nie je známe miesto vydania**, píše sa skratka v hranatej zátvorke **sine loco [s. l.]**.

Príklad

NOVÁK, P. – ŽITNÝ, P. (s. a.). *Zmysel života a metakognícia*. 2. vyd. [s.l.]: Portál, 132 s. ISBN 3-540-43057-1.

Ak je **neznámy vydavateľ**, uvádza sa skratka v hranatej zátvorke **sine nomine [s. n.]**.

Príklad

NOVÁK, P. – ŽITNÝ, P. (s. a.). *Zmysel života a metakognícia*. 2. vyd. [s.l.]: [s.n.], 132 s. ISBN 3-540-43057-1.

Za bibliografický odkaz možno použiť aj **internetový zdroj**, usporiadanie jednotlivých náležitostí je nasledovné: Autor(i). Rok publikovania. Názov práce. Názov internetovej monografie, časopisu alebo zborníka, či organizácie prevádzkujúcej internetovskú stránku, prípadne iné údaje identifikujúce zdroj a povahu materiálu. Presný dátum získania materiálu z internetu. Internetová adresa.

Príklad

Cystická fibróza. (s. a.). [online], [citované 22.04.2012]. Dostupné na internete: <http://www.genomac.cz/sk/view.php?cislocianku=2006050021>.
KREJČÍ, V. – KOPECKÝ, K. (2011). *Nebezpečí elektronické komunikace 2*. Olomouc: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, 27 s. [online], [citované 20. 4. 2011]. Dostupné na internete: <http://tinyurl.com/krejci2011>.
LENHART, A. (2007). *Cyberbullying and Online Teens*. Pew Internet & American Life Project, 8 pp. [online], [citované 8.1.2012]. Dostupné na internete: <http://tinyurl.com/Lenhardt2007>.
WILLARD, N. (2007). *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. Center for Safe and Responsible Use of the Internet. 16 pp. [online], [citované 2.4.2011]. Dostupné na internete: <http://tinyurl.com/willard2007>.

3.4 Plagiátorstvo

Plagiátorstvo znamená nedovolené používanie cudzích publikovaných i nepublikovaných myšlienok, formulácií, poznatkov, výsledkov bádania alebo iných výsledkov tvorivej práce, ako aj ilustrácií, tabuliek, fotografií a pod. bez referencie, t.j. správneho odkázania na pôvodný informačný zdroj (Meško, 2004). Rozumie sa ním používanie cudzích myšlienok, poznatkov, formulácií, tabuliek, výpočtov, schém a prisvojovaním si ich za svoje vlastníctvo (Staroňová, 2011). Plagiátorstva sa autor dopúšťa aj vtedy, ak využíva akékoľvek myšlienky v odbornej písomnej, obrazovej či hovorenej podobe bez uvedenia autora. Plagiátorstvo sa môže prejaviť v rôznom stupni závažnosti od nesprávneho uvedenia bibliografického zdroja až po predloženie kompletnej práce uvedenej novými autormi. Nevedomé privlastňovanie cudzích poznatkov práce iných autorov sa nazýva **plagiát** (Benešová a kol., 2013), doslovne to znamená lúpež, krádež. Vytvorením plagiátu porušuje autor základné pravidlá vedeckej etiky, ale tiež autorský zákon. Pri písaní záverečných/kvalifikačných prác sa od autora očakáva vysoká morálna úroveň, a to v procese získavania poznatkov, ako i pri ich interpretácii. **K základným princípom vedeckej etiky** patrí objektívnosť, pravdivosť, poctivosť, čestnosť, originalita, sebakritickosť a skromnosť. Porušením základných etických noriem, ktoré súvisia s citačnými normami a sú uznávané celou

akademickou komunitou, sa ohrozuje nielen kvalita vzdelávania konkrétneho študenta, ale aj kvalita a prestíž vzdelávania danej inštitúcie.

Základným pravidlom je, že k **prebraným myšlienkam** od iných autorov je **vždy nutné uviesť bibliografický zdroj** (Staroňová, 2011), pričom prebranou myšlienkou sa chápe doslovná fráza, konkrétne číslo a fakty; kľúčové slová, ktoré boli uverejnené v odborných časopisoch, monografiách, tlačených médiách, na internete a v iných typoch médií; získaná informácia pomocou rozhovorov s inou osobou; reprodukovanie tabuliek, grafov, ilustrácií alebo iného vizuálneho materiálu. Bibliografický zdroj **nie je nutné uvádzať** ak ide o vlastné myšlienky, výsledky, skúsenosť, postrehy, pohľady, analytické uzávery či polemiky, diskusie o určitej problematike; výsledky vlastného výskumu; všeobecne známy fakt. V psychologickú komunitu platí, že poznatky, ktoré sú všeobecnou vedomosťou a nemuseli sme ich vyhľadávať v iných zdrojoch je nepotrebné citovať. Ide o základné vedomosti v danom odbore, ktoré sú dostupné vo viacerých publikáciách. Ak sa však špecifikuje informácia musí sa uviesť bibliografický zdroj.

Existujú viaceré **formy plagiátorstva** (Staroňová, 2011):

I. Plagiátorstvo bez uvedenia zdroja

Najčastejšou formou plagiátorstva je doslovne okopírovaný celý text bez uvedenia zdroja, ktorý sa označuje ako doslovné plagiátorstvo.

Príklad

Nesprávne

Šikanovanie možno považovať za špecifický prejav agresie, ktorý má rôznu podobu, príčiny i psychologické pozadie. Známe je rozlišovanie rôznych typov a druhov agresie podľa viacerých kritérií. Existujú 3 základné typy agresie: (a) reaktívna agresia (afektívna); (b) inštrumentálna agresia; (c) tyranizovanie (bullying).

Správne

Šikanovanie možno považovať za špecifický prejav agresie, ktorý má rôznu podobu, príčiny i psychologické pozadie. Známe je rozlišovanie rôznych typov a druhov agresie podľa viacerých kritérií. Existujú 3 základné typy agresie (porov. Lovaš, 1996, 1998; Výrost, Slaměník, 1997; Páleník, 2004): a) reaktívna agresia (afektívna); b) inštrumentálna agresia; c) tyranizovanie (bullying).

i. podvrh

Podvrh znamená, že predkladaná práca, dokument je totožná alebo takmer totožná s inou prácou iného pisateľa. Do kategórie podvrhov patrí aj kúpa práce a vydávanie ju za svoju. Odhalenie plagiátorstva možno potrestať opakovaním predmetu až vylúčením zo štúdia.

ii. kopírovanie

Pisateľ kopíruje veľké časti originálneho textu bez uvedenia zdroja. Autor síce predkladá svoju vlastnú prácu, avšak v nej sa nachádzajú celé pasáže (vety, odseky), ktoré sú identické s textami v originálnom texte. Kopírovanie sa od podvrhu odlišuje len rozsahom plagiátorstva.

iii. kolážový (mozaikový) plagiát

Ide o formu plagiátu, v ktorom autor kombinuje kopírovanie z viacerých zdrojov bez udania zdroja s vlastnými vetami, aby tak vytvoril lepšiu koherentnosť textu. Koláž pozostáva z kopírovaných častí, ktoré môžu byť identické s originálnym zdrojom alebo niektoré slová môžu byť pozmenené pre lepšie včlenenie, ale celková syntax vety zostáva ako v originálnom zdroji.

iv. ukradnutie myšlienky (kľúčových slov, špecifických termínov a fráz)

Plagiátorstvom sa rozumie nielen odkopírovanie celého textu, ale aj jeho častí, kľúčových slov, špecifických termínov, fráz či ukradnutie jednej myšlienky.

v. recyklácia

Pisateľ nekopíruje iných autorov bez uvedenia zdroja, ale svoje vlastné práce, ktoré už boli odovzdané, resp. publikované. Tohto typu plagiátorstva sa môže dopustiť rovnako študent ako aj výskumník, pričom sa narúša princíp originality vedeckého písania.

II. Plagiátorstvo s (nesprávnym) uvedením zdroja

Druhá forma plagiátorstva sa viaže na nesprávne uvádzanie zdrojov, v ktorých môžu byť formálne chyby, alebo nedostatočne identifikované časti, ktoré sú autorom citované a ktoré sú jeho vlastné myšlienky. Z textu nie je zrejmé na čo sa daná citácia vzťahuje, ktorá časť je citovaná, parafrázovaná, či je parafráza len veta, niekoľko viet alebo odstaviec. Kritériom tejto formy plagiátorstva je neschopnosť spätne identifikovať zdroj a diferencovať, čo je cudzia myšlienka a čo vlastný vklad.

i. nedostatočne/nejasne identifikovaný zdroj

Citácia daného zdroja je neúplná, odkaz neobsahuje všetky požadované údaje, podľa ktorých možno zdroj lokalizovať. V dôsledku toho nemožno overiť pravdivosť citovaného či parafrázovaného textu.

Príklad

Nesprávne

„Internet možno chápať ako interaktívne sociálne médium umožňujúce prenos informácií priestorom v reálnom čase“ (Vybíral in Dušková, Vaculík, 2002). Na Slovensku má väčšina detí (97,2%) prístup k internetu, bez ohľadu na vek alebo veľkosť mesta, v ktorom bývajú. Najčastejšie používajú internet na zábavu, hľadanie informácií a chatovanie (Gregussová, Kováčiková).

Správne

„Internet možno chápať ako interaktívne sociálne médium umožňujúce prenos informácií priestorom v reálnom čase“ (Vybíral in Dušková, Vaculík, 2002, s. 55). Na Slovensku má väčšina detí (97,2%) prístup k internetu, bez ohľadu na vek alebo veľkosť mesta, v ktorom bývajú. Najčastejšie používajú internet na zábavu, hľadanie informácií a chatovanie (Gregussová, Kováčiková, 2009).

ii. nedostatočná parafráza

Ide o formu plagiátorstva, v ktorej autor zmení len niektoré slová, ale celková syntax ostáva rovnaká. Zdroj dokumentu je uvedený správne.

Predchádzať tejto forme plagiátorstva možno zachytením hlavnej myšlienky, ktorú chce autor vlastnými slovami opísať. Jedným zo spôsobov je vypísať si kľúčové slová a sformulovať znenie bez nazerania do originálu textu. Rovnako sem patrí aj preklad z inojazyčnej literatúry. Nestačí text preložiť, je potrebné ho prerozprávať vlastnými slovami a, samozrejme, označiť zdroje.

iii. nedostatočne/nejasne identifikovaný začiatok a koniec preberaných častí (tzv. rámcové označenie zdrojov)

Pisateľ v texte uvedie zdroj, z ktorého čerpal, ale nie je známe, na ktoré časti textu sa vzťahuje. Ďalším problémom je používanie priamej citácie zo zdrojov s ich rámcovým uvedením na konci odseku bez uvedenia, že ide o priamy citát. V rámci plagiátorstva častým javom je rámcovo uvedený zdroj na konci veľmi dlhého odseku, kde nie je jasné, či ide o doslovný citát, parafrázu, či vlastné myšlienky autora. Stáva sa, že pisateľ uvádza zdroj na začiatku alebo na konci odseku, čo je absolútne nesprávne. Pisateľ musí rešpektovať výstavbu argumentácie a prácu s textom v tom zmysle, že priestor na citovanie je druhá alebo tretia veta, keď podporuje argumentmi (citovaním) svoje tvrdenie v prvej vete. Ďalším príkladom je odkaz na zdroj na konci odseku, resp. oba odkazy, ktorých cieľom je poukázať na originál, z ktorého pisateľ čerpal, ale neumožnil čitateľovi presnejšie sa orientovať v texte.

Príklad

Nesprávne

Bjorkqvist (1992) a Nansel (2001) podobne zdôrazňujú, že u chlapcov je frekvencia využívania fyzickej agresie častejšia v porovnaní s dievčatami. Dievčatá uprednostňujú psychickú formu ubližovania, majú väčšie skúsenosti s psychickými formami šikanovania v porovnaní s chlapcami. V budúcnosti by bolo zaujímavé sledovať formy šikanovania, ktoré uprednostňujú dievčatá, čo vyžaduje početnejšie odhalenie dievčat ako agresoriek šikanovania (Olweus, 1993).

Správne

Bjorkqvist (1992) a Nansel (2001) podobne zdôrazňujú, že u chlapcov je frekvencia využívania fyzickej agresie častejšia v porovnaní s dievčatami. Dievčatá uprednostňujú psychickú formu ubližovania, čo potvrdzuje i Olweus (1993), ktorý uvádza, že dievčatá majú väčšie skúsenosti s psychickými formami šikanovania v porovnaní s chlapcami. V budúcnosti by bolo zaujímavé sledovať formy šikanovania, ktoré uprednostňujú dievčatá, čo vyžaduje početnejšie odhalenie dievčat ako agresoriek šikanovania.

iv. zavádzajúce citovanie

Autor textu poskytuje zavádzajúcu informáciu o zdroji, z ktorého čerpal. Pisateľ uvedie zdroj správne k danému doslovnému textu či parafráze, ale následne pokračuje v parafrázovaní pôvodného textu, pričom vytvára zdanie, že ide o vlastné myšlienky, podnety. Spôsob, akým môže autor tomuto citovaniu predchádzať je využívať integrujúce slovesá (napr. autor pokračuje; autori ďalej sledujú), ktoré vyjadria, že aj nasledujúci text sa vzťahuje na prvotnú citáciu, resp. je pokračovaním prvej citácie.

Príklad**Nesprávna citácia**

Niektoré zo zahraničných výskumov sa venujú odhaleniu vlastností agresorov, ktoré ich predisponávajú pre šikanujúce správanie. Jedným z týchto výskumov uskutočnila skupina autorov Frisen, Jonsson, Persson (2007), ktorí sa zamerali na skúmanie motívov šikanujúceho správania. Autori identifikovali ako podstatnú vlastnosť u agresorov túžbu urobiť dojem na druhých, presvedčenie, že sú lepší, ako iní, čo je podľa 26% nezávislých respondentov podstatnou charakteristikou agresorov šikanovania. Rovnako dominantnou charakteristikou agresorov pre rizikové správanie je nedostatok rešpektu, ktorý pociťujú od iných ľudí.

Správna citácia

Niektoré zo zahraničných výskumov sa venujú odhaleniu vlastností agresorov, ktoré ich predisponávajú pre šikanujúce správanie. Jedným z týchto výskumov uskutočnila skupina autorov Frisen, Jonsson, Persson (2007), ktorí sa zamerali na skúmanie motívov šikanujúceho správania.

Autori identifikovali ako podstatnú vlastnosť u agresorov túžbu urobiť dojem na druhých, presvedčenie, že sú lepší, ako iní, čo je podľa 26% nezávislých respondentov podstatnou charakteristikou agresorov šikanovania. Autori ďalej uvádzajú, že dominantnou charakteristikou agresorov pre rizikové správanie, je nedostatok rešpektu, ktorý pociťujú od iných ľudí.

v. citátová parafráza

Pisateľ prezentuje doslovne citovaný text ako parafrázu, a to tým, že síce správne cituje, avšak neuvedie úvodzovky pred a po časti, ktorá je doslovne prevzatá z originálneho textu. Pisateľ nepravdivo deklaruje doslovne citovaný text ako parafrázu.

Príklad**Nesprávna citácia**

Klimeková (1999, s.9) definuje morálku ako duchovno praktický fenomén, pričom pojem duchovný zahŕňa mravné vedomie, ktoré dosahuje komplex morálnych noriem, hodnôt, cieľov a ideálov, podľa ktorých by sa človek mal správať; a pojem praktický zahŕňa fenomény, ktoré sa nachádzajú v morálnom vedomí (premietnu sa do správania z hľadiska dobrého alebo zlého správania).

Správna citácia

Klimeková (1999, s.9) definuje morálku ako: „Duchovno praktický fenomén, pričom pojem duchovný zahŕňa mravné vedomie, ktoré dosahuje komplex morálnych noriem, hodnôt, cieľov a ideálov, podľa ktorých by sa človek mal správať; a pojem praktický zahŕňa fenomény, ktoré sa nachádzajú v morálnom vedomí (premietnu sa do správania z hľadiska dobrého alebo zlého správania).“

vi. zbierka citátov a parafráz

Pisateľ správne cituje a parafrázuje, problémom je, že text je zbierkou citátov a parafráz bez vlastnej interpretácie či vkladu, chýba originalita, tvorivosť v písaní odborného textu.

vii. dokonalý plagiát

Pisateľ adekvátne cituje, parafrázuje, uvádza zdroje, avšak v častiach textu, kde sa očakáva vlastná argumentácia, vklad; parafrázuje argumenty iných autorov bez uvedenia zdroja. Pisateľ namiesto vlastnej analýzy, syntézy a evaluácie plagiuje analýzu iných autorov.

K odhalovaniu plagiátorstva slúži **Centrálny register záverečných, rigorózných a habilitačných prác (CRZP)** vypracúvaných na vysokých školách v Slovenskej republike. CRZP je informačný systém, v ktorom sa trvalo uchováajú záverečné, rigorózne a habilitačné práce na dobu 70 rokov odo dňa registrácie práce v centrálnom registri. **Úplné texty prác univerzity sprístupňuje výlučne prostredníctvom centrálneho registra uvedením odkazu na prácu v bibliografickom zázname v online katalógu. Prostredníctvom CRZP sa vykonáva kontrola originality záverečných prác vzájomným porovnávaním práv uložených v CRZP, údajov na internete a pod. Výstupom z centrálneho registra záverečných prác je Protokol o kontrole originality práce, v ktorom je posúdená miera originality práce (miera zhody textu práce s databázou originálnych textov v centrálnom registri). Nahrávanie záverečných, rigorózných a habilitačných prác do centrálneho registra sa uskutočňuje prostredníctvom informačného systému evidencie záverečných prác (EZP).**

Medzi autorom a Slovenskou republikou zastúpenou univerzitou sa uzatvára **Licenčná zmluva o použití školského diela**, ktorá upravuje spôsob použitia a zverejnenia záverečnej, rigoróznej alebo habilitačnej práce. Návrh licenčnej zmluvy je vytvorený prostredníctvom systému evidencie záverečných prác. Licenčná zmluva sa podpisuje v dvoch rovnopisoch, pričom jeden rovnopis je určený autorovi a druhý zostáva v osobnom spise absolventa na študijnom oddelení príslušnej fakulty. Zmluvy s autormi uzatvára dekan fakulty. Na zápis bibliografických informácií o danej práci slúži **analytický list**. Údaje v analytickom liste sú v normalizovanej podobe vhodnej na spracovanie v národných a medzinárodných informačných systémoch.

Kontrolné otázky

- ▶ Uvedte ciele citovania v záverečných/kvalifikačných prácach?
- ▶ Ktoré metódy citovania možno využiť pri záverečných/kvalifikačných prácach?

- ▶ Ktoré sú základné zásady citovania v záverečných/kvalifikačných prácach?
- ▶ Charakterizujte pojem citácia, citát a bibliografický odkaz.
- ▶ Aké opodstatnenie má citácia v záverečných/kvalifikačných prácach?
- ▶ Aký je rozdiel medzi doslovným citátom, parafrázovaním a sumarizáciou?
- ▶ Ktoré sú základné pravidlá správneho parafrázovania?
- ▶ V ktorých prípadoch využívame sumarizáciu?
- ▶ Ktorá norma vymedzuje metódy citovania?

Cvičenie č. 1: Aplikácia spôsobov citovania v odbornom psychologickom texte.

Cvičenie je zamerané na precvičovanie citácie v odbornom texte. Umožňuje študentom overiť si osvojenie základných poznatkov súvisiacich so správnym spôsobom citovania. Úlohou študentov je opraviť text tak, aby zodpovedal citačným štandardom uvedeným v tejto učebnici.

Slovo šikanovanie pochádza z francúzskeho slova *chicane*, čo znamená: „Zlomyselné obťažovanie, týranie, sužovanie, prenasledovanie.“ (P. Říčan, s. 25). Šikanovanie možno chápať ako jednu z foriem nežiaducej agresivity v medziľudských vzťahoch (Červený, 1996). Šikanovanie zaraďujeme medzi patologické formy medziľudského spoluzitia. Predstavuje formu agresívneho správania a tzv. psychotraumatizácie v skupine, je jednou z foriem syndrómu CAN (Child Abuse and Neglect) správaním, ktoré možno charakterizovať ako asociálne (Bendl, 2002). Agresor je väčšinou neúzkostný, sociálne pružný, ktorý vykazuje vysoký stupeň sebavedomia (porov. 2003, Bendl). V tejto súvislosti je potrebné vyvrátiť dosť rozšírený omyl, že: „Typický agresor si šikanovaním kompenzuje mindrák“ (Říčan, 1995). Na základe Berkowitz (I. Čermák, 1998, s. 69) môžeme popísať 2 typy agresorov: 1. emocionálne reaktívni, 2. inštrumentálni. Podľa T. Webster-Doyleho (2002, s. 3) agresori bývajú ľudia v akomkoľvek veku, akejkoľvek konštitúcie a výšky a akejkoľvek národnosti. Bádajúci sa zhodujú v tom, že agresivita sa vytvára v predškolskom veku, podľa niektorých autorov už v prvých rokoch života. Určitú rolu zohrávajú temperamentové dispozície a menšia citlivosť k možným následkom správania (Grada Publishing, 2010). Agresori pravdepodobnejšie než iní študenti

(Berthold, Hoover, 2000 in: Halamová, 2002) trávili čas doma bez dohľadu rodičov alebo dospelých, pili alkohol, fajčili, podvádzali pri písomkách, nosili zbrane do školy. Pri odhaľovaní súvislostí medzi šikanovaním a delikvenciou bolo zistené, že agresori boli mladší ako delikventi, čo poukazuje, že šikanovanie môže byť prvým krokom na vývinovej stupnici vedúcej až k delikvenciám (in press, Baldry, Farrington). Toto správanie je často podporené i určitým spôsobom výchovy v rodine. Agresori sa stretli s nedostatkom vreľého záujmu, citovým chladom, ponížovaním, ľahostajnosťou až nepriateľstvom, prudkými výbuchmi negatívnych citov, brutalitou a agresiou rodičov. K tomu pristúpilo **fyzické i psychické násilie**, bitie, telesné tresty, nadávky, ponížovanie (porov. Řičan, Československá psychologie, 1995, s. 23). V tejto súvislosti H. Haškovcová (Haškovcová, 2004) hovorí o **cykle násilia** a síce, že týraní neskôr tiež týrajú. Nedávny výskum potvrdil najsilnejšiu súvislosť medzi správaním otca k chlapcovi a účasťou na šikanovaní. Čo sa týka súrodeneckej konštelácie Šimegová, Kariková zistili, že 52% agresorov je najmladšími deťmi v rodine. Ako teda nevychovať agresora v rodine? Kedy možno hovoriť o správnej výchove? Podľa S. Tschope-Schefflerovej (in Vychovávateľ, 2006) je dôležitých nasledovných **päť dimenzií správnej výchovy. Poslaním rodičov** (in Potočárová, 1992, s.a.) je pomáhať dieťaťu vypestovať si svoju vlastnú identitu. Rešpektovať jeho jedinečnosť a viesť ho k prebudeniu dobrého v ňom. Učiť ho kontrolovať vlastné negatívne vlastnosti.

Cvičenie č. 2 : Precvičovanie záznamu bibliografických odkazov vo vedeckom odbornom texte.

Cvičenie je sústredené na precvičenie a utvrdenie poznatkov o zaznamenávaní bibliografických odkazov v záverečnej práci. Úlohou študentov je opraviť každý nesprávne napísaný bibliografický odkaz podľa stanovených pravidiel a noriem.

- KOLDEOVÁ, L. Výchovné štýly v rodine. *Vychovávateľ*, LIII, 10, 2010, ISBN 80- 8544-80
- S. BENDL. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2005. 205s. 2. vyd.
- ČERVENÝ, K., KUBEŠOVÁ, D. (1996). Šikanování jako projev nežádoucí agresivity.

- Československá psychologie, ISSN 80- 8544-80, 1996, roč. 2, č. 40, s. 146-154
- Řičan, P. *Agresivita a šikana medzi deťmi*. 125 s., Portál: Praha, 1995.
- ŠTRURMA, J. (1992). *Rodina jako místo ochrany života a jeho hodnot*. Rodinné hodnoty a česká společnost. Občanský institut: Praha. 100s.
- DOYLE-WEBSTER, T. (2001). *Proč mě pořád někdo šikanuje?* Pragma: Praha
- H. HAŠKOVCOVÁ (2002). *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetrovateľství a nelékařských zdravotnických oborů v Brne. 205 s. ISBN 7880-5642-88.
- ČERMÁK, I. (1998). *Lidská agrese a její souvislosti*. Fakta: Žďár nad Sázavou
- HUČÍ, J. Jak nevychovat „malého tyрана“. 2005, *Psychologie dnes*, s. 9-12, ISSN 80- 8544-80
- HVOZDÍK, S. Prežívaná úroveň zmyslu života u nezamestnaných ako problém kvality života.
- In: Halama, Klčovanská, Mráz (2004). *Logoterapia. Človek pri hľadaní seba samého – logoteoretický prístup*. Trnava: Katedra Psychológie FF TU, s. 148 – 158
- M. KOLÁŘ (2001). *Bolest šikanování*. Portál: Praha. ISSN 80-5642-88.
- HALAMA, P., FICKOVÁ, E. (2003). Životná zmysluplnosť vo vzťahu ku copingovým stratégiám u mladých a starších dospelých. (s. 26-37)
- In: Ruiselová, Z. (Ed.) *Zvládání zátěže a adjustace v kontexte věku a osobnosti*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- KARIKOVÁ, S., ŠIMEGOVÁ, M. (2005). Šikanovanie v prostredí školy – osobnosť iniciátora šikanovania. *Pedagogicko-psychologické poradenství*, 42, ISSN 80- 8544-80, s. 35-42
- Lovaš: Tyranizovanie ako typ agresie In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1998, s. 195-202.
- E. LUKASOVÁ (1997). *Logoterapie ve výchově*. Portál: Praha, 3. vyd. ISBN 80- 5887-54
- KOLÁŘ. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Portál: Praha. 1997. ISBN 80- 5887-54
- POTOČÁROVÁ, M. (1994). Hodnotová výchova v rodine in: *Pedagogická revue*, 1994, s. 221-226
- P. ŘIČAN: Šikanování jako psychologický problém. *Československá psychologie*, 1993, roč. 37, č. 3.
- OLWEUS, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. ISBN 80- 5887-54 Oxford: Blackwell Publishers

- K. TAPPER, M. J. BOULTON (2005). Victim and Peer Group Responses to Different Forms of Aggression Among Primary School Children. *Aggressive behavior*, vol. 31, pp. 238-253.
- WONG, P. T. P. (1998). Meaning – centered counseling. In: P. T. P. Wong, P. T. P., Fry, P.M. (Eds.). *The human quest for meaning. A handbook of psychological research and clinical applications*. Mahwah – London, Lawrence Erlbaum Associates, (p. 395-436).

4 Využitie elektronických informačných zdrojov

4.1 Charakteristika elektronických informačných zdrojov

Pri spracovaní záverečnej/kvalifikačnej práce je jednou z dôležitých súčastí práve práca s informačnými zdrojmi. Informačným zdrojom možno chápať určitú množinu dát či informácií, ktorá je zaznamenaná na „nosiči informácií“ ako vo forme hmotnej (napr. kniha), či nehmotnej (napr. prejav) (Benešová a kol., 2013). Autor pri práci so zdrojmi preukazuje svoju schopnosť vzhľadom na vybranú tému zhromaždiť zodpovedajúci okruh literatúry a z tohto základu vybrať relevantné informácie pre spracovanie témy a oddeliť ich od takých informácií, ktorých význam je pre naplnenie cieľa práce iba doplnkové. Ďalšou úlohou autora je nutnosť preukázať poznanie súčasnej úrovne poznania danej problematiky z rôznych uhlov pohľadu.

Elektronické informačné zdroje (EIZ) sa stali súčasťou sociálnej komunikácie v 90. rokoch 20. storočia. V súčasnosti predstavujú adekvátnu alternatívu k tlačným informačným zdrojom. Zahŕňajú širokú škálu primárnych a sekundárnych informačných zdrojov, ktoré sú prístupné pomocou výpočtovej techniky. EIZ možno vyhľadať v počítačovej sieti na základe ich sieťovej adresy a ďalších možností.

Pojem elektronický informačný zdroj je terminologicky tvorený pojmami informačný zdroj a elektronický dokument. **Informačný zdroj** sa chápe ako informačný objekt, ktorý obsahuje dostupné informácie zodpovedajúce informačným potrebám používateľa (Papík, 2011). **Elektronický dokument** (Katuščík, Matthaeidesová, Nováková, 1998) sa od tlačných typov dokumentov neodlišuje obsahovo, ale formálnymi vlastnosťami, najmä digitálnym spôsobom záznamu informácií a z neho vyplývajúcich ďalších nezávislostí a oddeliteľnosti obsahu dokumentu od nosiča dát. Digitálne uloženie informácie umožňuje aplikáciu operatívnejších individuálnych metód práce s informáciami (vyhľadávanie, zmeny) a tiež prenos súborov a dát prostredníctvom komunikačných kanálov a sietí. Jednoduché a neobmedzené rozširovanie a modifikovanie takéhoto obsahu môže

byť z pohľadu autorského práva nevýhodou. **Elektronický informačný zdroj** (elektronický informačný prameň) je informačný objekt, ktorý obsahuje dostupné informácie zaznamenané na elektronickom nosiči, zodpovedajúce informačným potrebám používateľa. Nie sú pre človeka bezprostredne čitateľné. Ich vnímanie a používanie je možné len pomocou technických zariadení rôzneho druhu (počítač, mobil, PDA a pod.), ktoré ich pretransformujú do podoby textovej, obrazovej, zvukovej alebo zvukovo-obrazovej (Fialková, 2001).

Elektronický informačný zdroj je počítačový súbor ľubovoľného kognitívneho charakteru (text, obraz, zvuk), ktorý je z hľadiska technológie prístupný na CD ROM, DVD ROM alebo online na internete (Janovská, b. r.). CD ROM je aplikáciou optickej technológie na uloženie a výber informácií. Využíva sa na uchovanie kompletných záverečných/kvalifikačných prác, časopisov a novín a na rešeršovanie, ktorým poskytujú viac možností na formulovanie rešeršnej stratégie. DVD ROM je nová forma optického uchovania EIZ s kapacitou od 4 do 19 GB.

Elektronické informačné zdroje sa rozdeľujú na (Janovská, b. r.):

► 1. základné

a) knižničné katalógy (súborné katalógy, online katalógy jednotlivých knižníc),

b) webovské stránky odborných organizácií, konferencií a kongresov, elektronické konferencie,

c) abstrakty a indexy,

d) elektronické knihy (monografie, encyklopédie, slovníky, príručky); elektronické časopisy (vedecké, odborné, populárno-náučné), noviny a agentúrne spravodajstvá,

e) databázy (bibliografické, abstraktové);

► 2. ostatné

a) vládne publikácie,

b) normy, patenty,

c) právne a oficiálne dokumenty,

d) správy z konferencií, prednášky z odborných akcií,

e) štatistiky, odborné dáta špecializovaných odborov.

Elektronické informačné zdroje sa členia podľa dostupnosti na (Boldiš, 2003; Janovská b.r.):

1. **licencované platené zdroje** – dostupné na základe platby za poskytované služby; sú tvorené databázami, odbornými časopismi alebo zborníkmi,

2. **licencované voľne dostupné zdroje** – ide o informácie, ktoré sú sprostredkované užívateľovi bez priamej platby; náklady s užívaním informácií platí organizácia, ktorá vlastní oprávnenie jednotlivé zdroje využívať,

3. **voľne prístupné zdroje** – ponúkajú informácie bez toho, aby ich užívateľ zaplatil; sú poskytované vedeckými inštitúciami ako aj laickou verejnosťou, pri ich využívaní je nutné overenie ich pravdivosti.

K výhodám využívania elektronických informačných zdrojov patria (Boldiš, 2003; Majerová, 2006):

► informácie v elektronickom formáte sú ľahko prenosné; dáta je možné bez väčších problémov rozmnožovať a šíriť, čo v porovnaní s tlačnými dokumentmi nie je jednoduché,

► elektronické zdroje **zrýchľujú komunikačný cyklus vedy** tým, že umožňujú okamžitý prístup k informáciám i z najvzdialenejších zdrojov (možnosť poskytovania EIZ autorizovaným používateľom i z počítačov mimo inštitúcie) a sú k dispozícii 24 hodín denne, 7 dní v týždni; zabezpečená je rýchla dostupnosť plných textov, abstraktov a záznamov v porovnaní s tlačnou verziou, zároveň využiteľná pre všetkých používateľov v inštitúciách,

► v elektronických zdrojoch dochádza ku **komprimácii a zhodnocovaniu informácií**; rôzne databázy štúdií, článkov sprostredkovávajú prístup k informáciám, ktoré pochádzajú z mnohých článkov, kníh, zborníkov; články sú spracované tak, že zhŕňajú veľké množstvo informácií,

► **ekonomická výhodnosť** články publikované v elektronickej podobe sú výrazne lacnejšie, čo je preukázateľné vo výrobných, distribučných nákladoch, ako aj v dostupnejšom prístupe k informáciám,

► **prepojenie na ďalšie EIZ, knižničné katalógy a webové stránky**, vyhľadávanie v indexovaných poliach (napr. podľa autora, názvu, kľúčového výrazu a iné); vyhľadávanie vo všetkých textoch a predplatených dokumentoch naraz,

► ponúkajú **možnosti prehľadávania**, ktoré v prostredí tlačných publikácií nie sú možné; majú jednoduchú tlač a export záznamov

a textov; možnosť zasielania noviniek- tzv. alerts (napr. najnovšie články na dané témy); podrobné štatistiky.

Služby z **elektronických informačných zdrojov** majú aj svoje **nevýhody**:

- ▶ **kvalita ich obsahu** a informácie je často **neistá** a prístup k hodnotným informáciám je často obmedzený reštrikciami a vysokými poplatkami,
- ▶ prechádzať dokument z elektronického zdroja detailne a podrobne je ťažšie, pretože zobrazenie sa realizuje jedine obrazovkou po obrazovke,
- ▶ uchovávanie informácií na tomto type zdroja nie je ešte celkom doriešenou záležitosťou, taktiež obmedzené sú možnosti v oblasti ich povinného výtlačku,
- ▶ používanie elektronických zdrojov vyžaduje istú **zručnosť**, čím sa kladú nároky na používateľa,
- ▶ elektronické zdroje **neprispievajú k sociálnej interakcii** používateľov.

Využívanie **tradičných printových zdrojov** má tiež svoje **obmedzenia**:

- ▶ každý dokument môže byť využitý naraz iba jedným čitateľom,
- ▶ fyzická manipulácia s dokumentom je časovo náročná, požičiavanie dokumentu spôsobuje jeho opotrebovanie, náklady na ochranu sú vysoké,
- ▶ knižnica môže uchovávať len obmedzený počet dokumentov, ktoré používateľov zaujímajú,
- ▶ dlhá distribučná reťaz od autora cez vydavateľa, tlačiareň, distribútora až do knižnice, môže spôsobiť nezáujem o dokument.

Elektronické informačné zdroje združujú informácie do rôznych **typov elektronických informačných zdrojov** (Boldiš, 2003).

1. Informačné databázy vymedzené ako jednotne štruktúrované dáta, ktoré tvoria spoločne s ovládacím softvérom jeden celok. Prvé databázy vznikli koncom 60. rokov 20. storočia ako reakcia na rastúci počet publikácií. Zámerom bolo zachovať prehľad o článkoch, ktoré sa v danom odbore publikujú. Existujú **databázy bibliografické** s informáciami o článkoch, ale bez plného textu článku. Obsahujú bibliografický popis a abstrakt s obsahom a záverom článku. Koncom 80. rokov nastalo zlepšenie komunikačného

prenosu a odstránil sa problém s prenosom plných textov. Začiatkom 90. rokov sa začal mohutne využívať internet ako dominantná počítačová sieť a prišlo k objavovaniu prvých **databáz s plnými textami (fulltextové databázy)**. Okrem bibliografického popisu a abstraktu obsahuje plné znenie príspevku. Nevýhodou využívania tejto databázy je, že dostatočne nepokrýva celé jadro odboru. Týmto spôsobom sa chránia poskytovatelia prestížnych časopisov pred poklesom záujmu o tlačenú verziu periodika. Špecifickým typom databázy je parametrická databáza zameriavajúca sa na časové rady štatistických informácií, rôzne adresáre, ekonomické dáta a hodnotiace správy.

2. Zborníky prinášajú informácie najmä z rôznych konferencií s možnosťou uverejnenia na CD-ROM alebo na webovských stránkach.

3. Elektronické časopisy vznikli na podnet využívania internetu v každodennej praxi, ale i z ekonomických dôvodov.

Elektronické informačné zdroje sú poskytované najmä vzdelávacími inštitúciami (univerzity, vysoké školy), ale aj odbornými knižnicami. Z nich spomenieme aspoň niektoré: CVTI SR, Bratislava; Slovenská pedagogická knižnica, Bratislava; Ústredná knižnica SAV, Bratislava; Štátna vedecká knižnica, Košice; Ústredná knižnica UPJŠ, Košice; Slovenská národná knižnica, Martin; Krajská knižnica K. Kmeťku, Nitra; Štátna vedecká knižnica, Prešov; Verejná knižnica M. Rešetku, Trenčín; Knižnica J. Fándlyho, Trnava. K najdôležitejším databázam v slovenských knižniciach patria Česká národná bibliografia, EBSCO, EZB, ProQuest, Springer Link, Web of Knowledge (Halienová, 2006). Špecificky Ústredná knižnica SAV poskytuje vzdialený prístup k rôznym elektronickým zdrojom cez službu HAN (Hidden Automatic Navigator). Prostredníctvom tejto služby je možné získať prístup k databázam: Psychology and Behavioral Sciences Collection, EBSCO, Wiley online library, ProQuest central, Springer link. Na webovej stránke http://han.savba.sk/nmsamples/_level1.html je kompletný prehľad prístupných databáz. Možnosť pripojenia je cez členskú registráciu v UK SAV prostredníctvom užívateľského mena a hesla. Bližšie informácie o prístupe k službe HAN možno nájsť na webovej adrese http://www.uk.sav.sk/uk_pre_SAV/prvy-krat-v-kniznici/ (UK SAV, 2015).

Jedným z prístupov k elektronickým informačným zdrojom je Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku (NISPEZ). V portfóliu databáz sprístupňovaných prostredníctvom projektu NISPEZ je možné nájsť **plnotextové, bibliografické, citačné a scientometrické** elektronické informačné zdroje. NISPEZ priniesol aj centralizované riešenie

pre zabezpečenie prístupov k širokému portfóliu zahraničných e-zdrojov pre podporu výskumu a vývoja na Slovensku. Všetky e-zdroje v portfóliu projektu pochádzajú od dôveryhodných a svetovo renomovaných vydavateľov. Informácie o projekte sú dostupné na adrese <http://nispez.cvtisr.sk/>. Na tento projekt nadväzuje Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku – prístup k elektronickým informačným zdrojom II (NIZPEZ II) v rámci operačného programu Výskum a vývoj.

Zámerom a strategickým cieľom národného projektu NISPEZ II je spoločne s národným projektom NISPEZ zabezpečiť informačnú podporu vybraných, najkvalitnejších výskumno-vývojových inštitúcií na Slovensku, vrátane poskytovania podporných a súvisiacich aktivít. Prostriedkom tejto podpory je centralizovaný nákup prístupov k najdôležitejším elektronickým informačným zdrojom (EIZ), reflektujúc aktuálnu situáciu v oblasti otvoreného prístupu k informáciám (Open Access) vo svete.

Projekt NISPEZ priniesol prístup k rôznym **svetovým databázam** (porov. Herda, 2012 a-f), pričom ich využívanie je viazané dodržiavaním stanovených podmienok NISPEZu. V rámci akademickej siete Trnavskej univerzity v Trnave sa používatelia projektu NISPEZ-u zaviazali rešpektovať licenčné podmienky na prístup a využívanie EIZ. V dokumente „Všeobecné zmluvné podmienky CVTI SR pre prístup a využívanie elektronických informačných zdrojov v rámci projektu Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku: prístup k elektronickým informačným zdrojom“ sú podrobne a záväzne upravené práva a povinnosti, oprávnenia a záväzky zmluvných strán a ich oprávnených používateľov, ktoré sa týkajú prístupu k EIZ a poskytovania podpory ich využívania.

Vo všeobecnosti platí zákaz sťahovať plné texty pomocou akýchkoľvek robotov či iných programov na automatické a zrýchlené sťahovanie dát. V rámci platných licencií majú používatelia povolené prezeranie, tlačenie alebo uchovávanie plnotextových článkov pre vlastnú potrebu, a to aj v elektronickej forme, ale nepovoľuje sa hromadné sťahovanie dát, ich ďalšia distribúcia či komerčné využívanie. Nerešpektovanie licenčných podmienok môže viesť k zablokovaniu prístupu k EIU.

Existujú rozličné **možnosti prístupu** k databázam EIZ (Herda, 2012b):

- ▶ webová stránka projektu NISPEZ (<http://nispez.cvtisr.sk/>),
- ▶ webové stránky akademických knižníc VŠ a univerzít na Slovensku, ÚK SAV a vybraných vedeckých knižníc,

- ▶ vyhľadávací portál pre vedu a výskum – scientia.sk (<http://scientia.cvtisr.sk/>),
- ▶ využitie webovej stránky (www.webofknowledge.com).

Lokálny prístup

Používateľ môže e-zdroje využívať na počítačoch, ktoré sa fyzicky nachádzajú v študovniach alebo prostredníctvom svojho PC, či iného mobilného zariadenia v iných cez WiFi sieť v rámci budovy CVTI SR. Ak počítač (IP adresa) patrí do preddefinovaného rozsahu a licencie sú k dispozícii, bude okamžite rozpoznáný a prihlásený.

Vzdialený prístup

Používateľ k e-zdrojom môže pristupovať prostredníctvom vzdialeného prístupu – t.j. využívanie EIZ sa v tomto prípade neviaže fyzicky na budovu inštitúcie, ale ich môže využívať napr. z domu, internetovej kaviarne, kancelárie a pod. Vzdialený prístup k e-zdrojom znamená, že používateľ nemusí fyzicky prísť do budovy knižnice, ale môže vyhľadávať v e-zdrojoch a pracovať s nimi v súlade s licenčnými podmienkami a po registrácii z ktoréhokoľvek miesta s prístupom na internet (napr. z domu, internetovej kaviarne, kancelárie a pod.). Podmienky využívania a viac informácií o vzdialenom prístupe k EIZ možno nájsť na webových stránkach jednotlivých inštitúcií, ktoré sú zapojené do projektu NISPEZ.

Scientia.sk – vyhľadávací portál pre vedu a výskum

Hlavnou úlohou portálu je efektívne sprístupniť e-zdroje pre výskum a vývoj. Portál z jedného rozhrania umožňuje paralelne vyhľadávať informácie v rôznorodých e-zdrojoch, ktorých ponuku tvoria voľne prístupné ako aj licencované zdroje všetkých inštitúcií, ktoré sú zapojené do projektu NISPEZ. Používatelia majú k dispozícii aj portál elektronických časopisov. Portál scientia.sk ďalej poskytuje používateľom prostredníctvom linkovacej služby SF efektívny prístup do plnotextových dokumentov, ktorý sú oprávnení využívať. Súčasťou portálu je odporúčacia služba bX, ktorá pre vyhladaný článok vygeneruje zoznam ďalších odporúčaných článkov na základe analýzy využívania článkov ostatnými používateľmi.

4.2 Vybrané elektronické odborné databázy

EBSCO (Elton B. Stephens Company) je organizácia založená v roku 1944 za účelom poskytovania odborných informácií pre akademickú, právnu, vládnu či podnikovú oblasť. EBSCO je viacodborová databáza pozostávajúca zo systému 375 databáz, ktoré zahŕňajú vedecké oblasti ako sú medicína, ekonómia, spoločenské či humanitné vedy.

Obsahom týchto databáz sú najmä **odborné periodiká- časopisy**, ktoré sú v databázach buď v plnom rozsahu (full- textovej podobe) alebo obsahujú len vybrané časti, niektoré strany z článku; **indexované tituly periodík s abstraktmi**, v ktorých nie je dostupný plný text časopisu, ale len jeho citačný index s abstraktom; **e-books** (knihy dostupné na internete), ktoré sú naskenované alebo priamo prepísané do elektronickej podoby, prípadne môžu byť vo forme audioknihy, t. j. knižných nahrávok. Z mnohých EBSCO databáz možno považovať za najrelevantnejšie pre psychológiu nasledovné (EBSCO Industries, 2015):

Academic Search Complete (ASC) – je svetovo najväčšia multidisciplinárna, fulltextová databáza, ktorá obsahuje viac ako 8500 fulltextových periodík;

MEDLINE with full text – táto databáza je obsiahlou databázou zameranou na medicínu, lekárstvo, ošetrovatelstvo a veterinárnu medicínu. Pre psychológiu môže byť významnou v súvislosti s využitím informácií z klinickej oblasti;

PsychARTICLES® – je databáza spravovaná Americkou psychologickou asociáciou a obsahuje veľké množstvo článkov (viac ako 153 000 z viac ako 80 žurnálov) a zahŕňa aj články od EPF (Educational Publishing Foundation) ako aj od CPA (Kanadská psychologická asociácia) a iných partnerských organizácií;

Psychology & Behavioral Sciences Collection – je svetovo najväčšou psychologickou databázou (obsahuje okolo 400 časopisov). Databáza zahŕňa oblasti psychiatrie a psychológie, mentálnych procesov, antropológie.

Návod práce s databázami EBSCO možno nájsť v slovenskom jazyku na tomto internetovom odkaze: <http://support.ebscohost.com/training/lang/sk/sk.php>.

Multidisciplinárna databáza ProQuest Central združuje 30 najviac používaných databáz z 160 tematických oblastí, čím vytvára mohutný ucelený výskumný zdroj s viac ako 21 000 titulmi odborných periodík,

denníkov, priemyselných a obchodných správ, profilov obchodných spoločností (Herda, 2012a). Informácie sú k dispozícii cez intuitívnu a výkonnú platformu ProQuest, ktorá umožňuje krížové vyhľadávanie v rámci iných databáz ProQuest, rovnako ako umožňuje vytváranie informačných kanálov RSS, odosielanie upozornení o novom obsahu, Smart Search, linkovanie na plné texty atď. ProQuest ponúka podporu vysokoškolskej komunite od študentov až po pedagógov a výskumných pracovníkov. Študentom zabezpečuje možnosť pracovať s informáciami kdekolvek, kedykoľvek, navzájom spolupracovať a vzájomne tieto informácie zdieľať. Vedci majú príležitosť objavovať nové informácie, rozvíjať svoje bádanie z bohatej zbierky informácií, ktoré vydávajú mnohé vydavateľstvá v rôznych formátoch a typoch dokumentov. Inovatívne technológie ProQuest Central umožňujú stále presnejšie a rýchlejšie vyhľadávanie potrebných informácií, ktoré podporujú výskum a vývoj, ako aj akademické a profesijné úspechy akademikov v danej oblasti.

ProQuest Central je predovšetkým zdrojom komplexných informácií pre výskum, ale aj ako nástroj zefektívňujúci výskum organizovaním digitálnych dokumentov, generovaním bibliografií a citácií, s možnosťami ako si nájsť potenciálnych spolupracovníkov. Užitočnou pomôckou v rámci výskumného procesu je **ProQuest Research Companion**, ktorý napomáha efektívnejšie viesť a spracovať vedecký výskum. Viac ako 80 krátkych videí je usporiadaných do deviatich modulov zodpovedajúcich najčastejším otázkam výskumných pracovníkov, ktoré poskytujú základ a kontext pre vyhľadávanie, vyhodnocovanie a využívanie informácií. Moduly zahŕňajú také témy ako sú „Kde mám začať?“, „Ako sa vyhnúť plagiátorstvu?“, „Aký je najlepší spôsob ako publikovať?“ Tento produkt naviguje pri výskumnom procese a pomáha rozvíjať kritické myslenie, informačnú gramotnosť, princípy písania a výskumné zručnosti. Ďalším produktom je **ProQuest Flow**, ktorý napomáha výskumníkom lepšie spracovať citácie, full-textové dokumenty a získať kontrolu nad výskumným procesom. Vytvorenie účtu je bezplatné na adrese <https://flow.proquest.com/signup/#/enterEmail> – potrebné je použiť e-mailovú adresu s doménou pracoviska (univerzity).

Scopus je multidisciplinárna, bibliografická a scientometrická databáza z produkcie vydavateľstva Elsevier, ktorá patrí medzi najväčšie na svete. Je súčasťou nástroja SciVerse (preto býva označovaný aj ako SciVerse Scopus), čo je spoločná platforma pre ScienceDirect, Scopus a relevantné vedecké webové stránky, podporujúca interoperabilitu a integrované vyhľadávanie

kvalitného obsahu (Herda, 2012b). Databáza ponúka rýchle, jednoduché a komplexné vyhľadávanie vedeckých informácií z oblasti spoločenských, humanitných, ale aj medicíny a technických vied. Zabezpečuje údaje o citovanosti jednotlivých autorov a publikácií. Ponúka analytické nástroje pre sledovanie vývoja citovanosti (jednotlivca, inštitúcie, časopisu) a je zdrojom údajov pre bibliometrické, resp. scientometrické analýzy. Scopus obsahuje 46 miliónov bibliografických záznamov, 25 miliónov záznamov s rokom vydania po roku 1996 (78% z nich zahŕňa referencie), 21 miliónov záznamov s rokom vydania starším ako 1996 (s retrospektívou až do roku 1823), 4,8 miliónov konferenčných príspevkov zo zborníkov a časopisov. Indexuje viac ako 19 500 titulov, 18 500 recenzovaných časopisov (vrátane 1 800 „Open Access“ časopisov), 425 firemných publikácií, 325 knižných sérií, 250 konferenčných zborníkov. SCOPUS slúži najmä vedcom a študentom, pre manažmenty výskumných a vzdelávacích inštitúcií môže byť východiskom pre analýzy zamerané na hodnotenie kvality výskumnej činnosti.

ScienceDirect je plnotextová multidisciplinárna vedecká databáza od spoločnosti Elsevier, ktorá je priebežne aktualizovaná. V súčasnosti obsahuje články z recenzovaných časopisov a kapitoly z kníh z medicíny, techniky, prírodných vied, ekonomiky i spoločenských vied. Užitočnou črtou databázy je sprístupňovanie článkov, ktoré sú ešte len v tlači (Article in press). Slovenské inštitúcie majú prístup k úplným textom časopiseckých článkov v retrospektíve od 1996 (Herda, 2012c). Užitočnou službou je **nastavenie upozornení – alertov**, čo znamená, že systém posiela registrovanému používateľovi e-mailom informácie, že do databázy pribudol nový dokument vyhovujúci vyhľadávacím kritériám používateľa alebo že bolo vydané nové číslo daného časopisu. Služba posielania alertov je výhodná z hľadiska efektívnejšieho využitia času, keďže používateľ nemusí opakovať rovnaké vyhľadávania.

SpringerLink je abstraktová a plnotextová databáza, ktorá umožňuje prístup k článkom z 2251 titulov recenzovaných odborných časopisov a ku 43 613 online knihám vydavateľstva Springer. Plné texty článkov sú prístupné od r. 1997. Databáza zahŕňa rôzne tematické oblasti, prírodné vedy, technické odbory, medicínu a biomedicínu, ekonomické vedy, humanitné aj spoločenské vedy (Herda, 2012d). SpringerLink ponúka PDF náhľady kapitol ekníh, prehliadanie abstraktov, bez toho, aby bolo potrebné opustiť výsledky vyhľadávania, jednoduché filtre pre články Online First a Open Access.

Web of KnowledgeSM je multidisciplinárna bibliografická databáza ponúkajúca prístup k vedeckým informáciám a k nástrojom na analýzu a manažment vyhľadaných informácií. Databáza Web of KnowledgeSM je považovaná za svetovo renomovaný a dôveryhodný informačný zdroj, ktorý nespripustňuje úplné texty dokumentov, ale sekundárne dokumenty a iné bibliografické nástroje, ktoré informujú o primárnych dokumentoch, identifikujú ich a odkazujú na úplný text (Herda, 2012e). Databáza Web of KnowledgeSM prináša informácie o existencii informačných zdrojov príslušných vedných odborov a tém, je i nástrojom na hodnotenie práce vedeckých pracovníkov, časopisov a vedy ako takej. Web of KnowledgeSM sleduje najvýznamnejšie vedecké svetové periodiká a buduje databázu citačných indexov. Priebežne je aktualizovaná profesionálnymi informačnými pracovníkmi v týždňových intervaloch. Pracovným jazykom databázy je angličtina. Databázové produkty na platforme WoK sú k dispozícii na adrese <http://isiknowledge.com>.

Web of KnowledgeSM integruje nasledujúce databázy, ktoré možno prehľadávať integrovane, všetky naraz, alebo je možné zvoliť si jednu konkrétnu databázu kliknutím na záložku Select a Database.

- ▶ **Web of Science® (WoS)** – citačné indexy: Science Citation Index Expanded, Social Science Citation Index, Art & Humanities Citation Index a ďalšie.
- ▶ **Current Contents Connect® (CCC)** – multidisciplinárna abstraktová a bibliografická databáza poskytujúca prístup ku kompletným bibliografickým informáciám z viac ako 8800 svetových vedeckých časopisov a viac ako 2000 publikácií.
- ▶ **Journal Citation Reports® (JCR)** – multidisciplinárna databáza slúžiaca ako nástroj na hodnotenie a porovnávanie citovanosti časopisov (impact factor), zoznam najcitovanejších časopisov podľa vedných disciplín. Pre edície Science Edition a Social Sciences Edition sprístupňuje údaje o časopisoch napr. Impac Factor, počet citácií, citované, citujúce časopisy. Sleduje asi 10 000 časopisov a konferenčných zborníkov s retrospektívou od roku 2000.
- ▶ **Essential Science IndicatorsSM (ESI)** – multidisciplinárna, scientometrická databáza je analytickým nástrojom poskytujúcim údaje na hodnotenie vedcov, inštitúcií, krajín a časopisov.

Databáza Web of KnowledgeSM prináša 23 000 časopisov, 110 000 zborníkov, viac ako 100 rokov retrospektívnych súborov, 700 miliónov citovaných

odkazov, 23 000 000 patentov, 250+ produktových kategórií a vyše 40 miliónov zdrojových záznamov.

Slovenský manuál pre orientáciu a manipuláciu v databáze WOKSM vznikol ako súčasť projektu „Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja na Slovensku – prístup k elektronickým informačným zdrojom (NISPEZ)“, možno ho nájsť na internete pod odkazom: http://nispez.cvtisr.sk/userfiles/file/Aktivita%201.1/manualy_EIZ/WOK_final.pdf.

Web of Science® (ďalej WoS) je multidisciplinárna databáza obsahujúca bibliografické údaje, vrátane autorských abstraktov, citácie prác z celého sveta a sprostredkovanie prístupu k úplným textom. WoS slúži aj ako analytický nástroj umožňujúci zistiť **citačný index**, ktorý vyjadruje, aký ohlas autora práca vzbudila vo vedeckej komunite. Databáza je aktualizovaná týždenne. Slovenské inštitúcie majú zabezpečený prístup k WoS v retrospektíve od roku 1985.

Web of Science pozostáva z **9 citačných databáz**:

- ▶ Science Citation Index Expanded® (SCI) – pokrýva disciplíny z oblasti vedy, techniky a technológií,
- ▶ Social Sciences Citation Index® (SSCI) – indexuje renomované časopisy v oblasti spoločenských vied,
- ▶ Arts & Humanities Citation Index® (AHCI) – indexuje renomované časopisy z oblasti humanitných vied a zahŕňa aj relevantné záznamy z individuálne vybraných spoločenskovedných časopisov,
- ▶ Conference Proceedings Citation Index – Science (CPCI-S); Conference Proceedings; Citation Index – Social Science & Humanities (CPCI-SSH),
- ▶ Book Citation Index – Science (BKCI-S), Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH),
- ▶ Current Chemical Reactions®, Index Chemicus®.

Conference Proceedings poskytuje prístup k bibliografickým informáciám a abstraktom príspevkov, ktoré boli prednesené na prestížnych medzinárodných konferenciách, sympóziách, seminároch venovaných rôznym vedným oblastiam.

Web of Science ponúka štandardné vyhľadávanie spoločné pre všetky databázy, vyhľadávanie v jednotlivých databázach, ale i vyhľadávanie podľa autorov (Author Finder), vyhľadávanie citácií (Cited Reference Search) a pokročilé vyhľadávanie (Advanced Search).

Wiley Online Library predstavuje jednu z najväčších celosvetových multidisciplinárnych kolekcíí online zdrojov, ktorá pokrýva vedné odbory ako veda o živote, veda o zdraví a fyzikálne vedy, spoločenské vedy a humanitné vedy. Ponúka integrovaný prístup do viac ako 4 miliónov článkov z 1500 časopisov, a to najmä do 10 000 on line kníh a do stoviek citovaných diel, laboratórnych protokolov a databáz. Vďaka presne definovanému a jednoduchému rozhraniu tieto online služby poskytujú jednoduchú intuitívnu navigáciu zdokonalenú o rozšírené funkcionality a rozsah personalizácie spolu s možnosťami nastavenia služby alert (Herda, 2012f).

Kontrolné otázky

- ▶ Charakterizujte pojem elektronický informačný zdroj.
- ▶ Uvedte vymedzenie elektronických informačných zdrojov podľa dostupnosti.
- ▶ Aké sú výhody využívania elektronických informačných zdrojov?
- ▶ Ktoré sú základné obmedzenia používania tradičných printových zdrojov?
- ▶ Ktoré sú základné typy elektronických informačných zdrojov?
- ▶ Aké sú ciele projektu NISPEZ?
- ▶ Aké sú možnosti prístupu k databázam elektronických informačných zdrojov?
- ▶ Vysvetlite špecifiká parametrickej databázy.

5 Formálna stránka úpravy záverečných/kvalifikačných prác

K základným požiadavkám záverečných/kvalifikačných prác patrí formálna a grafická úprava odborného textu. Vypovedá o technickej zručnosti autora a napomáha k prehľadneniu a orientácii čitateľa v texte.

Písmo dáva záverečným/kvalifikačným prácam určitú štruktúru a formu. **Písmo** je charakteristické súborom písmen, číslic, symbolov a interpunkčných znamienok s charakteristickým vzhľadom (napr. Times New Roman, Courier, Arial a pod.), pričom znaky sú jednotlivé písmená, medzery, interpunkčné znamienka, čísla a symboly (Katuščák, 2004). Znaky písma využitého pri písaní prác musia byť zreteľne ohraničené, ostré, dobre čitateľné. Vhodným typom písma na písanie záverečných/kvalifikačných prác je **Times New Roman**, neodporúča sa používať ozdobné typy písma, atypické, ťažšie čitateľné. Na zvýraznenie niektorých slov, slovných spojení môže autor využiť **bold** alebo **kurzív**. V záverečných/kvalifikačných prácach sa odporúča využiť **veľkosť písma 12 bodov**, pričom sa zachováva jednotnosť v celej práci. Odporúča sa **riadkovanie 1,5**, okrem obalu, titulného listu a abstraktu, kde je riadkovanie 1. Záverečné/kvalifikačné práce sa píšú spravidla **v štátnom jazyku**, v **prvej osobe množného čísla v minulom čase**. So súhlasom univerzity alebo fakulty môžu byť práce napísané a obhajované aj v inom ako štátnom jazyku. Kresby, tabuľky, schémy, grafy môžu byť čiernobiele alebo možno využiť farebné prevedenie, dôležitá je kvalita tlačiarne. Tlač práce by mala byť zabezpečená farebnou atramentovou alebo laserovou tlačiarňou. Hotové práce sa tlačia na **papier formátu A4 (210 mm x 297 mm)**. Papier musí byť biely, nepriehľadný a hladký (nelesklý), aby umožnil kvalitnú tlač. Odporúčaná gramáž papiera je 80 g/m². Záverečné/kvalifikačné práce sa vždy tlačia na jednu stranu listu. Farebné listy na písanie a tlačenie odborného textu sú považované za nevhodné.

Rozsah záverečných/kvalifikačných prác sa riadi **zásadou primeranosti** a mal by zodpovedať účelu a obsahu. Snahou autora je koncentrovane, odborne vyjadriť a kriticky zhodnotiť vlastné myšlienky, poznatky

a výsledky výskumu. Rozsah záverečných/kvalifikačných prác je určený počtom normalizovaných strán, ktorý má 30 riadkov so 60 údermi v jednom riadku (1800 znakov). Odporúčaný rozsah bakalárskych prác je 54 000 až 72 000 znakov vrátane medzier, t.j. 30 až 40 normovaných strán; diplomových prác 90 000 až 126 000 znakov, t.j. 50 – 70 strán; rigorózných prác 126 000 znakov až 180 000 znakov, t.j. 70 – 100 strán; dizertačných prác 144 000 až 216 000 znakov, t.j. 80 až 120 strán. Pri písaní na počítači sa nedá presne dodržať počet znakov v jednom riadku a nie je možná ani presná úprava na normalizovanú stranu. V prácach sa vyžaduje dodržať počet zobrazených znakov vrátane medzier vzhľadom na typ záverečných/kvalifikačných prác. Za počítané znaky sa pokladajú všetky znaky abecedy, čísla, symboly, ktoré budú vytlačené. Počet strán práce závisí od viacerých okolností, od vzhľadu strany, okrajov, veľkosti písma, riadkovania, členenia textu, umiestnenia a veľkosti tabuliek, ilustrácií, grafov, obrázkov a pod. Skutočný počet strán nie je rozhodujúcim kritériom rozsahu práce, ale počet zobrazených znakov vrátane medzier. Do rozsahu práce sa **počítajú znaky** v úvode, hlavnom texte, zozname použitej literatúry, **nepočítajú sa** znaky v úvodných textoch (obálka, titulný list, abstrakt, obsah, zoznam tabuliek a ilustrácií, zoznam skratiek a značiek), ani znaky prílohách a v koncovnej časti (sprievodný materiál).

V záverečných/kvalifikačných prácach je dôležité dbať na **nastavenie strany** tak, aby sa práce dali zviazať a pohodlne čítať. Okraje prác je nutné nastaviť vzhľadom na tlač prác. Najmä ľavý okraj strany nastaviť na väčšiu šírku, pretože treba rátať s priestorom potrebným na príslušný druh väzby.

Prehľadnosť v jednotlivých prácach je zabezpečovaná prostredníctvom **odsadzovania textu**. Odsek v textovom zobrazení znamená tú časť, ktorá sa skladá z viacerých viet súvislého textu. Jednotlivé myšlienky sa oddeľujú od seba odstavcami, pričom medzi odstavcami sa nevynecháva riadok, text sa píše súvisle. Začiatky jednotlivých odsekov sa píšú tzv. odsadzovaním pomocou **tabelátora s veľkosťou 0,6 cm** od kraja v prvom riadku. Text prác sa zarovnáva do bloku podľa okraja. Nadpis prvej úrovne hierarchie – kapitoly i druhej úrovne hierarchie – podkapitoly, prípadne ďalšie úrovne podkapitol sa zarovnávajú k ľavému okraju prác. Za každý nadpis, podnadpis sa vloží prázdny riadok.

Tabuľka č. 6 Nastavenie vzhľadu stránky pri záverečných/kvalifikačných prácach

Okraje	horný	2,5 cm od hornej hrany listu papiera
	dolný	2,5 cm od dolnej hrany listu papiera
	ľavý (vnútorný)	3,5 cm od ľavej hrany listu papiera
	pravý (vonkajší)	2 cm od pravej hrany listu papiera
Záhlavie	hore	2 cm od hornej hrany listu papiera
Päta	dole	2 cm od dolnej hrany listu papiera

Súčasťou záverečných/kvalifikačných prác je číslovanie kapitol, podkapitol. Zmyslom číslovania je sprehľadniť text a uľahčiť orientáciu čitateľovi v texte. Číslovanie slúži na logické usporiadanie textu, jeho jednotlivých častí a na hierarchizáciu myšlienok (Meško a kol., 2004). Hlavná časť prác sa člení na niekoľko častí prvej úrovne hierarchie – kapitoly, a niekoľko podčastí druhej úrovne hierarchie – podkapitoly. V prácach možno využiť aj viacúrovňovú hierarchiu. Na číslovanie jednotlivých častí prác sa používajú **arabské číslice**. Časti prác prvej, druhej a ďalšej úrovne hierarchie sa číslojú priebežne začínajúc číslom 1 (jeden). Toto prvé číslo sa opakuje na začiatku čísla každej časti v rámci danej kapitoly. Číslo „0“ (nula) sa na číslovanie v prácach nevyužíva. Za samostatným číslom kapitoly sa bodka nedáva, na druhej úrovni a ďalších úrovniach sa oddeľuje bodkou, za posledné číslo sa bodka nekladie. Časti prác abstrakt, zoznam tabuliek a ilustrácií, zoznam skratiek a značiek, úvod, obsah, záver, zoznam použitej literatúry sa **neočíslovávajú**. Jednotlivé časti prác abstrakt, zoznam tabuliek a ilustrácií, zoznam skratiek a značiek, obsah, úvod, časti prvej úrovne hierarchie (kapitoly), záver, zoznam použitej literatúry sa začínajú písať vždy na novej strane listu.

Príklad

Nesprávne

0. Obsah

1. Abstrakt

2. Zoznam grafov a tabuliek

3. Zoznam skratiek a symbolov
4. Úvod
5. Význam hodnôt v psychológii
 5. 1. Chápanie hodnôt ako psychologického javu
 5. 2. Špecifickosť hodnôt v logoterapeutickom ponímaní
 5. 2. 1. V. E. Frankl a jeho prístup k hodnotám
 5. 2. 2. Význam hodnôt v diele K. Popielskeho
6. Záver
7. Zoznam použitej literatúry

Správne

Obsah

ÚVOD

1 VÝZNAM HODNÔT V PSYCHOLÓGII

1. 1 Chápanie hodnôt ako psychologického javu
1. 2 Špecifickosť hodnôt v logoterapeutickom ponímaní
 1. 2. 1 V. E. Frankl a jeho prístup k hodnotám
 1. 2. 2 Význam hodnôt v diele K. Popielskeho

6. ZÁVER

7. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Strany záverečných/kvalifikačných prác sa číslojú nepretržite rovnako arabskými číslicami. Číslo strany je umiestnené **v dolnej časti (päta) v strede alebo na vonkajšom okraji strany**. Strany sa číslojú rovnakým typom písma a rovnakou veľkosťou ako je napísaný hlavný text prác. Číslo strany majú byť rovnako veľké ako písmo textu. Medzi číslom strany dole a posledným riadkom textu má byť najmenej 12 bodov.

Číslovanie sa začína na druhom liste, nakoľko titulná strana sa počíta do stránkovania, ale číslo sa na ňu nepíše. Každá nasledujúca strana, resp. list sa označí číslom strany, resp. listu. Jednostranná tlač práce je považovaná za štandard, pričom v skutočnosti ide o číslovanie listov a nie strán. Pri jednostrannej tlači sa číslojú len strany, na ktorých je text.

Číslovanie strán jednotlivých častí záverečných/ kvalifikačných prác má svoje špecifiká. Obálka sa do stránkovania nepočíta. Titulný list sa počíta do stránkovania, ale čísla stránok sa na ňom nepíšu, nezobrazujú. Časti prác ako abstrakt, zoznam tabuliek a ilustrácií, zoznam skratiek a značiek, obsah, úvod, hlavná časť práce, záver, zoznam použitej literatúry sa

do stránkovania počítajú. Prílohy sa stránkujú priebežne ako súčasť textu, sú označené **veľkými písmenami abecedy** (napr. Príloha A, Príloha B atď.).

Pri písaní záverečných/ kvalifikačných prác možno využiť tieto praktické **odporúčania** (Meško a kol., 2004):

- ▶ vyvarovať sa používaniu klávesnice Enter na konci riadku v rámci odstavca, používať ju len na konci odstavca,
- ▶ nikdy nepoužívať klávesu Enter na vloženie prázdneho riadku alebo viacerých prázdnych riadkov pred názov alebo za názov kapitoly či podkapitoly,
- ▶ nepoužívať ručné delenie slov na konci riadku,
- ▶ na vytváranie stĺpcov nikdy nepoužívať medzerníky, použiť buď tabulátor alebo vložiť tabuľku do textu a do nej vpísať príslušné hodnoty,
- ▶ na úpravu práce používať automatické nastavenia, ktoré slúžia na formátovanie štýlov jazyka, odstavcov, písma, číslovania, ohraničenia; prostredníctvom nastavenia možno ľahko a rýchlo robiť automatické celostné zmeny a dosiahnuť prehľadnú, adekvátnu úpravu,
- ▶ práca musí byť vo výslednej podobe pripravená a upravená vo forme tlače tak, aby bola dobre čitateľná okom bez použitia špeciálnej techniky.

Formálna úprava prác vychádza zo Smernice rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 zo štandardov (a) STN 01 6910: 1999. Pravidlá písania a úpravy písomností, (b) STN ISO 2145: 1997. Dokumentácia. Číslovanie oddielov a pododdielov písaných dokumentov, (c) STN ISO 690: 1998. Dokumentácia – Bibliografické odkazy – Obsah, forma a štruktúra, (d) STN ISO 690-2: 2001. Informácie a dokumentácia. Bibliografické citácie. Časť 2: Elektronické dokumenty alebo ich časti, (e) STN ISO 214: 1998. Dokumentácia. Abstrakty (referáty) pre publikácie a dokumentáciu.

Kontrolné otázky

- ▶ Aký je účel číslovania jednotlivých kapitol?
- ▶ Ktoré strany v záverečných/kvalifikačných prácach sa neočíslávajú?
- ▶ Ktoré časti prác sa nepočítajú do rozsahu záverečných/kvalifikačných prác?
- ▶ Ako sa označujú prílohy v záverečných/kvalifikačných prácach?

6 Kritériá hodnotenia a komunikačné zručnosti pri prezentácii záverečných/kvalifikačných prác

6.1 Priebeh obhajoby a vybrané kritériá hodnotenia záverečných/kvalifikačných prác

Obhajoba záverečných/kvalifikačných prác sa koná pred komisiou pre štátne skúšky, ktorú vymenováva dekan fakulty. Vlastná obhajoba má svoj štandardný priebeh. Predseda komisie otvorí štátne skúšky a privíta členov komisie, študentov a všetkých prítomných. Obhajoba prác je verejnou udalosťou na akademickej pôde, preto sa jej môže ktokoľvek zúčastniť. Po úvodnej časti autor záverečnej práce predstaví svoju prácu, objasní výber témy, hlavné teoretické východiská, cieľ práce, metodologickú a metodickú stránku práce, predstaví výskumné zistenia, poukáže na teoretický, metodologický a aplikačný prínos danej práce. Čas vyhradený na prezentáciu práce je stanovený komisiou. Po prezentácii práce oboznámi so svojím hodnotením komisiu najskôr školiteľ, následne oponent práce. Následne autor práce odpovedá na pripomienky a otázky uvedené v posudkoch. Odpoveď na otázky si môže kandidát pripraviť formou prezentácie v powerpointe alebo inom programe. Predseda komisie otvorí diskusiu členov komisie k predloženej práci. V ďalšej časti nastupuje rozprava, v ktorej autor práce diskutuje, odpovedá na otázky a pripomienky členov komisie. Preukazuje do akej hĺbky je zorientovaný a edukovaný v danej problematike, prejavuje samostatné a tvorivé myslenie a schopnosť pohotovo reagovať na otázky zo strany komisie. V tejto časti možno viesť polemiku o sporných, limitujúcich častiach práce. Na záver komisia hlasuje o klasifikácii práce v neverejnej časti zasadnutia.

Záverečné/kvalifikačné práce sú posudzované podľa 4 vybraných **oblastí hodnotenia kvality prác**.

1. Výber témy a proporcionálna práca. Práce sú hodnotené z hľadiska originality a aktuálnosti výberu témy. Názov prác musí byť zosúladený s obsahom. Práce majú byť proporcionálne členené, jednotlivé kapitoly by mali logicky na seba nadväzovať.

2. Práca s literatúrou. V prácach sa hodnotí využitie domácich a zahraničných informačných zdrojov, ich množstvo, variabilita, aktuálnosť a vhodnosť ich použitia. Odporúča sa využiť najnovšie poznatky a výsledky výskumov z vedeckých časopisov a konferencií.

3. Celková úroveň spracovania prác.

a) Teoretické rozpracovanie – zahŕňa vymedzenie nosných pojmov, komplexnosť rozpracovania, systematickosť usporiadania a tvorivé využívanie poznatkov. V prácach je hodnotená zrozumiteľnosť, výstižnosť, hutnosť a precíznosť textu. Teoretické rozpracovanie je východiskom pre formuláciu výskumného problému.

b) Výskumné rozpracovanie – zahŕňa hodnotenie formulácie cieľa a výskumného problému, výskumných otázok a hypotéz. Zameriava sa na metodologickú a metodickú časť výskumu, popis výskumného súboru, typ výskumu (kvalitatívny, kvantitatívny), výber metodík. Podstatnou súčasťou hodnotenia prác je štatistické spracovanie údajov, interpretácia výsledkov výskumu. Dôležitou časťou prác je diskusia, v ktorej sa hodnotí interpretácia z pohľadu rozpracovaného teoretického zázemia, komparácia a konfrontácia s doterajšími poznatkami, prínos a obmedzenia výskumu, námety pre ďalší výskum, implikácie pre teóriu a prax, úroveň záverečných zovšeobecnení a aplikácií.

4. Formálne prevedenie. Práce musia obsahovať požadovaný rozsah podľa typu záverečných/kvalifikačných prác. Z hľadiska formálnych kritérií je hodnotené členenie prác, úprava (formát, riadkovanie, číslovanie strán, tabuliek a grafov, číslovanie jednotlivých častí), spôsob citovania, presnosť a kompletnosť bibliografických údajov, grafická úprava, jazyková stránka prác (štylizácia, gramatika, interpunkcia).

Do kritérií hodnotenia záverečných/kvalifikačných prác (Meško a kol., 2004) patrí nielen vecnosť a relevantnosť informácií, ale i verbálna a neverbálna stránka prezentácie prác.

6.2 Verbálna stránka komunikácie pri prezentácii záverečných/kvalifikačných prác

Pri obhajobe prác ide o informatívny prejav, v ktorom sa snaží autor odovzdať poznatky, výskumné zistenia. Určenie **cieľa prezentácie** je zásadou záležitosťou (Špačková, 206), umožňuje hovoriť plynule a systematicky,

napomáha určiť body osnovy, vybrať presvedčivé a podstatné fakty a vylúčiť nepodstatné informácie. Pri určovaní jednotlivých bodov osnovy prezentácie platí zásada “čo cieľu nepomáha, škodí“. Odporúča sa cieľ si napísať na kartičku a vždy pri príprave ak príde nápad je vhodné ho konfrontovať so stanoveným cieľom prezentácie. Určenie cieľa prejavu, má pre stavbu prezentácie pevný základ. Štruktúra prezentácie je dôležitá, umožňuje autorovi postupovať logicky a dodržiavať časovú dotáciu.

Úvodné slová prezentácie by mali pozitívne inšpirovať, motivovať poslucháča k zvýšenej pozornosti, nie je potrebné im venovať viac ako 10% celkového času (Lengyelová, 1998). Vhodné je začať pozdravom a oslovením komisie, publika, potom uviesť názov a cieľ práce.

Príklad

Dobrý deň vážený predseda/predsedačka komisie, vážení členovia komisie. Dovoľte mi predstaviť Vám našu prácu s témou (uvedie sa názov záverečnej práce), napr. Kyberšikanovanie v období adolescencie v súvislosti so sebahodnotením. Cieľom práce je poukázať na rôzne spôsoby kyberšikanovanie obetí prostredníctvom emailu, mobilného telefónu, chatu, facebooku. Zároveň poukázať na súvislosti u obetí medzi spôsobmi kyberšikanovania a úrovňou sebahodnotenia.

V úvode by sa mal autor vyhnúť prázdny slová kvôli vlastnému naštartovaniu a predstúpiť pred komisiu s logicky vystavanými myšlienkami, pomocou ktorých ich vtiahne do problematiky. Úvodné slová sa odporúčajú naučiť naspamäť, ďalšie časti nie je vhodné učiť sa doslovne, ale len kľúčové body. Následne autor prednesie hlavný obsah práce. Dôležitou súčasťou prezentácie je pozitívny postoj prednášajúceho k téme. Auditórium by malo cítiť, že autor prednáša z vlastného rozhodnutia, očakáva sa zaujatie a zanieťenie pre danú problematiku, ktorá je predmetom obhajoby a výsledkom predchádzajúceho štúdia. V rámci prezentácie je vhodné aspoň podstatné časti prezentácie mať prehľadne napísané, konkrétne hlavné body, začiatok a záver práce, definície, dôležité fakty a čísla. Prednášateľ sa má vyjadrovať zreteľne, s dobrou artikuláciou a správnou štylizáciou. V závere prezentácie sa odporúča uviesť limity výskumu, spolu s poukázaním na pozitívny prínos práce a odporúčaniami pre ďalšie

možnosti výskumu v danej oblasti. Počas prezentácie je vhodné sa vyhnúť nevhodnému používaniu príliš sofistikovaných vyjadrení, žargónu či vkladať vtipné poznámky, ale skôr sa opierať o prednáškové a prezentačné techniky. Ak prednášajúci nedokáže niektoré myšlienky vyjadriť zrozumiteľne, jasne, je vhodnejšie tieto časti vynechať. V rámci prezentácie sa neodporúča vyslovovať kritické pripomienky alebo sa ospravedlňovať. Nie je žiaduce, ak prednášajúci od začiatku do konca prezentácie má sklonenú hlavu nad pripravený text, nakoľko to pôsobí neprofesionálne.

Vlastnú prezentáciu práce sa odporúča si skúšať nahlas. V hovorenej prezentácii zohráva hlavnú úlohu vyslovené slovo. Prednášajúci by mal vedieť **modulovať** svoj **hlas**, pretože je dôležité nielen to, čo povie, ale aj ako to povie, t.j. správna intonácia. **Nacvičovanie prezentácie** je praktický proces, v priebehu ktorého sa verbálne spracovávajú podnety a vytvára sa priestor pre uvažovanie ako odovzdať poznatky poslucháčom, t.j. členom komisie. Prezentujúci by sa mal naučiť zvládnuť stres, trému a správnu výslovnosť (melódia a striedanie hlasitosti prejavu, tón hlasu). Na zvládnutie trémy sa odporúča používať počas nácviku zrkadlo a samotný prednes. Stres možno redukovať aj krátkymi relaxáciami alebo dychovými cvičeniami, pričom primeraná nervozita je prirodzená a zdravá. Celý proces možno realizovať v troch fázach (Špačková, 2006): (a) **tvorivá fáza** – platí pre izolovaný nácvik jednotlivých častí prezentácie (úvod, teoretické vymedzenie problematiky, výskumný problém, metodologické a metodické aspekty práce, výsledky výskumu, diskusia, záver), v rámci ktorej vyslovujeme svoje myšlienky a ukladáme ich do pamäti; (b) **fáza opakovania** – v nej sa spájajú jednotlivé časti prezentácie tak, aby sa seba logicky nadväzovali; v tejto fáze je dôležité sledovať prechody medzi myšlienkovými blokmi; (c) **predpriemera** – odporúča sa nájsť si človeka, ktorý by si vypočul prezentáciu a poskytoval by laické pripomienky pred samotnou prezentáciou. Skúsenosť získaná z nácviku môže byť niekedy nepríjemná, ale má svoj zmysel a význam. Takáto prezentácia je časovo o 15-25% kratšia ako reálna prezentácia, nakoľko nie je prítomná tréma ako pri skutočnej prezentácii. Niektorí prednášajúci využívajú nahrávanie na audio alebo video a potom ich opakovane korigujú do výslednej podoby (Meško a kol., 2004; Špačková, 2006).

Po formálnej stránke by prezentácia mala obsahovať 8-10 slaidov pri bakalárskej práci, 10-12 slaidov pri diplomovej práci, 12-14 slaidov pri rigoróznejšej práci a 13-15 slaidov pri dizertačnej práci. V prezentácii

na každom slaide je nutné vybrať maximálne **päť, šesť bodov** a na tie sa zamerať. Týmto spôsobom prezentácia dostane jasné zameranie. Jednoduchosť v prezentácii neznamená povrchnosť, vybrané body prezentácie je možné detailne odborne rozoberať, odporúča sa **na jednu minútu prejavu jeden slaid**. Optimálna rýchlosť prednesu je približne 100 slov za minútu. Táto rýchlosť spolu s mikroprestávkami umožní auditóriu spracovať prezentované údaje a prednášajúcemu nahliadnuť na priesvitku, graf či obrázok. Dôležitou súčasťou powerpointovej prezentácie je veľkosť písma na 20 bodov, pre nadpisy 40 bodov, tiež zabezpečiť kontrast písma a pozadia. Kľúčové pojmy prezentácie uvádzať zľava doprava. Jednotlivé body prezentácie je možné pre prehľadnosť aj očíslovať.

6.3 Neverbálna komunikácia v rámci prezentácie záverečných/kvalifikačných prác

V rámci obhajoby záverečných/kvalifikačných prác podstatnú časť informácií autor prednáša neverbálnou komunikáciou, svojím vzhľadom, oblečením, postojom, gestikuláciou a mimikou. Prednášajúci by nemal podceňovať svoj vzhľad a úpravu, mal by rešpektovať spoločenský protokol a nezabúdať na efekt prvého dojmu. Pri samotnej prezentácii odporúča sa z pohľadu diváka **stáť vľavo od plátna**, nedotýkať sa plátna pri vysvetľovaní, nehľadieť na plátno pri hovorení, ale očami kontaktovať poslucháčov. Je neslušné otočiť sa chrbtom, skrývať sa za rečnícky pult, stáť tesne pri stene alebo pri premietacej ploche a doslovne čítať text z vlastnej premietanej prezentácie. Laserové ukazovadlo použiť, len keď sa ukazuje zložitá schéma alebo graf a nevstupovať do svetla dataprojektora. Počas prezentácie je vhodné udržiavať **vizuálny kontakt** s členmi komisie, nemá sa sústrediť len na jedného člena komisie. Zrakový kontakt s jednou osobou by nemal trvať dlhšie ako 5 sekúnd. Autor počas prednášania by mal mať primeranú **gestikuláciu**, mal by kontrolovať pohyby rúk, avšak nemal by byť chladný, čo si vyžaduje dlhodobé skúsenosti. Podľa Lengyelovej (1998) gestá majú aj sekundárny význam napomáhajú k uvoľneniu nahromadenej tenzie, psychicky ho uvoľňujú a zbavujú trémy. Rovnako autor by mal dokázať kontrolovať spontánne prejavy ako oblizovanie či hryzenie si pier, vyplazovanie jazyka alebo prskanie slín pri energetickej reči. Počas prezentácie je dôležitá aj **mimika**, výraz tváre. Odporúča sa nacvičiť

primeranú mieru úsmevu a kontrolovať negatívne emócie (Meško a kol., 2004; Špačková, 2006). Neverbálna komunikácia je poslucháčom často akceptovaná ako vierohodnejšia v porovnaní s verbálnou komunikáciou (Kohout, 2002). Prezentujúci by sa mal vždy snažiť kultivovať neverbálnu komunikáciu, nakoľko sila slova umocňuje alebo naopak ruší až likviduje.

Kontrolné otázky

- ▶ Ktoré sú hlavné oblasti hodnotenia kvality záverečných/kvalifikačných prác?
- ▶ Aký význam má stanovenie cieľa prezentácie?
- ▶ Ako možno redukovať stres pred prezentáciou záverečnej/kvalifikačnej práce?

7 Širšie využitie záverečných/kvalifikačných prác

Odobzдание a obhájenie záverečných prác je jednou z podmienok získania vysokoškolského vzdelania. Práve obligátny charakter mení prácu v očiach mnohých študentov na negatívne hodnotenú úlohu. Jej odobzдание považujú za „nutné zlo“ a počas obdobia prípravy často prežívajú strach, znechutenie a neistotu. Cieľom tejto kapitoly je preskúmanie významu a hodnoty záverečných a kvalifikačných prác z rôznych perspektív a navrhnutie prístupov, ktoré môžu uľahčiť jej prípravu.

Na úvod bude **venovaná pozornosť motivačným faktorom v súvislosti s prípravou záverečných/kvalifikačných prác**. Ako sme už vyššie uviedli, je nevhodné, ak sa študent púšťa do prípravy práce len preto, lebo „musí“. Situácia je priaznivejšia, ak sú pridružené i iné motivačné činitele. Jedným z nich by mal byť **záujem**. Odporúča sa vybrať si takú tému záverečnej/kvalifikačnej práce, ktorá je pre študenta príťažlivá a má k nej určitý vzťah. Príprava záverečnej/kvalifikačnej práce vyžaduje od študenta investície rôzneho druhu. Pozitívny postoj k práci sa posilní, ak študent vie, že svoj čas a energiu venuje niečomu, čo je pre neho dôležité a hodnotné. V danom prípade si váži i dlhodobé obdobie prípravy práce a nesústredí sa iba na výsledok činnosti.

Ďalším motivačným činiteľom môže byť **tvorba hodnoty**. Záverečné/kvalifikačné práce sú hodnotné z viacerých hľadísk. Pri dodržaní metodologických zásad je možné hovoriť o vedeckej hodnote. Jednou z úloh záverečných/kvalifikačných prác by malo byť práve uspokojenie vedeckej zvedavosti, kde práca je prostriedkom samostatného vedeckého objavovania. Pre väčšinu absolventov je to, žiaľ, posledná možnosť, kedy sa môžu venovať danej činnosti. Prirodzená zvedavosť o odhaľovanie vzájomných súvislostí a príčin vedeckou cestou sa totiž pri množstve pracovných a osobných povinností spravidla posúva do pozadia. Práve z daného dôvodu by sa malo prihliadať na prípravu záverečnej/kvalifikačnej práce ako na hodnotnú príležitosť, kedy sa vymedzí čas na tvorbu niečoho, čomu sa človek možno už nikdy nebude venovať. V prípade snahy o analýzu, syntézu a zhodnotenie

literárnych podkladov narastá tiež informačná hodnota práce. Môže predstavovať zdroj zaujímavých, inšpirujúcich a užitočných informácií. Dobrá práca má i aplikačnú hodnotu a môže prispievať k tvorbe praktických opatrení meniacich rôzne okolnosti života. Je zrejmé že vedecká, informačná a aplikačná hodnota záverečných/kvalifikačných prác je veľmi variabilná, ale v každej obhájenej práci je možné identifikovať aspoň niektorú z nich.

Aj v prípade, keď študent nie je vedecky orientovaný, je možné najst vhodný motivačný faktor v podobe **prípravy pre prax**. Po skončení vysokoškolského štúdia spravidla hľadá absolvent uplatnenie v pracovnej sfére. Ide asi o najväčšiu skúšku vedomostí získaných počas štúdia, nakoľko viacero teoretických poznatkov sa má pretaviť do riešenia praktických problémov. Podobný proces sa uplatňuje aj pri príprave záverečnej/kvalifikačnej práce. Pri tvorbe záverečnej/kvalifikačnej práce je tiež potrebné si vymedziť problém, ktorý čaká na riešenie. Podobne je nutné sformulovať hypotézy riešenia a hľadať spôsoby a prostriedky ich overenia. Výsledky pokusov o riešenie je nutné vyhodnotiť a vyvodiť dôsledky pre budúcnosť. Ak sa študent počas prípravy záverečných/kvalifikačných prác naučil napláňovať etapy riešenia problémov a osvojil si pravidlá overovania hypotetických domnienok, je pravdepodobné, že pri analogickom transfere zručností na praktické pracovné problémy ich bude môcť zužitkovať.

Stretávame sa i so študentmi, ktorí sa napriek dlhoročným investíciám do vzdelania nezaujímajú o vyštudovaný odbor a ich hlavným motivačným faktorom pre štúdium je získanie vysokoškolského titulu. Napriek tomu, že sa jedná o ľahostajný postoj k vedomostiam ponúkaným vysokou školou veríme, že príprava záverečnej/kvalifikačnej práce môže byť prínosná i v tomto prípade. Motivačným činiteľom by tu mal byť **osobnostný rast**. Príprava práce predstavuje problémovú situáciu, ktorá čaká na riešenie a vyžaduje od študenta uplatnenie si rôznych stratégií. Hľadanie a výber vhodných postupov môže pomôcť študentovi v objasnení si hodnôt, ktorými sa riadi v životných situáciách rôzneho druhu. Príprava záverečnej/kvalifikačnej práce pomocou vlastných zdrojov prináša pocit úspechu a v prípade kvalitnej práce i uznanie okolia. Je možné, že tieto pozitívne skúsenosti odkryjú skutočný potenciál študenta a uvedomenie si vlastnej sily sa stane zdrojom pre zvládnutie ďalších výziev života.

Z uvedeného vyplýva, že príprava záverečnej/kvalifikačnej práce predstavuje hodnotný proces. Podobne i hotová práca môže mať rôzne užitočné funkcie. Primárne je materiálom, ktorý sa posúdi oponentom i konzultantom

a ktorý sa obháji pred odbornou komisiou. Následne sa eviduje univerzitnou knižnicou a po jeho vyhľadání z databázy na základe názvu či kľúčových slov môže inšpirujúco pôsobiť na iných. Databáza univerzitnej knižnice je však dostupná iba relatívne úzkemu kruhu záujemcov a ak sa výsledky vedeckej práce neprezentujú na iných fórach, je pravdepodobné, že pre širšiu verejnosť zostanú neodhalené. Práve z daného dôvodu je vhodné uvažovať o možnosti zverejnenia kvalitnej práce na konferenciách, workshopoch, odborných diskusiách či v zborníkoch a vedeckých časopisoch. Študenti vysokých škôl sa môžu zapojiť aj do konferencie „Študentskej vedeckej odbornej činnosti“, alebo sa môžu uchádzať o rôzne domáce i zahraničné štipendia a granty. Prezentácia výsledkov vedeckej činnosti na uvedených fórach prináša spravidla niekoľko priaznivých dôsledkov. Výrazne sa rozšíri okruh osôb, ktorí sa oboznámia s výsledkami práce, najmä ak tá je uverejnená v odborných, najlepšie v karentovaných časopisoch. Tie sú totiž zaradené do viacerých databáz, ktoré sa využívajú odborníkmi na celom svete. Samozrejme, väčšina záverečných/kvalifikačných prác nespĺňa vysokú vedeckú úroveň požadovanú posudzovateľmi karentovaných časopisov, neznamená to však, že by ich zverejnenie v iných časopisoch či zborníkoch bolo zbytočné. Podmienkou rozvoja každého vedného odboru je, aby sa o výsledkoch vedeckej činnosti v nich diskutovalo a posudzovalo. Priaznivým dôsledkom prezentácie práce teda môže byť rozvíjanie vednej disciplíny. Ďalším priaznivým dôsledkom zverejnenia výsledkov záverečných/kvalifikačných prác je získavanie bohatých skúseností. Účasť na rôznych konferenciách a diskusia o práci so skupinou odborníkov môže usmerniť autora v ďalšej vedeckej práci a tiež sa pritom rozvíja schopnosť obhájenia vlastných názorov a postojov odbornými argumentmi. Skúsenosti získané v uvedených situáciách môžu byť ďalej uplatnené aj v pracovnej či osobnej sfére. V optimálnom prípade dochádza prostredníctvom skúseností získaných pri prezentácii práce k osobnostnému a profesionálnemu rozvoju. Zverejnenie záverečnej/kvalifikačnej práce sa môže tiež stať prostriedkom pre uchádzanie sa o nové študijné, či pracovné príležitosti. Publikáčne výstupy sú priaznivo hodnotené tak v prípade prijímacích pohovorov o doktorandské štúdium, ako aj o pracovné pozície. Sú signálom iniciatívnosti, šikovnosti a aktivity uchádzača, ktorý víta nové výzvy a je schopný ich úspešne zvládnuť.

V súvislosti s publikovaním výstupov záverečných/kvalifikačných prác je potrebné sa zmieniť o otázkach možného spoluautorstva so školiteľom práce. Záverečná/kvalifikačná práca, teda školské dielo, je podľa autorského

zákona č. 618/2003 Z.Z. zo 4. decembra 2003 výsledkom vlastnej duševnej tvorivej činnosti autora, teda fyzickej osoby, ktorá dielo vytvorila. Autorom záverečnej/kvalifikačnej práce je študent. Na druhej strane sa často stáva, že tému vypíše školiteľ práce a súčasne určuje jej rámcový obsah. Je to aktuálne najmä v situáciách, kedy školiteľ sa sám venuje istému výskumnému projektu a vypisuje témy záverečných prác v súlade s cieľmi daného projektu. Študenti, ktorým práce konzultuje, sa tak stávajú v istom zmysle členmi pracovného kolektívu. Výstupy záverečnej práce môžu obohatiť rozsiahlejší výskum a výsledky práce môžu byť aspoň čiastočne publikované napr. v kolektívnom diele (Eco, 1997). Podľa zákona č. 618/2003 Z.Z. zo 4. decembra 2003 záverečné práce môžu byť chápané aj ako spoločné diela autora a konzultanta (Meško, Katuščák, 2005). Autori v tomto prípade musia súhlasiť s využitím vlastnej tvorivej duševnej činnosti pri vytvorení diela pod vedením fyzickej alebo právnickej osoby, ktorá iniciovala, usmerňovala a zabezpečovala proces vytvorenia tohto diela. V prípade publikačných výstupov vychádzajúc zo záverečných prác je žiaduce uvádzať mená študenta i školiteľa, ak priebeh spolupráce počas konzultácií, ale hlavne pri písaní konkrétnej publikácie spĺňa kritériá tvorby spoločného diela.

Snažili sme sa poukázať na to, že príprava kvalitnej záverečnej/kvalifikačnej práce je výhodná z viacerých hľadísk. Oplatí sa venovať náležitú pozornosť jej vyhotoveniu, nakoľko po úspešnom obhájení a následnej prezentácii či publikácii sa otvorí priestor pre získavanie obohacujúcich skúseností popri rozvíjaní vednej disciplíny.

Kontrolné otázky

- ▶ V čom spočíva vedecká, informačná a aplikačná hodnota záverečnej/kvalifikačnej práce?
- ▶ Akým spôsobom pripravuje vyhotovenie záverečnej/kvalifikačnej práce na riešenie budúcich pracovných problémov?

Cvičenie

- ▶ Zostavte zoznam domácich karentovaných časopisov v rámci študovaného vedného odboru a preštudujte požadované obsahové a formálne kritériá publikácií!

- ▶ Porovnajte obsahové a formálne požiadavky kladené na publikácie v karentovaných časopisoch a obsahové i formálne kritériá záverečných/kvalifikačných prác!
- ▶ Vyhľadajte zoznam pripravovaných odborných podujatí v rámci študijného odboru!

Záver

Učebnica prináša základné poznatky vzťahujúce sa k príprave a písaniu záverečných/kvalifikačných prác. Vychádza zo Smernica rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác, ako aj iných významných vysokoškolských pedagógov a metodikov. Pozornosť upriamuje na zásady písania, harmonogram prípravy, či konzultácie záverečných/kvalifikačných prác. V učebnici sa podrobne a prehľadne poukazuje na štrukturálne členenie záverečných/kvalifikačných prác. Obsahuje rôzne spôsoby citovania a práce s bibliografickými zdrojmi. Upozorňuje na viaceré formy plagiatstva, ktorých by sa mohli pisatelia dopustiť pri písaní záverečných/kvalifikačných prác. Zameriava sa na využitie elektronických informačných zdrojov, najmä renomovaných vedeckých databáz, ktoré prinášajú najnovšie odborné poznatky. Učebnica prináša základné formálne a grafické kritériá písania záverečných/kvalifikačných prác, predstavuje verbálne a neverbálne komunikačné zručnosti späté s prezentovaním jednotlivých typov prác. V závere sa učebnica venuje širšiemu využitiu záverečných/kvalifikačných prác.

Učebnice prináša užitočné informácie späté s písaním záverečných/kvalifikačných prác. Chce byť manuálom, po ktorom siahne každý študent postavený pred úlohu napísať odborne adekvátnu záverečnú či kvalifikačnú prácu.

Zoznam použitej literatúry

- BENČO, J. (2001). *Metodológia vedeckého výskumu*. Bratislava: IRIS, 194 s. ISBN 80-89018-27-0.
- BENEŠOVÁ, D. – HUK, J. – KLUGEROVÁ, J. – PAULOVČÁKOVÁ, L. – VACÍNOVÁ, T. (2013). *Jak vypracovať bakalársku a diplomovú prácu*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 80 s. ISBN 978-80-7452-037-2.
- BOLDIŠ, P. (2003). Úvod do problematiky elektronických informačných zdrojů. [online], [citované 26.6. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=6069>.
- BROWN, G. T. L. – MARSHALL, J. C. (2012). The impact of training student show to write introductions for academics says: an exploratory, longitudinal study. *Assesment & Evaluation in Higher Education*, vol. 37, no. 6, pp. 653-670. ISSN 1469-297X.
- CIBÁKOVÁ, V. – KACHAŇÁKOVÁ, A. – TÁNCOŠOVÁ, J. – STACHOVÁ, K. – KIRCHMAYER, J. – NOVÁ, J. (2010). *Ako písať záverečnú prácu. Metodická príručka*. Bratislava: crr.sk. s.r.o., 15 s. ISBN 978-80-9702725-4.
- ČMEJRKOVÁ, S. – DANEŠ, F. – SVĚTLÁ, J. (1999). *Jak napsat odborný text*. Voznice: Leda, 256 s. ISBN 80-85927-69-1.
- DIXIT, A. (2011). The “IMRAD” format: a concise and clear way to present a scientific study. *Indian Journal of Medical Specialities*, vol. 2, no. 2, pp. 192-193. ISSN 0976-2884.
- EBSCO Industries (2015). *Academic databases for Colleges and Universities*. [online], [citované 24.6. 2015]. Dostupné na internete: <http://http://www.ebscohost.com/academic>.
- ECO, U. (1997). *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 278 s. ISBN 80-7198-173-7.
- FIALKOVÁ, I. (2001). Rozvoj elektronických informačných zdrojov. *InfoMedLib*, roč. 2, č. 1, s. 72-77. ISSN 1335-5759.
- FROESE, A.D. – GANTZ, B.S. – HENRY, A. L. (1998). Teaching Students to Write Literature Reviews: A Meta-Analytic Model. *TeachingofPsychology*, vol. 25, no. 2, pp. 102-105. ISSN 0098-6283.
- GONDA, V. (2006). *Ako napísať a úspešne obhájiť diplomovú prácu*. 5. vyd. Bratislava: Elita, 135 s. ISBN 80-8044-077-8.
- GRÁC, J. (2004). *Dokapsy. Dokumenty Katedry psychológie*. Trnava: Katedra psychológie Fakulta humanistiky Trnavská univerzita v Trnave.

- GRÁC, J. (2014). Anticipácie roly vysokoškolačka a možnosti ich explorácie v procese výučby. In: M. Špajdel (Ed.), *Acta Psychologica Tyrnaviensia*. 17-18. (s. 46-64). Kraków: Towarzystwo Slovaków w Polsce, 212 s. ISBN 978-83-7490-778-1.
- HALAMA, P. – ŠPAJDEL, M. – ŽITNÝ, P. (2013). *Štatistika pre psychológov s využitím softvéru SPSS*. Trnava: Rapos, 125 s. ISBN 978-80-89658-05-3.
- HALIENOVÁ, Z. (2006). *Elektronické informačné zdroje - prehľad v slovenských knižniciach*. [online], [citované 24. 6. 2015]. Dostupné na internete: http://www.infolib.sk/files/Novy_portal_infolib_subory/marta_duskova/halienova-eiz-prehľad-slovenskych-knizniciach.pdf.
- HENDL, J. (2005). *Kvalitatívny výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 408 s. ISBN 8073670402.
- HERDA, R. (2012a). *ProQuest central manuál*. Bratislava: CVTI SR (národný projekt NISPEZ), [online], [citované 24.6. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.cvtisr.sk/buxus/docs/e-zdroje/PROQUEST.pdf>.
- HERDA, R. (2012b). *Sci-Verse Scopus manuál*. Bratislava: CVTI SR (národný projekt NISPEZ), [online], [citované 24.6. 2015]. Dostupné na http://nispez.cvtisr.sk/userfiles/file/Aktivita%201.1/manualy_EIZ/SCOPUS_final.pdf.
- HERDA, R. (2012c). *Sci-Verse Science Direct manuál*. Bratislava: CVTI SR (národný projekt NISPEZ), [online], [citované 24.6. 2015]. Dostupné na http://nispez.cvtisr.sk/userfiles/file/Aktivita%201.1/manualy_EIZ/SCIENCEDIRECT_final.pdf.
- HERDA, R. (2012d). *SpringerLink manuál*. Bratislava: CVTI SR (národný projekt NISPEZ), [online], [citované 24.6. 2015]. Dostupné na http://nispez.cvtisr.sk/userfiles/file/Aktivita%201.1/manualy_EIZ/SPRINGERLINK_final.pdf.
- HERDA, R. (2012e). *Web of knowledge manuál*. Bratislava: CVTI SR (národný projekt NISPEZ), [online], [citované 24.6. 2015]. Dostupné na internete: http://nispez.cvtisr.sk/userfiles/file/Aktivita%201.1/manualy_EIZ/WOK_final.pdf.
- HERDA, R. (2012f). *Wiley manuál*. Bratislava: CVTI SR (národný projekt NISPEZ), [online], [citované 24.6. 2015]. Dostupné na stránke: http://nispez.cvtisr.sk/userfiles/file/Aktivita%201.1/manualy_EIZ/WILEY_final.pdf.
- JANOVSKÁ, D. (bez udania roku). *Elektronické informačné zdroje*. 5 s. [online], [citované 22.6. 2015]. Dostupné na internete: http://www.infolib.sk/files/Novy_portal_infolib_subory/marta_duskova/janovska-eiz.pdf.
- JURÁSOVÁ, K. (2011). *Filmový úryvok ako prostriedok experimentálneho navodenia emócií a jeho efektivita z hľadiska pohlavia a osobnosti* (rigorózna práca). Trnava: Katedra psychológie FF TU v Trnave, 90 s.
- JURÁSOVÁ, K. (2012). *Analogické problémy a ich riešenie: vplyv a funkcia emócií*. Kraków: Towarzystwo Slovaków w Polsce, 139 s. ISBN 978-83-7490-515-2.
- KATUŠČÁK, D. (2005). *Ako písať záverečné a kvalifikačné práce*. 3. vyd. Nitra: Enigma, 162 s. ISBN 80-89132-10-3.

- KATUŠČÁK, D.- MATTHAEIDESOVÁ, M. – NOVÁKOVÁ, M. (1998). *Informačná výchova. Heslo Elektronický dokument*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 375 s. ISBN 80-08-02818-1.
- KOHOUT, J. (1999). *Rétorika, umění mluvit a jednat s lidmi*. Praha: Management Press, 160 s. ISBN: 80-72610-023.
- KRJAKOVÁ, I. – SVRŠEK, L. (2015). *ProQuest Central z hľadiska publikačných možností*. In ITlib. Informačné technológie a knižnice č. 01, [online], [citované 24. 6. 2015]. Dostupné na internete: <http://itlib.cvtisr.sk/buxus/docs/55%20proquest%20central.pdf>. ISSN 1336-0779.
- LENGYELOVÁ, E. (1998). *Rétorika*. Košice: Technická univerzita v Košiciach, 21s. ISBN: 80-70993-72-3.
- MAJEROVÁ, J. (2006). Elektronické informačné zdroje a ich miesto v knižniciach budúcnosti. *ITlib, Informačné technológie a knižnice*, č. 3, ISSN 1336-0779.
- MAREŠ, J. – PREISS, M. – SKORUNKA, D. (2014). Pozitívni klinická psychologie. *Československá psychologie*, roč. 58, č. 5, s. 485-502.
- MEŠKO, D. (2004). *Plagiátorstvo*. Košice: ETD SK, [online], [citované 19. 6. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.etd.sk/>.
- MEŠKO, D. – KATUŠČÁK, D. – FINDRA, J. – BERNADIČ, M.- NEMCOVÁ, E. – PULLMANN, R. – ŽIAKOVÁ, K. (2004). *Akademická príručka*. Martin: Osveta, 496 s. ISBN 80-8063-200-6.
- MEŠKO, D. – KATUŠČÁK, D. (2005). Copyright. In: D. Meško, D. Katuščák, J. Findra a kol. *Akademická príručka* (s. 275-282). 2. vyd. Martin: Osveta, 496 s. ISBN 80-8063-200-6.
- MIOVSKÝ, M. (2006). *Kvalitatívny prístup a metódy v psychologickom výskume*. Praha: Grada, 332 s. ISBN 8024713624.
- ORENDAČ, P. (2008). *Ako písať školské a záverečné práce. Metodická pomôcka pre študentov*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 47 s. ISBN 978-80-89271-43-6.
- PALEŇČÁROVÁ, L. – KROČITÝ, P. (2012). *Akademická príručka na tvorbu odborných textov*. 2. vyd. Trenčín: Vysoká škola manažmentu v Trenčíne, 84 s. ISBN 978-80-89306-16-9.
- PAPÍK, R. (2011). *Strategie vyhľadávanií informácií a elektronické informační zdroje*. Praha: Velryba, 192 s. ISBN 979-80- 85860-22-1.
- RITOMSKÝ, A. (1999). *Deskripcia dát pomocou SPSS. Sondy do súčasnej rodiny a domácnosti*. Bratislava: Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, 215 s. ISBN: 8096741942.
- SILVERMAN, D. (2005). *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar-Pegas, 327 s. ISBN: 8055109044.
- SKALKA, J.- CVIK, O.- DRLÍK, M.- GENČI, J. – GONDOVÁ, D.- GRMAN, J.- ILAVSKÁ, J.- KLEINOVÁ, K. – MAŤAŠOVSKÁ TETŘEVOVÁ, M.- MEŠKO, D.- SAKALOVÁ, M.- SOTOLÁŘ, J.- TURŇA, J.- VOZÁR, L. (2009). *Prevenia a odhaľovanie plagiátorstva. Zber prác za účelom obmedzenia porušovania autorských*

- práv v kvalifikačných prácach na vysokých školách*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 126 s. ISBN 978-80-8094-612-8.
- Smernica rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác. (2011). Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 29 s.
- SOLLACI, L. B. – PEREIRA, M. G. (2004). The introduction, methods, results, and discussion (IMRAD) structure: a fifty-year survey. *Journal of the Medical Library Association*, vol. 92, no. 3, pp. 364-371. PMC442179.
- STAKE, R. E. (1994). Case Studies. In: N. K. Denzin – Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 236-247). London: Sage Publications, 656 pp. ISBN 0803946791.
- STAROŇOVÁ, K. – DECSI, K. (2009). *Techniky vedeckého písania v spoločenských vedách*. Bratislava: Adin s.r.o., 224 s. ISBN 978-80-89244-49-2.
- STAROŇOVÁ, K. (2011). *Vedecké písanie. Ako písať akademické a vedecké texty*. Martin: Osveta, 248 s. ISBN 978-80-8063-359-2.
- ŠPAČKOVÁ, A. (2006). *Moderní rétorika. Jak mluvit k druhým lidem, aby nám naslouchali a rozuměli*. Praha: Grada, 130 s. ISBN 80-247-1704-2.
- ÚSTREDNÁ KNIŽNICA SAV, (2015). *HAN – vzdialený prístup*. [online], [citované 22.6. 2015]. Dostupné na internete: http://www.uk.sav.sk/uk_pre_SAV/blog/han-vzdialeny-pristup/.
- WEBSTER, J. – WATSON, R. T. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: writing a literature review. *Journal MIS Quarterly*, vol. 26, no. 2, pp. 13-23. ISSN 2162-9730.
- Zákon č. 618 (2003 zo 4. decembra 2003 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon).
- ZBÍRAL, R. (2009). *Příručka psaní seminárných a jiných vysokoškolských odborných prací*. Praha: Linde, 159 s. ISBN 978-80-7201-779-9.

Prílohy

Príloha A

Náčrt komparovania požiadaviek podľa stupňa záverečných prác –
Dokapsy. Dokumenty Katedry psychológie (Grác, 2004).

Stupeň Hľadisko	Závereč. práca I. stupeň (Bc.)	Diplomová práca II. stupeň (Mgr.)	Dizertačná práca III. stupeň (PhD.)
Kritériá akredit. komisie	Študent má preukázať schopnosť samostatne získať teoret. a prakt. poznatky a používať ich.	Detto ako Bc., plus študentom získané teoret. a prakt. poznatky majú byť založené na súčasnom stave vedy a študent má preukázať schopnosť tvorivo ich uplatňovať.	Detto ako Mgr., plus študent má preukázať schopnosť prezentovať vlastný príspevok k súčasnému vedec. poznaniu.
Vzťah teórie a praxe	Ťažisko na praktickom riešení.	Vyrovnanosť teoretického a praktického prístupu.	Ťažisko na teórii
Vzťah aplik. a zákl. výsk.		Aplikovaný výskum so širším teoretickým zdôvodnením.	Základný výskum a aplikácie.
Práca s diagno- stickými pomôckami.	Odborná čiastková participácia na tvorbe alebo štandardizácii.	Samostatná tvorivá aplikácia diagnostickej pomôcky. Prieskum jej validity, reliability a pod.	Vypracovanie novej diagnostickej metodiky a jej vedecké zdôvodnenie.

Cieľ práce	Objasniť javovú stránku problému.	Pokus o preniknutie od javu k podstate skúmaného faktu.	Objasnenie psychických mechanizmov.
Formulovanie hypotéz.	Nie je nutné.	Sú vítané, ale musia byť odvodené.	V kvantitat. výsk. sú nevyhnutné.
Aplikovanie priesk. alebo výsk. metodiky.	Dodržanie požiadavky odbornosti.	Detto ako Bc., plus modifikovanie prieskumných metodík.	Detto ako Mgr., plus tvorba a modifikovanie výskumných metodík.
Náročnosť.	Samostatne odborne zdôvodnený zistený fakt	Detto ako Bc., plus tvorivé objektívne zdôvodnenie nových odborných poznatkov.	Detto ako pri Mgr., plus tvorivosť v podobe nového ved. poznatku.
Práca s literatúrou.	Orientácia na odbornú a sčasti i na popularizač. lit.	Detto, plus orientácia na ved literatúru v primeranej proporcionalite s cudzojazyčnou literatúrou.	Detto, plus vedecké komentovanie cit. lit. faktov.
Participácia na riešenej úlohe.	Samostatné riešenie technickej časti výskumu.	Detto ako Bc, plus analogické riešenie na odlišnom výskumnom súbore.	Samostatné a tvorivé riešenie dosiaľ neriešenej úlohy.
Záver práce.	Zhrnutie výsledkov.	Detto ako Bc., ale aj zovšeobecnenie na abstrakt. úrovni.	Detto ako Mgr., ale začlenenie nového poznatku do systému.

Príloha B

Vzor obalu záverečnej práce – Smernice rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác.

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE NÁZOV FAKULTY	
Evidenčné číslo	
NÁZOV PRÁCE	
PODNÁZOV PRÁCE	
Označenie práce (napr. bakalárska)	
Rok predloženia práce Meno, priezvisko, akademické a vedecko-pedagogické tituly autora	

Príloha C

Vzor titulného listu záverečnej práce – Smernice rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác.

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE NÁZOV FAKULTY	
NÁZOV PRÁCE	
PODNÁZOV PRÁCE	
Označenie práce (napr. bakalárska)	
Študijný program:	názov študijného programu
Školiace pracovisko:	názov školiaceho pracoviska
Študijný odbor:	číslo a názov študijného odboru
Vedúci práce/školiateľ:	meno, priezvisko, akademické a vedecko-pedagogické tituly
Konzultant:	meno, priezvisko, akademické a vedecko-pedagogické tituly
Miesto a rok predloženia práce Meno, priezvisko, akademické a vedecko-pedagogické tituly autora	

Príloha D

Vzor zadania – Smernice rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 20/2011 o bibliografickej registrácii, kontrole originality, sprístupňovaní, uchovávaní a základných náležitostiach záverečných, rigorózných a habilitačných prác.

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

..... fakulta
**ZADANIE ZÁVEREČNEJ BAKALÁRSKEJ/DIPLOMOVEJ/
 DIZERTAČNEJ PRÁČE**

Meno, priezvisko a tituly študenta:

Kód študenta:

Študijný program:

Typ záverečnej práce:

Názov práce:

Meno, priezvisko a tituly konzultanta:

Meno, priezvisko a tituly vedúceho práce:

Školiace pracovisko:

Meno, priezvisko a tituly vedúceho pracoviska:

Anotácia záverečnej práce:

Jazyk, v ktorom sa práca vypracuje:

Dátum schválenia zadania:

podpis vedúceho práce

Príloha E

Príklad abstraktu pre výskumnú prácu

PIAČKOVÁ, Jana: Sebahodnotenie a sebaúčinnosť detí z detských domovov z hľadiska frekvencie kontaktu s biologickou rodinou. [Bakalárska práca] / Piačková Jana. – Trnavská univerzita v Trnave. Filozofická fakulta; Katedra psychológie. – Školiteľ: PhDr. Kinga Izsóf Jurášová, PhD. – Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár. – Trnava: FF TU, 2014, 31s.

Cieľom bakalárskej práce je zistiť vzťah medzi pravidelným kontaktom detí z detských domovov a ich sebahodnotením a pocíťovanou sebaúčinnosťou. Výskumný súbor tvorilo 69 detí z detských domovov vo veku 10-15 rokov (SD 1,56) a 52 detí vyrastajúcich v biologických rodinách (SD 1,37). Údaje boli získané pomocou Rosenbergovej škály sebahodnotenia [RSS – Rosenberg self-esteem scale, 1965] a všeobecnej škály sebaúčinnosti [SEQ-C – Self-efficacy Questionnaire for Children, 2001]. Bakalárska práca potvrdila pozitívnu súvislosť tak medzi sebahodnotením ($p < 0,001$), ako aj sebaúčinnosťou ($p < 0,001$) a pravidelným kontaktom detí z detských domovov s ich biologickými rodinami. Rozdiel v miere sebahodnotenia v závislosti od poznania dôvodov umiestnenia do detského domova však nájdený nebol ($p = 0,478$). Získané výsledky poukazujú na to, že súčasťou sanácie rodín by nemala byť len náprava priamych dôvodov odobratia dieťaťa, ale aj podpora pravidelného a kvalitného kontaktu detí s ich biologickými rodinami.

Kľúčové slová: Biologická rodina. Detský domov. Kontakt s dieťaťom. Sebahodnotenie. Sebaúčinnosť.

Príklad abstraktu pre prehľadovú prácu

CSICSAYOVÁ, Alena: Nastavujú médiá ženám krivé zrkadlo? Možné príčiny a mechanizmus vzniku nespokojnosti s telom u žien. [Bakalárska práca] / Csicsayová Alena. – Trnavská univerzita v Trnave. Filozofická fakulta; Katedra psychológie. – Školiteľ: PhDr. Kinga Izsóf Jurásová, PhD. – Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár. – Trnava: FF TU, 2015, 43s.

Práca je venovaná zosumarizovaniu, porovnaniu a zhodnoteniu poznatkov o problematike nespokojnosti s telom u dievčat a žien, faktoroch na ňu pôsobiacich a odhadovaných mechanizmoch jej vzniku. Cieľom práce bolo objasniť vzťah médií k tejto problematike, ich možný priami súvis s ňou a tiež či sa ženy a dievčatá porovnávajú s ideálnymi postavami v médiách následne prežívajúc nespokojnosť so svojim výzorom. Na základe zhodnotenia predchádzajúcich výskumných zistení sa nepreukázalo priame pôsobenie médií na nespokojnosť s telom u žien a mechanizmus ich účinku je považovaný za veľmi komplexný a prepojený s ďalšími faktormi na viacerých úrovniach. Taktiež bolo potvrdené, že okrem médií na nespokojnosť s telom u žien pôsobia aj iné činitele, hlavne rodičia a rovesníci, je ale možné, že najsilnejšie tieto faktory pôsobia spoločne. Prínos práce spočíva v upozornení na novodobý spoločenský fenomén nespokojnosti s telom u žien a v navrhnutí opatrení na obmedzenie účinkov pôsobiacich faktorov.

Kľúčové slová: Médiá. Nespokojnosť s telom. Rovesníci. Sociálne porovnanie. Ženy.

PhDr. Kinga Izsóf Jurásová, PhD.
Mgr. Mária Dédová, PhD.

Manuál k vypracovaniu záverečných a kvalifikačných prác

Vysokoškolská učebnica
Vydanie prvé

Recenzenti
prof. PhDr. Ján Grác, DrSc.
doc. PhDr. Eva Naništová, CSc.
doc. Mgr. Peter Halama, PhD.

Vydavateľ
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
historia@truni.sk, fff.truni.sk

© Kinga Izsóf Jurásová · Mária Dédová · 2015
© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave · 2015
ISBN 978-80-8082-857-8